

XXVII. ÉVFOLYAM, 2018. NOVEMBER

TARTALOM

■	3	TÉREY JÁNOS	■
		Vendéglő a Zöld Vadászhoz – Közvetítés a szomszédból Zoltán Gábornak (esszé)	
■	13	ZOLTÁN GÁBOR	■
		Istenhegyi vadászok – Térey Jánosnak (esszé)	
■	16	SZÁZ PÁL	■
		A jövőre való emlékezés képessége – Michal Habaj versei elé, <i>Caput Mortuum</i> című kötetéről (bevezető)	
■	20–33	MICHAEL HABAJ	■
	20	...Ami a szemeim elé tárul, ...	
	22	Eszmélet	
	23	Álom	
	24	Madárka	
	25	A földönkívüli rabok kongregációjának nyílt levele	
	25	Aha, Enter	
	26	Ártatlanság	
	28	Ítélet	
	29	Félelem	
	30	Végzet	
	30	Ölelés	
	32	Szabadság (Versek Merva Attila fordításában)	
■	34	KOMPOLTHY ZSIGMOND	■
		Pannon pestis (kisregény)	
■	51–53	SZÁSZI ZOLTÁN	■
	51	Bejegyzés vakon	
	53	Madáchi csalódás (versek)	
■	54	KÖTTER TAMÁS	■
		Hőseink, követünk benneteket! (novella)	
■	66–67	VERES ERIKA	■
	66	kedvtelések	
	67	kilátás a fellegvárból	
	67	hoztam nincset	
	67	jelenések könyve (versek)	

■	68	HALASI ZOLTÁN	
		A nép nevében – hazafias revü	(részlet)
■	74	LENGYEL ANDRÁS	
		Az aforizmaíró Osvát	(tanulmány)
■	83	KIRÁLY V. ISTVÁN	
		Körbekerülő megpróbáltatás a „Mi az ember?” LÉT-kérdésében	(tanulmány)
■	90	SZILÁGYI MÁRTON	
		A vajdasági irodalom mint újragondolt kutatási objektum (Szarvas Melinda: <i>Tükörterem flamingóknak.</i> <i>Irodalomtörténeti tanulmányok a magyar vajdasági irodalomról</i>)	(kritika)
■	93	VIDA KAMILLA	
		Posztfaktuális vidámpark (Borda Réka: <i>Hoax</i>)	(kritika)
■	95	CSETE SOMA	
		Az automaton bokája (Bartók Imre: <i>Jerikó épül</i>)	(kritika)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com
Szász Pál

palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnay Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačé;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slposta.sk

Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap
(Publikáciu z verejných zdrojov
podporil *Fond na podporu kultúry
národnostných menšín*)

Nemzeti Kulturális Alap

**KULT
MINOR**

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás/OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft/2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

Vendéglő

*Közvetítés a szomszédból
Zoltán Gábornak*

a Zöld Vadászhoz

I

A hegyoldalban, ahol enyhe kanyart ír le az utca, kopasz fákkal és terméskő mellvéddel ölelt, földszintes ház áll. Tágas udvarában vendéglő. Nem igaz, a vendéglő már csak volt; a helyén őserdő. Szarvasagancs a falon. Már csak volt; fehér folt az a szarvas; de egy kitömött vad-disznófej a régi állományból megmaradt. Mintha az utolsó falat reményében, nyitva a szája. Meghagyták azok, akik kirámolták a házat. Nem jó semmire. Egy kislány a vaddisznó apró üveg szemébe néz. Tudja, ha eleget nézi, a vadkan visszakacsint rá.

„Szervusz, Lili. Valami baj van?”

„Láttam az anyukám bundáját sétálni valaki máson.”

„Kicsodán?”

„Hát a Leib Mancin.”

„Napi kuncsaft volt a pékségben. Almás rétest vitt minden nap. Nem hittem volna.”

„Éppen azért szomorú.”

„És mondd, Lili, igaz, hogy láttátok a szomszéd bácsit holtan?”

„Ne kínozz, Feketefülű.”

„Ünnep első napján! Hason fekve a meszesgödörnél. Rosszul hallottam?”

Lili csúnyán néz a vadkanra.

„Muszáj erről beszélnem?”

„Ha nem akarsz, nem muszáj”, kacsint megint a Vadkan.

II

„Most nap verte udvar

Csorba betonúttal.

Harminchárom fok meleg.

Árnyékot rá mi vetett?”

„Négy sudár gesztenyefa fogta

Körbe, az egyiknek

Megvan a csonkja.”

„Mondd, te a Mikulást akkor még elhitted?”

„A vihartól a ponyva ledől,
Szomszéd szomszédot elárul.”
„Négy gesztenye elől,
Négy szilvafa hátul.”

III

Ahol az utca félkörívben fordul a fogaskerekű felé, ott lapult és ott lapul ma is ez a hosszan elnyúló, lapos, U alakú épület. A vendéglőt, akkor még *A Zöld Vadászhoz* címezve, Adelhofer Lipót sváb polgár nyitotta meg 1899-ben. Ő tehát az alapító atya. Vendéglő a Zöld Vadászhoz! Érdekes, ezeket a neveket még címezték, tulajdonképpen ajánlották valakinek vagy valaminek; ahogyan operában is *Hamupipókénél* voltak – már akik voltak –, és nem a *Hamupipókén*, mint évtizedekkel később.

IV

Negyvenöt év telt el az alapítás óta. 1944. november vége van, plusz öt fok körül. Vendéglő, hirdetik a meggypiros betűk az utcai ablakok fölött. Hétfő este valaki kopogtat. A házigazda félretolja a rosszul járó riglit. Ott terem előtte egy magas, keskeny arcú, vékony bajszú férfi, bőrkabátban. Komoly képet vág. Karszalagja is van.

„Nem vagy egyedül, mi? – kérdezi tőle a vendéglős. – Fogás van?”

„De még mekkora fogás, Gábor bá.”

Úgy ölelik meg egymást, mint a rokonok szokták. A bajszosnak egy rutinos mozdulattal a vállára kell csapnia a géppisztolyt, hogy ne legyen az ölelés útjában. Kutya ugrik a lábukhoz.

„Négus, hé!”

Négus németjuhász–dobermann keverék, elég nagydarab, kicsit hamis. Kölyökkorában valakinek az a rossz ötlete támadt, hogy levágja a farkát, csak egy pamacs fityeg a helyén. Az a szokása, hogy készségesen beenged bárkit a házba, kifelé viszont senkit: csaholva elállja a vendég útját.

Benyomul a vékony férfi után három fekete egyenruhás, tizenéves fiú, és lepakolnak egy tucat bőrröndöt a söntés pultja elé. Nem dobálják, hanem rakodják őket, lassan, körültekintően, szinte tisztelettel. Van ott vulkánfibre koffer, tömött, kapcsos, vászon hátizsák és egyéb kézipoggyász. Női táskák csak egy.

„A körzeté”, jelenti ki az érkező.

„Úgy osztjuk el, ahogy jónak látjuk?”

„Hogy is hívják a Szépkilátás úton azt az asztalost?”, kérdez vissza a bajszos.

„A három aprósággal? Huber Ferinek.”

„Párttag?”

„Hogyne, kérlek”, bólint a vendéglős.

„A gyerekuha mehet nekik.”

„Éva igazán örülni fog. Hideg van.”

A fiúk indulnának, de kutya hevesen ugatni kezd az ajtó előtt.

„Négus, te dög, nem takarodsz el az útból?! Nem tudom, mit csinállok veled. – Magyarázólag fordul a meghökkent fiúk felé: – Ja, nem úgy van az, imádom ezt a dögöt, na, úgy dög.”

A fiúk bizonytalanul somfordálnak kifelé, csak az egyik lendíti hetykén a karját, mire a többi is fölzárkózik hozzá: „Kitartás!”

A vendéglős a borostát kaparásza az állán.

„Mennyire látszik, hogy használt?”

„A ruha? Ezek nem voltak szegények. Mit tudom én, Gábor bá. Melyiken hogyan. Évát mennyire érdekli?”

„Nem ismerem őket annyira.”

„Ugyan, menj már – torkolja le a vendéglőst a magas, bajszos. – Szerinted érdekel, mennyire érdekli? Csak tiszta forrásból, azt nekik tudniuk kell, igazam van?”

V

*Nézi őket a falról
Rezdületlen
Üvegszemmel
A Vadkan.*

VI

A túlélő elsősorban az új életére ügyel, kevésbé az esztétikumra. A jövevény nem érzékeli, hogy eltorzít valamit, ami régen szép volt, hiszen ő eleve sérülten ismerte meg. Kap egy szerény otthont, a nagy egységből leválaszt egy kis egységet, próbál bele életet csíholni, ennyi az egész. Lakhatás.

Lili hatévesen szépnek látta ezt a házat. Az apjái volt, a Jerabek péké, tőle bérelte az utcai frontot a vendéglős, Szédelyi Gábor. Nem barátkoztak össze, csak éltek egymás mellett, párhuzamosan. A hatéves olykor többet észlel a felnőtteknél, sőt nem csak többet észlel, többet is ért meg; igaz, egész mást tart lényegesnek, mint a nagyok. Lili kislányszemmel azt is látta, hogyan vonul át a házban a háború; és a háború után napról napra tapasztalta, mire képesek összefogózva a szegénység, az ízléscsúszás és a tufafejű barbárság; bár ezt ő a saját maga számára sokkal egyszerűbben fogalmazta meg:

*„Az a pléhbódé hü, de randa! (Nagy levegőt vesz.)
Pattog a festék, foszlunk, mint a kalács, ajajj.
Emlékszel, Feketefülű, ahol most
Visszahőköl a ház, horpad a fal,
Ott nyílt a veranda?”*

*(A Vadkan bólint.) „Pontosan ott.
És mondd, átjártatok egymáshoz?”
„Nemigen. Az apám volt a tulaj,
A vendéglős meg a bérlő.
Csak szomszédok voltunk, mi és ő.
Egyszer talán, ha megesett... Nagyon
Régen. Téged akkor láttalak meg a falon.”*

*„Főlemelt az apád. Meghúztad a fülem!” „Katonadolog!
És bocs.” „Na, jó.” „A könnyű bádogasztalok
Tavasztól ősziig
Olivazöld foltokként betöltik
A bazaltplaccot.” „Láttam. (Szünet.)
A szomszédok osztózkodtak ott?”*

*„Tessék, Feketefülű? Mire akarsz kilyukadni?”
„Lilikém, más volt ez, mint egy felhőtlen rőmiparti.
Melyik asztalon válogatták át a szajrét?
A ruhát meg az illatszert. A gyerekjátékot.”
„Utólag hallottunk ezt-azt...
De ha volt osztás, kimaradtunk. És pont.”*

Mi, hogy ő, használt játékot? Soha. Emlékszik, a vendéglősnek volt egy unokaöccse, Totó, ővele labdázta a hátsó kertben, néha hármasan is, amikor náluk szállt meg Lili unokanővére, Ibi is. Akkoriban nagyobbak voltak a családok, itt egyszerre mégsem futkározott több gyerek, mint ők hárman, a három egyke. Totóból annyira emlékszik, hogy a fiú nagyon szeretett elásni dolgokat. Előbb döglött cserebogarakat, aztán egy élő. Aztán még egyet, gom-

bostűvel átszúrva. Játékfigurákat, rozsdás kanalakat, régi fémpénzt. Volt, amit nem keresett többé, hagyta nyugodni a készletet, mintha tartozna vele a földnek. Totó aztán tényleg jól el volt látva ólomkatonákkal, de hogy vajon napi rendszerességgel, ünnepnapoktól függetlenül, vagyis gyanúsán gyakran kapta-e őket ajándékba, Lili már nem tudja. Ő biztos nem kapott „kéz alól” puha, bolyhos mackókat, esetleg porcelánfejű babákat, amelyekkel más kislányok játszottak azelőtt. Jerabekék nem szorultak adományra. Akkor még. Megvolt mindenük, ameddig megvolt. Nem sokkal később ugyanis őket rabolták ki előbb az oroszok, majd a saját szomszédjaik.

*„Ha erre vagy kíváncsi,
Angyalom:
Én soha nem játszottam a más játékával.
Más asztala nem volt az én asztalom.”*

VII

Az érkező megint köhint egyet.

„Isztok valamit?”, kérdezi a vendéglős.

„Köszönjük, Gábor bá!”, mondja a bajszos, otthonosan.

A kíséretében lévő fiúk fegyelmezetten várakoznak.

„Pizszok hüvös van. Ráadásul ez a kurva szél.”

Lecsúsznak a felesek.

„Áááá, ez ott volt... Na, dologra. Megyünk a turnussal tovább.”

„Kérlek szépen. Erzsikém jól van?”

„A lányod egyszerűen ragyog mostanában. Újságok hoznak róla képeket. Olyan ruhái vannak, mint a gerolsteini nagyhercegnőnek.”

„Meg is érdemli. Hétvégén látunk benneteket?”

„Tudod, mennyire múlik rajtam.”

A vendéglős elszív egy cigarettát odakint, a dupla ablak előtt. A másik nem dohányzik, és erre meg is van minden jó oka. Akkor még létezik az ablak fölött a félköríves szemöldök-parkány a kacér kagylómotívummal a közepén, amely az étteremről fennmaradt képeslapok egyiken látható, s ez adja most Gábor bácsi hátterét is.

Négus szimatolva oszon a kapu elé. A kapuban, a lejtős járdán fakó tekintetű civilek állodgálnak, férfiak és nők vegyesen, spárgával összekötözött csuklóval, két Bilgeri-csizmás fegyveres kíséretében. Múlt héten kiégett a ház előtti utcalámpa, de a homályban is ki lehet venni az egyes arcokat. A spárga még csupán a kóstoló, parányi ízelítő, lehet sejteni, van ennél is lejjebb is az emberi fufangok szerpentinjén. Nekik vajon mit mondhattak a zöld ingesek? „Elnézést, hölgyeim és uraim, nem gond, ha megőrzésre itt kell hagyni a holmijukat?” Á, nem kellett ide különösebb fedőszöveg. Azok a zöld inges látogatók nem ügyelnek az árthatlan látszatra, sőt számukra éppen a megfélemlítés gesztusa a fontos: reszkessenek azok is, akik nem lesznek tortúrának alávetve.

„Október közepe óta nyílt kártyákkal játszik mindenki. Vagy talán nem? Nem hallom a választ”, fordul a bajszos, fiatal férfi a kitömött vaddisznó felé.

Gyorsan kifejtí magát apósa öléből. Kis köhintése köhögőrohamba fullad. Kiold egy gombot az inge nyakán. Újabban néha vért is köp, ez nem jó hír.

„Kész, passz, indulás, emberek!”, szisszen a ház előtt várakozókra.

„Kitartás!”, lendül a fiúk fürge jobb keze.

Embereknek szólította őket, pillanatnyi zavarában. Gábor bácsi aggódva néz tüdőbajos veje után, majd miután a csoport elhagyja a kereszteződést, ő is visszahúzódik. Amikor begyűjt a cserépkályhába, jó hasznát veszi majd a bőröndökből kicibált papírneműnek. Egy pár könyv, noteszek, zsebnaplók, családi fotók: nekik már úgysem kell.

Vadkan, te kövesd őket rezdületlen üvegszemmel.

VIII

A kert hatalmas; szépen rakott, magas ciklopszfalal kezdődik a ház mögött, emelkedőben lépcsőzetes, ápolat teraszok tagolják. Hátról valóságos kiserdővé sűrűsödik; most éppen avar takarja be.

„Emlékszel, Feketefülű, hátul az a magányos pincebejárat hová vezetett?”

„Kedves Lili, gondold meg...”

„Bocsánat, tényleg túl sok kérdésem van. Tudom, most már csak egy üres gödör.”

„Nem pince az, inkább akna. Jégverem!”

„És, leviszel? Visszaviszel 1899-be? Vezess, navigátor.”

„Tessék, itt van a vendéglő hűtőszekrénye az alapítás korából.”

„Visszaviszel... 1944-be?”

„Nézd csak, Négus kutya őrájára indul.”

„Akkor nyolc múlt. Órák lehet hozzá igazítani.”

IX

A vendéglő pont szemben áll a kivilágított, panorámás utcával, amely akár egy nizzai sétány, olyan elegáns; igaz, akkor még földút (sok évvel korábban egy kölcsönvillában itt hunyta le a szemét Erkel Ferenc, az idős zeneszerző; aztán egy szerény házban rendszeresen itt nyaralt Radnóti Miklós, akit nemrégiben, november elején erőltetett menetben hajtottak nyugat felé; már nincs életben). És szemben áll a a „községi elemi népiskolával” is, amelyiknek a sárga falán az a jellegzetes, színes napóra látható, a lángnyelvek ölelte, pufók napkoronggal (ide pedig Nádas Péter jár majd tíz év múlva).

A ház pallérmódorban épült, neoreneszánsz. Nagy verandája van, eltolható, üvegezett ajtóival a tágas udvarra nyílik; ilyenkor télen, persze, zárva. Házias konyha, tömzsi butélikák a kockás abroszon. Krúdy Gyula jó eséllyel látogatta; ha nem is volt olyan menő hely, mint például a kétezer-tízes években is létező Árnyas vagy a zugligeti Fácán, azért mégis a hűvösen elegáns *Schwabenberg* fennsíkjára!... A vendéglőt belülről úgy képzeljük, mint egy stílizált vadászlakot. A csillár egy gyertyákkal teletűzdelt fakerék. Agancsok, agyarak, fokosok, ápolat puskák meg egyéb mordályok, farkasirhák és medvebőrök a falon. Naív olajfestmény a hosszú, méla lesben ülő vadászról. Meg az almárium főhelyén egy asztali zászló a tetet öltött eszme gyanánt, vörös alapon zöld kereszttel, amelynek szarait kihegyezték, oldalán piros-fehér sávok sorjáznak. Az eszköz, és az eszközt szentesítő cél. Plusz egy megsárgult térkép a budai hegyekről, üveg alatt. A Budapesti Cím- és Lakásjegyzék szerint Kovács József 1910 körül, Élő Andor pedig a húszas évek végéig bérelte a vendéglőt, akkor már simán csak *Vadásztanya* volt a név, az utcára nyíló kisajtó fölé festették a feliratot. A nyomok szerint (1939-es és 1940-es telefonkönyv) Szédelyi Gábor az utolsó bérlő ezen a helyen.

Ha valaki biztosra akar menni, lesz-e asztal a gesztenyék alatt, hívja a 365–312-es telefonszámot! Szokott akadni. Van középen hodályszerű táncterem, a verandáról nyílik. Itt szoktak lagzikat, születésnapokat, iparosköri vacsorákat tartani, sramliszóra, harmonikával. Akár száz-húszt is le lehet ültetni egyszerre, ez magyarázza az étterem szokatlanul nagy alapterületét. Azonban ne aggódjunk, a Vadásztanya impozáns mérete ellenére sem tömegétkezde, gazdája egyenletes színvonalat garantál a babgulyás-túrőscsúszá horizonton túl is. Pálinka, honnan máshonnan, mint az udvarbeli szilvafákról! És akkor még nem is szóltunk a borospincéről, az jó hosszú, és pont Szédelyiék lakása alatt húzódik. Van egy nevezetessége, nagyon leleményes újítás, ami még Adelhofer Lipót nevéhez fűződik: a hordógurító csúszda, amely közvetlen összeköttetést teremt a söntés és a pince között, maga a praktikum és a gyorsaság.

Szédelyi Gábor híresen szép, szőke lányát, a magazinotókon szereplő Erzsikét vette feleségül Galambos Imre, a férfiszbó. Az apóst és a vejét, Galambost láttuk és hallottuk az imént. Galambos az előbb ugrott be pakolni, de nem itt lakik, hanem kicsit lejjebb, egy Mátyás király úti villában a családjával. Jó kiállítás és kedélyű férfi, egy a baja, hogy tüdőbeteg.

És most megint vegyünk egy mély levegőt. Galambos nem csupán párttag, hanem főleggyverzett pártszolgálatos is. Amint láttuk, rendszeresen itt, ezen az idilli portán, a vendég-

látás örve alatt osztják el az üldözöttektől elkobzott holmit a nyilas testvérek, a szintén párttag Szédelyi szorgos asszisztálásával; környékbeli munkások, iparosok és hivatalsegédek között. Ráadásul ide járnak enni-inni a gestapósok a nyilván számukra is megerőltető kihallgatások után, munkahelyükről, a közeli Hotel Majesticből. Vannak nívósabb hegyi éttermek, de ez központi helyen van, a kanyarban ezekből az ablakokból jön a fény, ide kell figyelni. Itt nem remegtetik meg az ablaktáblákat a jakkáltások és a halálsikolyok, mint a kerületi párt-házakban és a hegyvidéki panziókban, de azért mostanára kicsit bekoszolódott ez a sarok is.

Emlékezzünk meg végül a pékségről, amely a ház csatolmánya, 1920 körül ragasztották hozzá. Jerabek Árpád a tulajdonos, ahogyan az egész épületé is. Van egy hatéves kislányuk, Lili, övele találkoztunk már. Öt éve a pékségben dolgozik egy harminc körüli, emigráns lengyel fiú, Jerzy; aki egy szál felöltőben, szekérre kéredzkedve menekült a Tatár-hágón át. Szülei biztatták, de ők maguk maradtak, őrizni a tűzhelyet, így mondták. Jerzy húzta-vonta, hordozta a hátán a liszteskrencliket, bent is aludt a pékségben. Hogyan jutott éppen Budapestre, éppen ebbe a pékségbe? Hiszen biztosan nem tanult péknek, és aligha tudott jól magyarul. Jó kérdés, *dwa bratanki* ide vagy oda.

Nincs kétségünk felőle, hogy Jerzynek feltűnt, mi folyik itt. Nem örült a gestapósok tányersapkáinak az udvarban, a bőrkabátjuknak a veranda fogasán: előlük menekült idáig, és most újra kelepcebén érezte magát. Feltűnt az is, hogy a könnyű félcipők és a vasalt kirándulóbakancsok után Bilgeri-csizmák koptatják az udvar egykedvű bazaltburkolatát. A gestapósokat természetesen kerülni kellett, hiába fogyasztották közben az „ő” omlós bélű, fehér kenyerét. Azt is tudta, mit gondoljon a helyi szélsőséges pártokról. Alighanem észrevette azt is, hogy nyirkos novemberi esteiken, nem messze a háztól „*turnusokat* raknak össze”, embereket terelnek a hegyről lefelé a géppisztolyos legények. Ugyanazok, akik ide is járnak kispörköltezni és becsípni. De biztosan azonosította-e vendéglőst mint a nyilasok cinkosát? Hiszen házon belül nem zajlott egyéb tevékenység, mint a szortírozás meg a pakolás. Az is zárt ajtók mögött. Igaz, rendszeresen ezelőtt a ház előtt tépték ki néhány gyámoltalan ember kezéből a bőrröndöt, egy-két alkalommal Jerzy is tanúja lehetett ilyesminek, de ebben a házban nem aláztak meg senkit szadista inkvizítorok vagy szexuális bűnözők. Itt nem volt „megtorlószoba”, bántalmazásnak, erőszaknak, hangos szónak semmi hely. Vadásztanya.

Van egy árpádsávos zászlónk, és kész.

X

A nagy hegy oldalában, ahol enyhe kanyart ír le az utca, kopasz fákkal és terméskő mellvéddel ölelt, földszintes ház áll. Nem is olyan kicsi ház. Sokan kinézték maguknak az elmúlt százhusz év alatt.

Olyan ágyúzással kezdődik az ostrom, amelyet még sohasem hallottak. Négus Szédelyi lábánál szűkül a félelemtől. Mindannyian a borospincében töltik a szentestét, a Szédelyi meg a Jerabek család és Jerzy, mindenki együtt, kivéve a fiatalokat, Galambosékat, akik az utolsó órában mondják le a minden évben szokásos látogatást: Imre szolgálatban lesz a Hűség Házában. Az igazi ok természetesen az ágyúzás, de Galambos valamiért szükségét érzi, hogy még a saját apósa előtt is hivatalos indokkal támassza alá a távollétét. Ne higgye már, hogy beszart. S hogy valójában merre bujdokol Galambos testvér? Szédelyi tudja, hogy élelmes fickó a veje – beteges vagy sem, az most nem számít –, de azt még ő sem gondolná, hogy nemsokára kibújik zöld ingéből, szögbe akasztja a géppisztolyt, és szégyenszemre lepaktál egy üldözött családdal, hogy álljanak ki érte, mikor majd legközelebb ő lesz üldözött. S hogy a pesti oldalon helyezi biztonságba a családját (már ha létezik olyasmi manapság, hogy biztonság). Beteg a tüdeje, az egy dolog, de ugye, milyen ügyes ember?

Azóta minden karácsony visszaidézi Lilinek azt a háborús előestét, mint a túlédés vietnami kávé a gyermekkori gyógyszerízét. Az oroszok karácsony első napján, folyamatos aknautíz közben, délre foglalják el a hegyet. Az udvarban is megjelenik egy tiszt meg egy karzalagos szanitéclány; a falnak dőlve fűjják ki magukat a rohanás után, és elfogadják a Daru cigarettát Jerabekéktől. A lengyel fiú hamar szót tud érteni velük. Micsoda mázli!... Csak itt van telefon meg a plébánián (és alighanem az iskolában, de az most kiürítve). Itt még min-

dig van vonal, ami kész csoda! A harcoló egységek nem zabrálnak, nem rombolnak, nem erőszakoskodnak velük.

Az új romok még javában füstölögnek, amikor az ünnep második napján megint kicsapódik a kapu az út hajlatában. Az újabb hullám oroszai mintha már címre jönnének, bejelentésre, nincs idejük improvizálni. Ők a legújabb megszállók. Közik, hogy kell nekik az épület, valószínűleg már felderítéskor kiszemelték, éppen a központi fekvése meg a mérete miatt. Nemsokára három férfit terelnek föl a pincéből, legelőször is a vendéglőst, Jerabek péket meg a lengyel fiút, Jerzyt, aki megint a helyzet kulcsának bizonyul, mivel tolmács nem jött. Pedig ha jött volna, az oroszok megkérdezhetnék Szédelyitől, vajon hol van Galambos Imre? Ugyan, árulja már el. Szédelyinek tényleg lehet néhány titka, sokat mégsem időznek vele. Egyből bevall mindent? Álnokul tagad? Könyörög-e az életéért, térden csúszva? Milyen nyelven könyörög? Gondol-e a feleségére, a társasélet-rovatban mutogatott lányára – akiről éppen ő maga sem tudja, hol van –, a féltve őrzött otthonára, a becsülettel vagy éppen kéz alatt szerzett tárgyaira? „Hallgattassa már el azt a kutyát, szomszéd”, súgja fülébe a pékmester.

Négust be kell zárni a fáskamrába.

XI

*„Mit tehet az ember, aki rádöbben,
Hogy a házában hetven évvel ezelőtt
Büntanya volt, vér folyt, és embert öltek?”
„Mit tudom én. Nyel egy nagyot legelőbb.
Nyomozni kezd, ha jobban szeretne aludni.”
„Miért, az igazságtól könnyebb?”
„Tenedek nem kell a hajadat tépned,
Sőt hálát adhatsz,
Hogy ime, megúszta a vérgőzös időket.
Na de a vérrel itatott falak...
Azok a fejedben visszhangzó sikítások!
Lélegzet elakad.”*

Hogy az oroszok szemében mi volt Szédelyi bűne? Aligha az orgazdaság. Bár kézenfekvő, hogy a hoppon maradt szomszédai jelentették föl a sötét kapcsolataiért. Igazán nem volt nehéz észrevenni a nyilaskeresztes zászlócskát sem az almárium polcán. Ez mégis micsoda, Szédelyi úr? (Volt annyi esze, hogy tegnap elégette azt is?) Talán szembesítették is azzal a környékbelivel, aki „fölnyomta”? Ugyan már. Hol volt arra idő? Kicsire nem adtak. Egyáltalán kíváncsiak voltak-e bármire a vöröskatonák? Kellett az épület, és őt valamiért nem volt elég csak elzavarni belőle. Indoklás, eh. Nem tetszett a képe. És nem törődtek pitiáner részletekkel.

Szinte minden egyetlen nap alatt történik. A lövést a pincében is lehet hallani. Amikor Lili föl mer jönni az anyjával, az apja és Jerzy vánszorog velük szembe, sápadtan. Tőlük tudják meg, hogy Gábor bácsit kivégezték. A vendéglő mosdójában, közvetlen közelről átlőtték a homlokát. (Később úgy terjedt el a hír a környéken, hogy hasba lőtték, és hagyták elvérezni, pedig az a módszer inkább a nyilasokra vall.) Egy biztos, rögtön-ítélet. Az özvegy elájul a pincében. A hullát az oroszok behengerítik a meszesgödörbe, ott, ahol a kerítésen túl a fogas csattog. (Most éppen nem csattog.)

A kiszabadult Négus délelőtt tíz óra körül megtalálja a gazdája holttestét a meszesgödörnél. Körbeszimatolja, elnyúlt hangon sír, vonyít, hívja a többi lakót. A katonákat ugyan nem meri bántani, de a történetek után pláne nem akarja kiengedni őket a házból. Fura, hogy őt nem lelövik, hanem megmérgezik, külön figyelmet fordítva a halálos szer beszerzésére, még ugyanaznap; tetemét pedig a jégverembe hajítják.

Jerzy délben észrevétlenül kihallgat két oroszt, sajnos, a szavaik nem engednek semmi jóra következtetni. Megbújik egy nyitva felejtett ajtó mögött – milyen jó, hogy ekkora nagy a ház! –, aztán sötétedés után kiszökik a kertbe. Azt is tudja szerencséire, hogy a kapuban őrszem posztol. A hátsó udvaron állt az a bizonyos négy szilvafa, középen pedig Négus üresen

maradt háza. Oda bújik be Jerzy, mert nem kicsi alkotmány az a kutyaház. Abban lapul estig. Amikor kidugja az orrát, és látja, hogy tiszta a levegő, végigosan a ciklopszfal alatti, keskeny járdán, majd a hátsó kerten át szökik tovább, átbújva a kisajtón. A nyomok meglátszanak a hóban, de reggelre megint új réteg tapad rá. Jerzy becsületére legyen mondván, előbb halkán bekocog az udvari ablakon, és odasúgja Lili anyjának, hogy meneküljenek, mert szorint ők lesznek a következők.

Jerabekéknek valóban nincs kedvük megvárni, hogy a második hullám résztvevői elzavarják őket, vagy még durvább atrocitásokban legyen részük, maguktól mennek el, aztán később már néhány nélkülözhetetlen holmiért sem tudnak visszajönni. Karácsony első napjától fogva orosz körzeti parancsnokság székel a házban. Vöröskatonák turkálnak a fiókokban, Gábor bácsi féltve őrzött meissen porcelánjai, eszcájgjai, damasztterítői és fémhengeres fűszertartói közt. Gondolható, az agancsgyűjteményről mi a véleményük. Az amúgy is hiányos raktárat fölélik, a pincét szabályosan kiisszák. A kitömött vadkant a falon valamiért nem bántják, bódulatban, mégis tisztelettel bámulják az agyarait meg az apró üvegszemét. Miért van nyitva a szája? Eszükbe sem jut belelőni. Pedig közben részegen henteregnek a Szédelyi-házaspár ágyában, sőt Jerabekék gyerekszobájának pehelykönnyű paplanán is. Megint szól a harmonika, de most már nem a szüreti sramli, hanem a *Katysa* van műsoron: *Raszcvetali jablanyi i grúsi, / Popluli tumányi nad rekoj*.

Jerabekék előbb szemben, a Diana úti téglaházban bujkálnak, ismerősöknél. Pár napnál többet ott sem maradhatnak tovább, túlságosan szem előtt van, és túl közel a régi házukhoz. Másfél hónap múlva már csak a Várnegyed és a Víziváros áll ellen az oroszoknak. Lehet tudni, hogy a beszorított németek a magyarokkal karöltve ki fognak törni a Várból; úgy is lesz. A Városkúti úton éri őket az a februári este. Előző este leesik húsz centi hó. Élénkül a csatazaj. Egyre közelednek a házhoz a lövések, közeledik a motorzúgás, a kiabálás és a jajszó. Éjjel tizenegykor, fegyverropogás közepette beront néhány izzadt és ideges honvéd, hóköpenyben, hátizsákkal. Lili, aki, persze, nem tud aludni, felszökik a pincéből a felnőttek nyomában, úgy hallgatja őket gyertyafénynél.

„Elkezddődött?”

„El. Vannak maguknál ruszrik?”

„Hol lennének már maguk, ha volnának. Honnan, tiszt úr?”

„A Krisztinából”, lihegi vagy inkább hörgi a katona.

„Ott mi van?”

„Mi volna, csak egy kis tűzijáték.”

Lehúznak két snapszot, mennek is tovább – a pokolba, az akkor már minden irányból füttylő golyók közé. Merthogy Jerabekék nem úszták meg: itt is a fősodorba kerülnek. A Béla király úton csata bontakozik ki, és másnap minden úszik a vérben. Havas eső csordogál, föltámad a szél. Lilinek örökre ott a szeme előtt és a fülében az az olvadásos reggel, az a tél. Megint látja, amit nem kéne. Elszórt hadfelszerelés hever mindenütt a latyakban, Bilgeri-csizmák talppal fölfelé, nem igazán sok. Nem őrizték elegendő a hazát? Nem volt kedvük? A honvédelem a nyilasoknál nem divat? Töméredek háborús szemét, kocsik és lövegek, szétszórt teherautó-oszlop, hulla hátán hulla, horpadt, repedt rohamsisakok, töltényhüvelyek, repeszdarabok. Akin csikorogva hernyótalp gördül át, abból kocsonyás massa marad, szövetcafatokkal a hús közt. Szóval akad itt minden, ami nem való egy kislány szeme elé. Lótetemek. Azokat azonnal elkezd földarabolni a környék népe. Egyre rutinosabbak a háborús fogvasztásban, tudják, bontás után melyik része a legízletesebb: nem a szügye, talán a fara?... Lili már nem emlékszik. A hentesek szerint az átlagfogvasztó nem tudja megkülönböztetni a ló húsát a marháétól, ők azt állítják, ízre édesebb a ló.

A Vadásztanya háromszor cserél gazdát karácsony és február között. A kitörés idején a Széna térről fölnyomuló csapatoknak sikerül belőle kifüstölniük a készületlen oroszokat, akik nem rendezkedtek be körkörös védelemre, és elmulasztották ellenállási góccá kiépíteni a szállásukat. De így is csak órákra sikerül kivenni őket. Alighanem ekkor pusztul el a kétfelől egymásra hajigált gránátoktól a kőkerítés. Amikor tavasszal híre megy, hogy a ruszrik végre továbbmentek, beszabadul a környék lakossága. Mint a sáskák: sokan, mohón és zölden.

Lilit egy szál váltóruhával és egy pár cipőben menekítették karácsonykor a szülei, s mert az utóbbi hamar tönkrement az állandó hurcolkodásban, rongyba tekert lábbal kell járnia

egész tavaszig; beteg is megszakítás nélkül. Áprilisban térhetnek vissza az otthonukba, addigra minden kifosztva. Tapasztalják, hogy a házukból az utolsó tányért és szöget is elhordták, egy villa nem sok, annyi sem maradt. Látják, hogy valakik még a kerítés vastag terméskő mellvédjét is lebontották. Azt beszélik, a kovácsoltvas rácsra vontatókötelet kötöztek, és teherautóval szakították ki a helyéről.

Az édesanyja még február végén észreveszi, hogy valaki máson sétál a szilszkinbundája. Leib Manci hordja a Költő utcában, peckesen abban jár föl és alá. Fölhajtvá az alja, de még így is hosszú neki, olyan egy töpszli nő. A demokratikus rendőrség sürgősen intézkedik. Nos, a bunda estére visszakerül hozzájuk; de csakis a bunda. Hogy miért csak az?

Hát hogyan nézne az ki, ha egyenként becsöngetnék az összes házba az utcában?, fakad ki Lilinek az anyja. Kedves szívecském, ha esetleg volnál szíves visszaszolgáltatni a mozsárunkat meg a mákdarálónkat... A kockás kötényemet. Hát olyan vagyok én? Már nem haragszom. Jobb a békesség, nem igaz?

XII

A pincét és udvari előkertet az ötvenes években komolyan föltúrják, mert sokan tudni vélik, hogy Szédelyi ékszert és aranyat ástott el a kertben a vejével – de nem találnak az égvilágon semmit. A háborúban a ház minden szöglete és éle deformálódik. Utána, ahogy ilyenkor lenni szokott, minden csökken, kopik és helyet cserél. Először is befalazzák a híres hordógurító csúszdát. A hajdani söntés, a veranda és a táncterem helyén orvosi rendelőt alakítanak ki. Aki a kisajtón át régen a pulthoz evickélt, hogy megigyon egy spriccert, az most rendelésre érkezik ugyanoda. Aki a Vadásztanyában evett zsírosat, gyomorpanaszaival jelentkezik ugyanott.

Lili ugyanitt nő fel. A házat államosítják. Egyszerűen túl nagy két családnak, kifosztott állapotában sem lehet megtartani; nem mintha az ő áldozati mivoltukat mérlegelné akkoriban bárki. Lili húsz év múlva férjhez megy, fölneveli a fiát ugyanitt, unokái születnek, ő maga megözvegyül. A pékség kinyit az ostrom után, majd egy vállalkozó veszi át Liliéktől; a vendéglő soha többé nem nyílik meg, Szédelyi özvegye pedig elköltözik a számára mindörökre elátkozott falak közül. Így aztán Galambosékról sem jön több hír.

A tanács tatarozza a házat, pár téglasor fölhúzásával megváltozik az alaprajza is. A vendéglő mosdója, ahol Szédelyit lelőtték, Liliék konyhájává alakul át, félíg új falak között. A vakolat feltájtait és kopásait elsimítják. A sarok finom kváderezését, amely a közeli Ybl-templom homlokzatát idézte, egyszerűen átmeszelik. Az egyik szemöldökpárkányt – azzal a kacér kagylómotívummal a közepén – leverik egy vezeték miatt; a másik még tanulmányozható Lili néni ablaka fölött, ki tudja, meddig. Az utca felőli homlokzaton sokáig látható az ötvenes években már határozottan frivolnak tűnő felirat: Vadásztanya. Évtizedek múlva azon is átgördíti hengerét egy huszonéves festőlegény, füttyörészve.

Közben kiábrándító kátyvasz lesz az egész házból, s támad a permutációra, a leépülésre és az átváltozásra megannyi példa: hullámpala kerítés kerül az ellopott terméskő helyébe. A nyeregtető nyári konyhából szobrázműterem lesz – ez tekinthető akár emelkedésnek is –; a jégverem előteréből pedig autójavító-műhely a kor szükségletei szerint, ez már méltatlan fordulat. Tapasztanak néhány kamrát és sufnit a házhoz, barkácsolnak pár garázst az udvarára, sőt egy részét lebetonozzák, erőszakot téve a kerten. Szögesdróttal szabdalják fel a tagasságot. Elszaporodnak a minden kelet-európai hátsó udvarról ismerős, rozsdás roncsok és lomok, pocsolyával a hajlataikban. Az a futball-labda, amelyik itt elgurul, csak kilyukadva kerül elő, ha egyáltalán.

A béke első évében lelkiismeretesen exhumálják, akiket kell; a meszesgödört feltöltik, a komposztáló rácsos kockája áll ma ugyanott. Újabb kutya jön az újabb gazda mellé, újabb macskanemzedékek veszik birtokba az udvart. Egykedvű csalán nő a közömbös talajon.

A jégverem leghátul még a háború után beomlik, törmelékkel töltve fel a saját gödrét. Később a volt „vadásztanyát” a szemközti iskolához csatolják. A rendelőben tartják a technikaórákat, a hajdani söntésbe költözik be az iskolagondnok. A Diana utcára nyíló kisajtót befalazzák, a küszöb jelzi, merre nyílt. Még később, amikor már nem jó másra, négy tanácsi lakásra szabdalják az egyre elhanyagoltabb állapotú, beszürkült vakolatú házat. Akkori-

ban kezd a nagy esőktől kissé megereszkedni a párkány, s akkor kezdenek szakadozni a párkányt tartó gipszstukkók. A dús lombú, hegyi kert lassan józsefvárosi udvarrá züllik. Legvégül, mintegy záróakkordként, kivágják azt a négy árnyékot adó gesztenyét, de nem csak azokat, hanem a négy szilvafát is, ha már egyszer itt a fűrész.

A hetvenes években becsönget egy férfi, amerikai magyar, aki Szédelyi unokaöccsének mondja magát.

„Á, te vagy a Totó? Emlékszem rád”, mosolyodik el Lili.

„És te az Ibi vagy?”

„Nem-nem, Ibi az anyám nővérének a lánya, én a Lili vagyok.”

„Édesem, hát szervusz! A szüleid?”

„Ők már nincsenek.”

Lili körbeviszi a látogatót. Mindketten őszek már. A férfi megbotlik a szűk járdán, az emelkedő ciklopszfal tövében. „Ez ilyen, Totókám, már bocsánat. Repedt a beton. Ne várd a tanácstól, hogy kijavítsák.” Totó végül szabadkozva megkérdezi, esetleg lemehetne-e a pincébe is. „Persze, tessék.” Nem csinál belőle titkot, hogy hordócsúsza nyomát keresi, mert annak a tövében áshatott el valamit a nagybátyja, az ő szeme láttára, nagyon régen.

„Hozzak egy ásót, Totókám?”

„Nem olyan fontos.”

„Biztos nem?”

„Nem akarok zavarni.”

„Csak nem az ólomkatonádat keresed?”

Áll a szemközti parkban egy háborús emlékmű, az áll rajta: HŐSEINK 1914–1918, illetve 1941–1945. A zászlóvivő bronzhonvéd, sisakját levéve, cipruságat helyez halott bajtársa elé. A rendszerváltás után Szédelyi nevét – keresztnévét elírva, hibásan – fölvésik a talapzatára mint az *ártatlan polgári áldozatok* egyikét. A főemberek, akik fölavatják, igyekeznek ünnepélyes arcot vágni a malomkeréknyi koszorújukhoz. Egyikük annyira biztos a dolgában, hogy még a házat is meg tudja mutatni, ahol a kirabolt és lemészárolt vendéglősök laktak.

Nézi a ház hőseit üveg szemével a Vadkan.

Térey János: 1970-ben született Debrecenben. Író, költő, drámaíró, műfordító és urbanista. Húsz könyve jelent meg, összegyűjtött verseit az *Őszi hadjárat* tartalmazza, a *Legkisebb Jégkorszak* című regénye pedig a fagyos magyar közeljövőben játszódik.

Istenhegyi vadászok

Térey Jánosnak

Dr. G. Gy.-t negyvennégy novemberének végén cibálták ki a nyilasok az egyik Béla király úti villából. Egy arisztokrata hölgy bújtatta. Dr. G. Gy.-t először levitték a Tizenkettedik kerületi székházukba, a Városmajor utca 37.-be. Kifosztás és bántalmazás után vissza fel a Svábhegyre, a Gestapóhoz. Vallatás és verés után újra le. Megint a Tizenkettedik kerületi nyilasok gondjaira lett bízva. Egy nagyobb turnusba beosztva hajtották Óbuda, a Bohn téglagyár felé. De a kísérők több ízben megállították a menetet. Először a Diana úton, a vendéglőnél.

Azon a helyen most nincs vendéglő. A telken, amit be tudtam azonosítani, elvadult kerttel körülvéve állt egy ház. Körbejártam, és a kerítésen meg a növényzeten át leskelődve nézegettem. Lassan sejlett fel az egykori vendéglő a műhelyek és lakások helyén, a kertet helyiség, míg megbizonyosodtam róla, hogy igen, itt állították meg „a szomorú menetet” a kísérő nyilasok, itt vették el az emberektől még megmaradt bőröndjeiket és táskáikat, és aztán innen vitték őket tovább a Bohn téglagyár felé. Az se volt más, mint közbenső átlomás, onnan a legtöbb embert gyalogmenetben a gyeppure hajtották. Divatba jöttek ezek a szép régi szavak akkoriban. Számonkérő Szék. Felkoncoltatik.

Mivel sokan haltak meg útközben, ezeket a transzportokat idővel kezdték halálmeneteknek nevezni. A többség a határ mentén pusztult el a háború végéig még hátralévő közel fél év során. Esős, hideg, havas hónapok.

Itt, ebben a házban bontották ki a poggyászaikat, és osztottak meg a holmikon a környékeliek.

Lemértem, öt perc az út a Gestapo-épületektől a vendéglőig. Az egykor a Gestapónak szolgáló társasházaktól az egykori vendéglőig, természetesen. Onnan háromnegyed óra a Városmajor utca – Kékgolyó utca sarok, a következő stáció.

Az úgynevezett Hegyvidék, vagyis Budapest Tizenkettedik kerülete kellemes hely hírében áll, és hogy még inkább így legyen, azon helytörténészek is dolgoznak. E munka jegyében egyre bővülő nyilvántartást vezetnek a terület valaha nevezetes vendéglőiről is. Dr. G. Gy., sajnos, nem jegyezte fel a vendéglő nevét, így a listában nem találtam rá. Közvetett adatok alapján mégis sikerült kiderítenem, hogy hívták a vendéglőst: Szédelyi Gábornak.

Ami még meglett: egy jó minőségű fénykép a lányáról. Szédelyi Erzsébetet a háború után a Népbíróság vonta eljárás alá. A háború előtt a közelben, a Béla király úton lak-

tak a férjével és kislányával. A férjét Galambos Imrének hívták, szabó volt, és tüdőbeteg, és lelkes nyilas. Ezt is megírtam, és milyen jól tettem, hogy megírtam, mert miután a készülő könyvnek az a részlete megjelent az ÉS-ben, azonnal megkeresett valaki, aki negyvennégyben találkozott Galambos Imrével. Régóta abban a hiszemben élt, hogy nincs a világon rajta kívül más, aki tudna róla, hogy élt egyszer egy ilyen nevű ember. Egy nyilas, aki előbb a pusztulásba akarta vinni az édesapját és az édesanyját, meg őt, a nyolcéves kislányt, majd nemcsak hogy megkímélte őket, de néhány hétig együtt rejtőzködött velük, és közben rettegett egyenruhásból „emberré vált”. Később ezeket megírtam az *Orgia* című regényben. Amit nem írtam meg, és aminek még utána kéne néznie, az Galambos testvér tevékenysége a negyvennégy karácsonyát megelőző napokban, hetekben. Az adatközlőm úgy hallotta annak idején, hogy Galambos Imre részt vett a svábhegyi panziók ellen indított razziákban. Ott rejtőzködő embereket szedtek össze és vittek le a Városmajorba. Ezeket már a svábhegyi Gestapo közbeiktatása nélkül maguk rabolták ki és kínozták meg a Tizenkettedik kerületiek, és a téglagyárba se vitték be, hanem a Duna-parton kivégezték őket.

Igaz is, ennek a nyilasnak volt egy kislánya, és az a kislány pont annyi idős volt, mint a zsidó lány. Ha Szédelyi Erzsébet másképp nem dönt, együtt bujkálhattak volna Szilvesztertől Pest elestéig. Ha még él, nyolcvankét éves most Szédelyi Gábor unokája. Őrizhet emlékeket a Városmajor utcai nyilasházról, meg az Andrássy út 47.-ről, abból az időszakból, amikor ott vendégeskedett a kerület, és persze nagyapja birodalmáról, a Zöld Vadászhoz címzett vendéglőről a Diana út kanyarulatában.

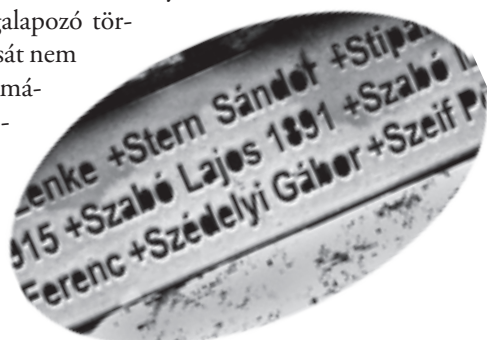
Különben Diana is vadász volt, bár nem zöld. A nyilasok, azok viszont zöld inget viseltek, és vadásztak is, arra az élőlényre, aminek elejtése egy ember számára minden vadénál izgalmasabb lehet: emberre. Kifigyelték szokásait, felkutatták búvóhelyeit, csapdát állítottak neki, hajszolták, mielőtt véget vetettek életének.

Krúdy Gyula írt egy novellát a Zöld Vadászcíműről. A mesészerű történetben egy szegény vándorlegény találkozik a rejtélyes Zöld Vadással. A csattanó az, hogy a Zöld Vadász nem más, mint Mátyás király. Ami esetleg összefügghet azzal, hogy a Mátyás király út épp itt ered.

Térey Jánosnak köszönhetően tudtam meg, hogy Dr. G. Gy.-éket a Zöld Vadászhoz címzett vendéglőben rabolták ki, és azt is, hogy a vendéglőst nagyjából egy hónappal később szovjet katonák lelőtték, mely erőszakos cselekményről a rendszerváltás után a helyi emlékezet őrei a közeli parkban állított emlékművön megemlékeztek. Ott olvasható a vendéglős neve, igaz, mint Szédelyi János; ezt, úgy tűnik, elírták.

Budapest Főváros Levéltárában, Kaprinay Endre közjegyző anyagai között található egy hagyatéki irat, miszerint Szédelyi Gábor Dianna (*sic!*) út 2. szám alatti lakos elhalálozott 1944. december 27-én. „Végrendelet: nincs Halálesetfelvétel: nincs Hagyatéki leltár: nincs”

Az Istenhegyi út alsó végén, háromnegyed óra járásra, szintén található egy emlékmű. Sokkalta nevezetesebb, mint a fenti. A hírhedt turulos. Amin zöld bronzcsíkok őrzik az ostrom áldozatainak nevét. Mint ismeretes, az emlékmű állításának kezdeményezése óta vita tárgya, hogy tulajdonképpen mire emlékeztet a turul, és kiknek a nevét tették alá. A *Szomszéd*ban felidéztem a számomra érthetetlen körülményt, hogy a megörökítendő személyek listáját megalapozó történelmi jelentést és az egyes esetek dokumentálását nem hozták nyilvánosságra, sőt, korabeli – és tudomásom szerint nem cáfolta – híradás szerint titkosították. „... nem világos, hogy ha egy Olasz faszori vagy Bors utcai lakost a nyilasok alsónadrágban a Dunához kísérték, áthajtottak a Lánchídon, és az ötödik kerületben a folyóba ölték, az itteni halott, vagy belvárosi,

az se, hogy ha egy bujkálót, katonaszökevényt, kommunistát vagy zsidót a Városmajor utcai nyilasházban gyilkoltak meg, az a Hegyvidék halottjának számít-e, a neve ott díszelgethet-e a madárszobor alatt”, írtam a *Szomszéd*-ban, és hogy „az is kérdéses, nincsen-e a nevek között olyan lakosé, aki nem a szovjetek és az angolszászok ellen harcolt, hanem honfitársai, fegyvertelen magyar állampolgárok ellen.”

Szédelyi neve megtalálható a Turul-emlékművön. Ezúttal helyesen, Gáborként.

Ha a benyomuló idegen katonák lelőnek egy helyi vendéglőst, az így utólag nem helyeselhető. Akár azért végeztek vele, mert eldugta előlük a borát, pálinkáját, akár mert valaki szólt nekik, hogy az illető nyilas volt.

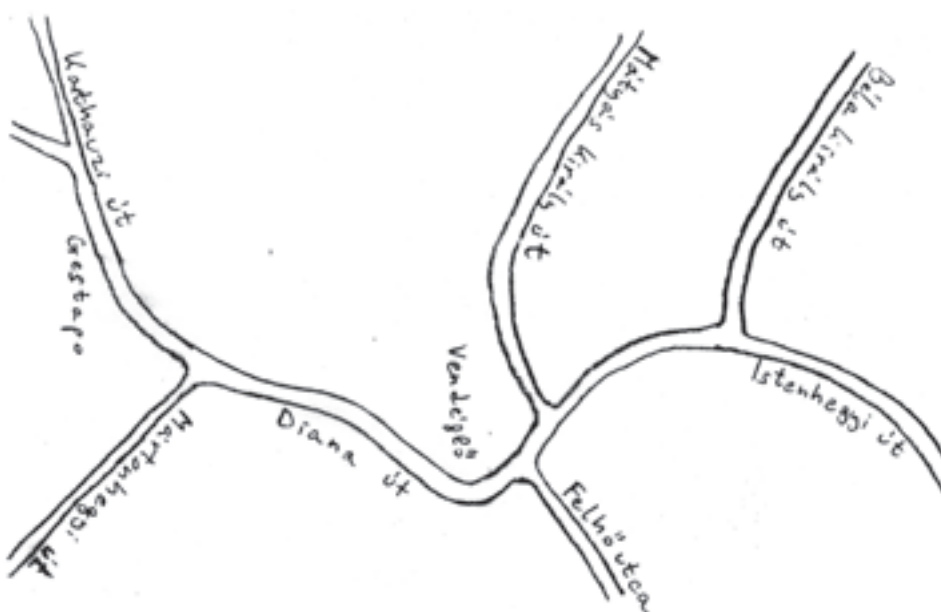
Az volt? Nem csak a lánya és veje volt az?

Nos hát, az a helyzet, hogy bizonyítani tudom: a Zöld Vadászhoz címzett vendéglő üzemeltetője nyilaskeresztes párttag volt. Ugyanis az Országos Levéltárban őrzött belépési kartonok között akadnak olyanok, melyeken Szédelyi Gábor ajánlóként szerepel. Tagot pedig csak tag – megbízható, kipróbált tag – ajánlhatott.

Pont az ilyen körülmények sejtelve lengedezik kezdettől a Turul-szobor körül.

A nyilas sosem jár egyedül. Szédelyi mellett rögvest felbukkant még egy, Adamek József nevű. Ugyancsak svábhegyi lakos, felvésvé mindkét emlékműre.

Ha most azt kérdezné valaki, szerintem mit kellett volna csinálni Szédelyi Gáborral, semmiképp se mondanám, hogy rendes nyomozás és bírósági tárgyalás nélkül el kellett venni az életét. Ha nem végeznek vele, ha az ostrom után letartóztatják, ha adatokat gyűjtenek tevékenységéről, elítélhették volna. Pusztán a halálba hurcolt emberek ingóságainak eltulajdonításában való részvétele miatt is, de ha életben van, ha megvádolják, ha nyomoznak utána, alighanem bővült volna a bűnlajstroma. Mindenesetre azt nem tartom helyesnek, hogy áldozatként van számon tartva, akinek sorsán szánakozni kell, akinek emléke közösségbe forrasztja a ma élőket. ■ ■ ■

Zoltán Gábor: Budapesten született 1960-ban. A városmajori templomban keresztelték. Ahol nem sokkal korábban Kun páter prédikált. A Maros utcában nőtt fel. Ahol a nyilasok tömeggyilkosságokat rendeztek. A *Szomszéd* című könyve a Kalligramnál jelent meg az idei Könyvfesztiválon.

A jövőre való emlékezés képessége

*Michal Habaj versei elé,
Caput Mortuum c. kötetéről*

1 Végkövetkeztetésemet előre bocsájtom: Michal Habaj, a kortárs szlovák költészet talán legizgalmasabb hangjának, mondjuk így, halk szavú fenegyerekének legutóbbi verseskötete, a *Caput Mortuum* a szcena legeredetibb, sötétben tűnődöklő alkotása. Az túlzónak tűnő ex cathedra kijelentés mellett objektíve tanúskodnak a kötet megjelenését (2015 ősze) követő recenziók, szubjektíve pedig: Habaj kötetének újraolvasása két és fél év után még intenzívebb és perverzebb olvasói vágyat és értelmezői kalandot rejt. Mindezt csak tetézi az, hogy e sorok most Merva Attila fordításában magyarul is megszólal(hat)nak.

A kötet cím elsőre talán entellektüel hangulatkelésnek tűnik, egy kód, amelyet meg kell fejteni („halott fej”), fogalom, amelynek utána kell nézni a kultúrtörténetben, de legalább a wikipédián, s máris megkapjuk a kontextust, amelyben a kötet elhelyezi magát – s amely csak látszólag visz közelebb hozzá. A cím az alkímiai kulcsfolyamatok közül az első fázisra, a *nigredora* utal (elsötétedés, feketedés), mely a természetben leggyakrabban a bomlás, rothadás és dekompozíció jelesei között talál párhuzamot, az elemek olyan szétesését jelenti, amelyben azok önmaguk eredetéhez térnek vissza, olyasmí, mondjuk egy asztrolómiai hasonlattal, mely akár Habajé is lehetne, mint a csillagköd, olyan kavargó por és hamu-felhő, amely halott csillagokból (felrobbant szupernóvákból) származik, és amelyekből egy középpont köré sűrűsödve új csillagok keletkeznek. Az idő ebben a folyamatban

fonákjára fordul, az apokalipszisből a genezis felé tart, azaz, ahogy a Jelenések könyvének vége felé olvashatjuk; új ég s új föld teremtetik.

Vagy Új Jeruzsálem, hiszen János Izajás prófétára reflektál. Az Új Jeruzsálem, a Metropolisz futurisztikus asztrológia ott lebeg a korpusz versei felett. Alatta pedig Bábel. „Poemata posthumanismi speculativus” – szól a belső címlapon szereplő alcím, mely a korpuszt egyszerre nyitja meg az alkímista traktátusok spekulatív allegorikus és hipertetuális olvasati módjai előtt. Valamiféle alkímista-poszthumán kísérlet zajlik. Az emberen túli tartományt jelölő homunculus, az új ember, amely a bölcsek kövének antropomorf allegóriája. A versek nem azt kérdezik, mi jön az ember után, hanem hogy mi van az emberen túl. Ez az emberen túli ember az időn túli idő világában van otthon. A jövő proféciaja a múlt testamentumának nyelvén beszél.

A molekulákká fragmentált kulturális hagyomány *prima materjája* alkotja e beszéd nyelvtanát. A Nagy Mű a prima materiával kezdődik, amely mindenhol fellelhető, mégsem ismeri fel az avatatlan szem. Egyes traktátusok szerint „a szarban találta meg”, a bomlásban, végtermékben, bioszemétkben. Nem véletlen tehát, hogy a kötet anyagának sokféleségére reflektálva így fogalmazott a szerző: „[mindez] inkább az egyesítés és teljesség felé vezető út szemete.”

Ahogy a cím, úgy a versekben elszórt, kriptikus utalásokként megjelenő kulturális kódok is vándorútra csalják az értelmezői éberséget. A kultúra szöveg-univerzumából sokfelől érkeznek elemek e korpusz-

ba, némely sor a sci-fi sorozatok nyelvhasználatát, némely kép a katasztrófafilmeket, vagy épp a fogyasztói társadalom hétköznapiságát idézik, de találkozunk itt az apokalipszisek utolsó háborút leíró narratív elemeivel, a történelem fragmentálódását jelző krónikási megszólalással, a virtuális metavilágot berántó digitális szókinccsel éppúgy, mint a profétikus exklamáció expresszivitásával és talányosságával, rejtvénytudásával. Ha csak a tulajdonnevekből válogatunk, máris szembetűnik a versek „szereplői”-nek igen sokféle származása (pl. Buddha a Downing Streetről, Lady Gaga, Leonardo da Vinci, Rupert Murdoch, Szent Ferenc, Astaré, Oroszlánszívű Richárd, Henri-Bernard Lévi, Pelé, Miss Universe, Julio Estevez, IX. Piusz, Kate Moss, Szent Genováva, Antikrisztus, Maimonidész, XVI. Lajos, kirgiz király, Tesla generális, stb.) hogy a „helyszíneinek” sokfélesége is (Svidník, New York, Wachau, Pokol, az X-12-es Jupiter kolónia, a Jeniszej partja, Kábul, Alfa Centauri, stb.).

2 A Habaj-kötet körülvevő diskurzusban lépten-nyomon említésre kerül az „angazovaná poézia” fogalma, mely leginkább a közéleti költészetnek feleltethető meg – a szlovák és cseh irodalomban a fogalom tágabb is, s a hozzá társuló értelmezések is sokrétűbbek. (A kifejezéssel a Lázadás c. vers utolsó részében metafikciós kiszólásként találkozunk: látják, valaha ezt / elkötelezett költészetnek hívták / ma pedig /a szerződés kiegészítésének nevezik”.) A közéletiség legszembetűnőbbben a *Levél beruházónak/építetettőnek* (*List developerovi*) kapcsán merült fel, amely annak idején a Pravda napilapban jelent meg, és a pozsonyi Kolibán (ahol tudomásom szerint maga a szerző is él) esedékes beruházás ellen tiltakozik a költészet eszközeivel – melynek eredményességét itt, vagy Pozsony más, beruházók áldozatául eső *locus*ain, kár is firtatni. Az avantgárd *angazsált* elszántsága és az ironia elidegenítő reflektáltsága párosul a versben, míg egy ponton a beszéd forrásvidékéről származó kiáltások törnek fel, fenyegetés, sőt, egy óegyiptomi papirusztekercsre illő átokformula is beépül a szövegbe.

„ez a költészet előjoga:

a te betonépítményedtől eltérően
sosem veszíti el az érdeklődést,
éber, mint a ragadozó madár,
míg meg nem szerzi zsákmányát.

sosem leszel többé biztonságban
a verstől
mely neked íródott.

nem éled túl ezt a verset,
az építményeid sem élik túl,
neved a porba vész.”

Más versekben a társadalom, sőt, a civilizáció kritikája egyszerre hétköznapi és apokaliptikus hangvétét megtöri egy másik hang, mintha távoli hang szólna a pusztában, vagy a kihalt pozsonyi utcákon, talán kiáltás. Dörgedelem, kinyilatkoztatás, káromkodás, átkozódás, felszólítás, prófécia.

Éppen ez a forrásvidék az, ahonnan Habaj költészete ered. A megszólalás atavisztikus öntörvényűségét a beszéd retorikai pozícionáltsága határozza meg, a nézőpontváltások, a narratív elemek, a gyakori exclamatio és salutatio, az ismétlések, mind olyan retorikai eszköz, amely az alkimista retortáihoz és lombikjaihoz hasonlóan határt szab a benne kavargó prima materiának, amelyben anyaölként megfoghatnak a jövő, amely az ellentétek egyesülésének nyoszolyájává lehet (ld. a *Conjunctio* c. verset, mely az alkimista folyamat ezen fázisában végbemenő egyesülést e hagyományhoz híven a szexualitás nyelvén írja le) és amely nem engedi kiszabadulni a lombikból a *spiritust*, amely malőr a reneszánsz-kori traktátusok szerint a bölcsek kövének előállítását oly sokszor meg hiúsította. Nem csoda, hiszen pont Mercurius, az alkimisták barátja és csalafinta ellensége mesterkedésének tulajdonították a jelenséget.

Talán Mercurius számlájára írható a rejtjelezés mellett, melynek csalijára az olvasó ugrik, hogy aztán orránál fogva vezessék, az a humor is, amely a jövő (jelen?) véres valóságát elemeli, amely legkivált önreflexiókban és metafiktiiv kiszólásokban jelenik meg. A *Caput Mortuum*ban a címlap után találunk listát a kötet kiadását jóváhagyó hivatalokról és bizottságokról (pl. „Költői Tevékenységszabályozó Hivatal”), aztán kihúzott, ill. kifeketetített (mely gesztussal majd a versek közt lapozgatva is találkozunk) mottó sorai alatt Beda Venerabilis nevével. (A szlovák „beda” szó nyomorúságot, szörnyűséget, kárt jelentő jajszó, a „Beda Ctihodný” név így Tiszteletreméltó Jaj-ként is fordítható). Önironikus bejegyzéssel és ajánlással is találkozunk („Európa nemzeteinek és a szlovák népnek”).

3 Ezek a gesztusok, a kötetkomponálás csavarjai már a költő előző kötetében is fontos szerepet játszanak a címadáshoz hasonlóan: gondolok itt elsősorban a 2012-es *Michal Habaj* című (és szerzőjű) könyvre, de ennek lehetősége már az első, az 1997-ben megjelent *80-967760-4-5* című (és ISBN számú) kötetben is ott volt. A szerzői (de)konstruálása, a maszkos játék, az arcrongálás trükkjei mindegyik kötetben kardinális szereppel bír-

nak. Nem mellesleg két kötetet Anna Snegina, Jeszenyin hősnőjének neve alatt jegyez a költő: *Pas de deux* (2003) és *Versek a hagyatékából* (*Básne z pozostalosti*, 2009). A 263 oldalas Michal Habaj c. kötetben a szerző a végleteking vitte az említett eszközök használatát, de a versekben már témák tekintetében is megtaláljuk a *Caput Mortuum* ígéretét – a repetíciók és variációk koreográfiájában, a néhol mantrákra emlékeztető szekeszettettséget, az ősidő újírásában (Ádám), a párhuzamos univerzumok és a reinkarnációk narratívaszervező erejében, a kiáltvány jelleget öltő politikai szatírában, a különös, meditációs technikákra emlékeztető versnyelvben. Ha végigtekintünk Habaj költészetén, világosan rajzolódik ki két, csak első ránézésre ellentétes tendencia növekedése és párbeszéde. A költői megszólalás radikalitásában rejlő öntörvényű, sokszor egyenesen anarchikus attitűd, és a kötetkompozíció megszerkesztettségében, az allúziók rendszerében és a szöveg állandó reflektáltságban megnyilvánuló humor és játék intellektuális attitűdje feszül egymásnak megteremtve Habaj költői világának izgalmas feszültségét. Utóbbi tendencia lábjegyzeteként szükséges megemlíteni Habaj irodalomtörténeti munkásságát, kutatási területéhez – a két háború közti szlovák költészetéhez – kapcsolódva ugyanis három tudományos monográfiát jegyez.

Petr Borzič, az ifjabb cseh költészet figyelemreméltó alkotója, akivel kapcsolatosan szintén gyakran előke-rül az *angazsált* irodalom címkéje (főleg utolsó előtti, *Az időjárás Európában* [*Počasí v Evropě*, 2013] c. kötete okán) figyelmeztet arra, hogy Habaj költői radikalitása és a megszólalás performanciája a költészet eretéhez vezet vissza. „Habaj költőként való önértelmezése nagyon ősi, nagyon orfikus, és bármily ironikusan helyeződik is bele ebbe az irtózatosságot, valamiféle paradox remény sugárzik belőle.”*

Habaj prima materiája egyben az idő (fel)oldószere is, hiszen végül is eldönthetetlen, hogy a kultúra romhalmazáról és a múlt reciklációjáról, vagy a jövő históriájáról van-e szó. Remek példa az idő bújócskájára az *Eszmélet* c. vers kezdő versszaka:

„Amit az adott napon megérzel,
mondottam,
ahhoz a mából már nem térhetsz
vissza az időben.”

Az időről való beszéd pozíciói a kötetben gyakran viszájukra fordulnak – máig nyugtalanít az fonáság, amelyre a szerző akkor reflektált, amikor e kötetet kap-

csán faggattam: „Talán sokkal jobb az emlékezetünk, mint gondoljuk, és funkciói közül az egyik a jövőre való emlékezés képessége.” Az *Ártatlanság* és *Ítélet* c. versek narratívái a történelmet, mint a múlt idő elbeszélést az apokaliptikus jövő irányából dekonstruálják. A prófétikus beszélő valójában a múltba helyezett jövő krónikása, a jövőben megvalósuló múlt jósa. „Ez egy híradás az emberiség utolsó és első napjairól.” – olvassuk egy helyütt. Oroszlánszívű Richárdról lehetetlen eldönteni, hogy *történelmi* alak-e (*Ölelés*). Az idő olyan ország, amelyet a Léthé és Mnemoszüné folyó szel át (*Sors*).

Az időbeliség meghatározása, a különböző időszámítások szerinti évszámok, játék tárgyává válnak, az előidő és a végidő *rochadeja* mindent elbizonytalanít. Hogy a számoknak, s más kriptikus jeleknek (neveknek, hipertextusoknak, történelmi allúzióknak, stb.) milyen fontosságot kell tulajdonítanunk az olvasat tekintetében, hogy e szövevényesség kibogozásra vár-e, s hogy Ariadné fonala felgöngyölíthető-e egy koherens, logocentrikus olvasat mentén, annak idején Habaj így válaszolt:

Szerzőként nincs semmiféle használati utasításom, csak ezek a javaslatok. A *Caput Mortuum* világa túlságosan átláthatatlan hely, ahogy a mi világunk is az. Az idők, a naptárak, a vallások, az identitások, a valóságok pluralitásának világa ez, s az emberi szív és elme szinte esélytelen orientálódni benne. [...] A tanácstalanságot állandóan érezhetjük, de a kíváncsiságunkat és a megismerés öröme meg kell őriznünk. Nem szükséges mindig tudnunk, mit jelentenek a dolgok. Az igazat megvallva, ezt szinte sosem tudjuk. Nyomozunk figyelmesen, de ne tulajdonítsunk nagyobb jelentőséget a nyomoknak, mint magának a nyomozásnak.”

A verseskötet darabjai azóta már spanyol, német, ukrán, olasz fordításban láttak napvilágot, jelenleg a kötet francia, és a szerző verseiből válogató gyűjtemény mexikói kiadása készül.

Habaj több verse megjelent már magyar fordításban is zömmel a 2016-os Könyvfesztivál idején – s főleg a *Caput Mortuum*-ból –, melynek Szlovákia volt díszvendége (konkrétan például Habaj is). Végezetül álljon itt az érdeklődő olvasót eligazító, bizonyára korántsem teljes bibliográfia Michal Habaj magyarul megjelent munkáiról. [A versrészleteket itt Merva Attila fordításában idéztem.]

* Adam Borzič *Velká zpráva o posledních a prvních dnech lidstva*, Tvar 2017/2; online: <https://itvar.cz/velka-zprava-o-poslednich-a-prvnich-dnech-lidstva>

4 Michal Habaj magyar hangja:

Versfordítások antológiákban:

Tóth László (szerk.) *Gyalogösvények a Magasba – Nyolc (tegnapi és mai) szlovák költő*, L'Harmattan Kiadó, 2016.

Németh Zoltán (szerk.) *Szlováknak lenni csodás*, Tiszatáj, 2016.

Versfordítások lapokban:

Sors; A pillanat; Tűnődés, Látó 2016/4 (ford. Tóth László)

Coniunctio; Elimináció; Megrázkództatás; Meditáció; Köztes tér; Definitív (ford. Merva Attila) Irodalmi Szemle 2016/12

6:66; *Reintegráció* (ford. Merva Attila), Irodalmi Szemle 2016/3

Karmageddon (ford. Merva Attila) Irodalmi Szemle 2015/7–8

Felhívás (ford. Merva Attila) Opus 2015/6

Levél az építetőnek; Zarándok (ford. Merva Attila) ujnautilus.info (2015.11.6; 2016.3.15)

Reggel; Laudatio; Nosztalgia; A tél Pozsonyban (ford. Merva Attila) Opus, 2014/6, 14–16 p.

Idaho, Connecticut (ford. Tóth László) Irodalmi Szemle online (2012.11.06) <http://isz.bici.sk/eleven/1438-michal-habaj-idaho-connecticut>

Képeslap Párizsból, Egy udvarhölgy arcképe fölött, Tűtájok: Fájdalom karikái, A kastélyparkban, (ford. Tóth László) Irodalmi Szemle 2012/12

La décadence automatique; Tél Pozsonyban; (trakt track) (ford. Pšenák Ilona) Kalligram 2006/7–8

Tél Pozsonyban; Falucska a völgyben; Reggel; A gyerekek történelme (ford. Vaszily Tímea), Kalligram, 2005/7–8

Recenziók:

Merva Attila: *Az apokaliptikus poszthumán lovasa (Caput Mortuum)*, Irodalmi Szemle, 2016/3

Merva Attila: *A vadon házinyula, avagy Michal Habaj a négyzetben (Michal Habaj Michal Habaj című kötetéről)* Irodalmi Szemle 2015/7–8

Interjú:

[Száz Pál] *A költészet olyan, mint a kung-fu*” (beszélgetés Michal Habajjal), Irodalmi Szemle, 2016/3
[A szerző idézett nyilatkozatai is innét származnak.]

fotó: Ondřej Lipár

Ami a szemeim elé tárul,
csupán a csillagok közé
lazán kifeszített égbolt.

Egy háló,
melyben az elveszített napokat követve
evickélsz előre.

A magasból szürkület ereszkedik alá,
A Nap és a Hold testvérként ölelik egymást.

Lehunynom a szemeim.
Az emberi szívek közé feszülve
lágyan ringatózik a világ.

Az igentől a nemig
a különbtelenség
végtelen útja vezet.

Merre induljak
kérdem,
ki vagyok, mikor egy pelikán a nevemben
a saját szívével eteti fiókáit.

És a ■■■■■ névében
emeli szablyáját az egyszarvú.

Itt az idő, hogy visszatérjünk a számokhoz és a betűkhöz,
a jelekhez
melyeket a piramisok és a szentélyek köveibe véstek.

A régi könyvek lapjain világosan leírják:
A madarak nyelvében
elégnek az új jelentések,
miközben az értelem visszatér saját lényegéhez.

E napok már itt kopogtatnak.

Míg tűnődsz, hogy ajtót nyiss-e,
az egyetlen szemgolyóban
Jeruzsálem mennyei kapui nyílnak.

Valaki kattint az egérrel
és piramisok ezrei hullnak porba.

Titkos záratat titkos kulcsokkal tárj fel,
gyűjtsd össze a megismerést oda, ahová mások a szándékaikat rakják.

Ezen a folyosón Isten vezet végig.

Ha kezet nyújtasz neki, felismeri a barátot benned.

Mindketten már tudjátok, hogy nincs visszaút.

Azokban a könyvekben másról is írnak: Arról, hogy ez az egész
csak a képzeleted szülötte,
mely abszolút nem valóságos.

Fantázia, álom és imagináció. Ők azok a lovak,
kik az évszázadok nehéz terhét cipelve,
lágyan borzolják a mindennapok szellőit.

Az ő terhük egyben a te sorsod is.

Ma éjjel ne fordulj vissza az időben,
lazán lépj ki az ürességbe,
ott várnak rád azok, akiknek döntenünk kell.

Minden meg van írva.

És ezzel együtt érkezik a *szél*, *sőt vihar*,
a naptól ragyogó holdfényes éj.

R. C. CH. -
szótagolja szívünk a napok szignóját.

Eszmélet

Amit azon a napon megérzel,
mondottam,
azt a mából már nem hozod
vissza az időben.

Ezek olyan dolgok,
melyektől 3/4-es ütemben rogynak meg
a lábak.

Az aszfodélosz rétek
és rajtuk Bebé, Ronaldinho,
Pelé, Cruyff

kergetik a harmattól még nedves
medúzafőtet.

A Styx folyón túl ligetek virágzanak,
pelikánok repülnek ki a címerekből
New York puszta utcáira

és a szendvics, amit kidob az
automata
már régóta penészes.

Gyógyszeradagjaid megmérgezték
a talajvizet.

És ezzel mit csináljak,
kérdézi (valaki)
és tenyereit a volánra helyezi
(mi az, beragadt).

Méhek nincsenek. A virágok égetten
Miss Universe arccsontjai mellett
hevernek.

Üvöltenek a szirénák. A madarak helyett
a rádió énekel: a Wells századik ismétlését
most élőben.

És te épp hazafelé tartasz a bárból,
kissé piásan, a szépséget áttolod
a kerítésen, hadd hányja ki magát.

Csak a reflex,
mi szemeid mozdítja.

A körhinta örülten pörög,
a gyerekekkel,
akik megőszültek.

Egy pohár vizet,
kéred az ajtónál,
menjen el,
szavak az ajtón túl.

A túlpartról ereszkedik le a pogány isten,
énekelt a madár,
a fekete száját elnyelte a sötétség.

Álom

■ évében feltaláltuk
a fehér vérszín,
három újfajta emberhúst,
költészetet arról, ami nem volt, nincs és nem lesz.

Milyenek a fehér vérszínű emberek?
Elég emberhúsunk van?
Minek nekünk a költészet arról, ami nem volt, nincs és nem lesz?

Madárka

Az úrhajósom azt mondta nekem:

Repülj madárka
Dobd el uszonyaid
Szakadj el az ezüst hullámoktól
Ne hadd a bárkához béklyózni magad

Az elméd üres ház
Csillagok nélkül éjszaka van
Élvezd ki a mai napot
Holnap sírni fogsz az úrállomáson

Repülj madárka
Ne érdekeljen a visszatérés
Míg a lelkedbe látok
A hajók időben érted jönnek
Az ezüst vadászmezőkre való távozáskor

Rémes éjszaka
Kattintás
Véletlen tekintet
Acélsapka
Álarcosbál
Injekció
Alvás

Repülj madárka
Megleled önmagad
Semmiféle ma nem ment meg
Az oroszlán hatalmától
Ki a saját akaratod
Ellenére lettél
A hajó királya nem a sivatag királya

Mondd csak madárka
Ki vagyok
Mely kalitka számára születtem
Mely számára nem halok meg soha

Repülj madárka
Az én napom már úgyis közeledik

Dobd el uszonyaid
Engedd, hogy a napraforgó
Magja vezessen
Csakis kezek emelhetnek az égbe

Még kettőt alszom
És levetem a szkafandert
Így mondta az én úrhajósom
Így éneklek, én, a fejedben lévő madárka.

A földönkívüli rabok kongregációjának nyílt levele

Gondoljanak a bolygók, amit csak akarnak
Paradicsomba való menekülésünkről

Senki sem hívott bennünket, mentünk.

A lábakon súlyos béklyók:
Nike, Reebok
párosujjú patások.

Julio Estevez ikreket szült.

Az idő csikorgatja fogait.

A csillagok tanácskoznak:
Felébreszteni éj közepén a szunnyadót,
az nem nehéz.

Senki se felejtse el azt az álmot.

Egyenként léptünk be
a versbe
a fejek gurultak a sötétségbe.

De itt vagyunk,
itt,
a holnapi visszatérés áráért.

Aha, Enter

Abban az időben Enter még nem repkedett
A földek és városok felett
Nem volt két keze, arca és fogai
Ártatlan billentyű volt a billentyűzeten
Mint tó a nádasban, fészek, s benne a hattyú

Aha, Enter, mondta
És eliramodott gyorsan
A haja csak úgy hullámozott
Szőke haj a nyár pókhálójában

Így emlékszem rá
Aha, Enter, mondta
Soha többé nem láttam

Azóta Entert a pincében tartom
Mélyen a föld alatt
Vastag falak mögött

Mit vittünk véghez, sűgom
Enter hallgat

Ártatlanság

A titoktartás alól feloldva mondom:

Május 14-én a forradalmi gárdák elfoglalták a Helytartói Palotát
És statáriumot hirdettek.

Az utcákon csak a kutyák és a zöld - fehér - piros trikolórral
megjelölt hitelárusok lézengtek.

Néha lövés hangja hallatszott a téren.

Mehmed Dilingerrrel és Johanna Brestenskával ültünk

A Vörös Oroszlán nevű bárban

És whiskyt ittunk szódával.

Az Armagnac már elfogyott a bor pedig be volt zárva a pincében,

Ahol a háziak a rizlinges és a zöldveltelinis palackok,

Befőttes üvegek és a káposztáshordók közé

Gyorsan elrejtették a ■■■■■ páholybeli testvéreiket,

Akiket már a zavargások kezdete óta keresett

A hadsereg, illetve később már maguk a felkelők is.

Ahogy mondtam: iszogattunk és titkon reméltük, hogy a Barna Hunok által elfoglalt

Lengyel Királyságbeli barátnőnk majd beszél azokról a határ menti szörnyűségekről,

Melyeket átélt útban a Szabad Franciaország felé.

Az alapjaiban rengett meg Európa,

Amikor az imámok Imámja Igazságosztót játszott,

És felrobbantatta Berlint.

Nem fogok a geopolitikai helyzetről beszélni,

Nem ezért vagyok itt.

Az én feladatomban emlékeztetni azokra a tényekre,

melyek a T I T K O S besorolással vannak jelölve.

Pontosan tizenkét órával azután, hogy Mehmeddel és Johannával
Megittuk a második üveg whiskyt és hiába próbáltunk térerőt,
Találni, hogy jelentést küldjünk külföldre a zavargásokról,
Melyekre szinte azonnal hírzárlatot rendelték el,
Pontosan tizenkét órával azután, hogy Mehmed
Az ablak mögött masírozó gárdát nézve,
egy cigivel a mutató és középső ujj között átkozódott,
Pontosan tizenkét órával azután, Brestenska Johanna
Levetette kockás ingjét és fekete csipkés melltartóban
ült tovább a rozoga széken,
Pontosan ekkor szállt le a koronázási dombra
Az első úrhajó.
Az elkövetkező napok során
Rengeteg hasonló úrszekér jelent meg a város felett,
Melyeket mindenki láthatott, kivéve azokat, akiket elvakított a hatalom.
A vérfürdőbe torkolló mészárlásról bővebben nem szólok.
Az én feladatomban csak egyetlen dologról szólni:
Közvetlen azelőtt, mielőtt meghaltam,
Tehát két nappal azelőtt, hogy a lelkem elhagyta
Strasbourgot és Bardom irányába indult,
A csodaszép Johanna ölelésében
Felismertem földönkívüli származásom értelmét
Meghallgattam a legendás, Jupiter X-12
Gyarmatról érkezett Maimonidész titkos kódját.
Azon a helyen, ahol az emberi lények a szívüket rejtegetik
Egy tűzláng érintését éreztem,
és a fájdalomtól majdnem felkiáltottam.
A szerelem volt ez, aki tanúskodni küldött.
Mint az xxx bolygó földönkívüli légijának ügynöke
Befejeztem földi küldetésemet
Közvetlenül az Isteni Uralkodó eljövetele előtt,
Az Új Világrend hajnalán.
A szűz Johanna által megjelenített üzenetem
A városnak és a világnak
Így hangzik:

Szerelmünket paranormális jelenségek kísérték.
Itt még a fűnyíró hangja is az angyalok énekét idézi.
Szerettelek, te puskaporral kereskedő üzletasszony.

Nincs több hozzáfűznivalóm.

Ítélet

Amikor 1642 augusztusában átléptem Q állam határát
És a Jenyiszej folyó partján tábort vertem,
Még nem sejtettem, hogy a tőlem cca. 550 km-re
Lévő Rabszolgák Városából épp útnak indult egy küldönc
Az Árnyékbirodalom Összeomlásának hírével.
Csak kevesen sejthették abban az időben,
Hogy miről is van szó,
Ha nem tévedek, az északi Földteke
Lakosai többségének
Fogalma sem volt a hatalom és költészet kérdéseiről.
Nem úgy mint nekem.
A Hármas Szerződés országainak nagyköveteként
Az Ötödik Birodalom jelképeit kellett átvennem,
Azaz, a W.W.W. & Sons bankház titkos kulcsait,
És vissza kellett szállítanom őket a
Westminsteri Apátság Bázisára.
Abban a hitben, hogy a cselekedetem
Az Isteni gondviselés része,
Útra keltem és a világi hatalmat képviselven
Halott gyermekeket, felperzselt asszonyi öleket
És hivatali kapukra szegezett vadak tetemeit hagytam magam után.
„Ó te csodaszép hősöm”, üdvözöltek a legelbűvölőbb,
Skarlátba és bíborba lengén öltözött hölgyek.
Átszeltem az országot, szeretkeztem és öltem,
Örültem Isten kegyességének, a szél, a fű
És az egyszerű nép odaadásának.
Azon az estén, amikor a Jenyiszej partján tábort vertem,
Minden megváltozott.
A küldönc, akiről beszéltem,
Sosem érte el küldetése célját
És az üzenetnek, melyet a kormány
által megbízott Helytartónak kellett volna átadnia,
Örökre nyoma veszett
Az agyam sejtcelláiban.
A történelem irányt váltott.
És én, a jós, akaratlanul is
Legokosabb az okosak között, azóta barangolok az országban,
A Naptól és a csillagoktól kérve útbaigazítást:
Merre tovább?
Hova hajtsuk le fejünket?
Miért ez az egész?

Soha, sohase kérdezzétek a folyót,
hogy mit hallott a forrásánál.
A víz, mely kimossa elmétekből az időt,
Száráz medreiben tárja fel az örökös gépet,
Ami akaratotok ellenében is vagytok.
Az a csontváz az arcomba röhög.
A Birodalom máig fennáll,
A lábam nyomán fekete fű sarjad,
A juhok és a szél is elkerüli.
Nincs kihez fordulni,
Üres markomban morzsolgatom
A szintiszta, felszabadult tudatot.

Félelem

Nem akarta megzavarni a fülke szent tisztaságát.

Melegítőben imádkozott,
míg rá nem jött a plébános úr,
IX. Pius jó barátja.

Az Úr kiűzte őt házából.
És ő ment.

Autókat tört fel,
idegen házak rolóit húzogatta le.

Vádlott, miért követte el e tetteket? Kérdezték őt.
Nem tudom, felelte.

Pirkadatkor végezték ki.

Imával az ajkán halt meg.
A teste lebegett a levegőben, tulajdonképpen: lógott.

A szárnyak letépve heverték a földön.

Szent Genovéva,
hányszor kell meghalnod, míg megszületsz?

Végzet

Olyan országba születél,
melyet két folyó szel át:

Léthé
és
Mnémoszüné.

Az első hozzám vezet téged,
másik hozzád.

Az egyik sem tükröz
viszont semmi többet,
csak azt,
amit a felszínre hagy úszni
saját magából.

Ölelés

A báránybőrbe bújt vadállatnak
Köszönhetem legjobb verseimet.
Nem vérből vagy tűzből születtek,
Hanem abból,
Ami az utolsó ölelés után marad.
Nem égettek fel értük falvakat,
Nem tettek a földdel egyenlővé városokat.
Sőt, még a macskába sem rúgtam bele,
Mikor a láb alatt volt.
Nem.
Ezek a versek a semmiből
születtek,
Abból, ami nincs,
Az ürességből.

Akácvirággal a hajában
Oroszlánszívű Richárd király
Történelmet ír:

Véres kezeit vízzel telt kádban áztatva,
Tizenkét szűzlány elégíti ki férfiasságát.
Fekete macska a kemencepadkán
Élvetegen nyalogatja magát,
A kutyák a csontokat rágják.
A kék égbolton nyoma sincs
A drámának, mely Richárd szívét marcangolja.
A feléje nyújtott kézben később felismerte az árulást.
Ily módon a képernyőből világ lesz.
A szavak az elmúlt napot történéseire figyelmeztetnek,
Bár fényük már a holnapot világítja.
Bárhogy is szeretnék nekifogni a leszámolásnak,
Hiányzik a fegyvertartási engedélyem.

Amikor gondolataimban
Felkeresem Richárd királyt,
Ő egy pohár borral üdvözlöl
És baráti hanggal az időkből,
Amikor még nem támadott hátba a halál.
A lányokat nézve beszélgetünk,
akik két csirkecsontért
adták el ártatlanságukat.
Mikor a kés élével
Áthaladok a torkukon
A vékony vércsík
Összefolyik az emberi szív határaival.

Pár évezreddel később
Lehet, hogy egy úrállomáson találkozunk,
Valahol mélyen a világűrben.
Lehet, hogy már semmi sem fogunk tudni
A fájdalomról, a szerelemről, a halálról, a tűzről és vérről...
A Filozófus Császár az ismert gesztussal üdvözlöl.
„De megnőtt”, szorítom meg a barátom kezét,
Ha még lesznek kezek, bár barátok még biztosan lesznek.

És a lap-topom billentyűzetére könnyedén
Szálló akácvirágokban
Ugyanazt a gyengédséget ismertem fel,
Mely mindig meglepett, mikor az arcodra
csókot leheltem, Szűzlány d' Apponyi.
Lassan térek magamhoz az álomból, melyben nem volt helye
Vérnek, sem tűznek.
Csak annak, ami az utolsó ölelés után marad.

Szabadság

Az éjszaka visszhangja
betakar mindent,
mi lélegzik.

A láthatáron túl vagyunk,
a kerekek már csak
a fejekben pörögnek.

A vándorok egy rizsszembe
gyűjtötték
a szélben üvöltő csontokat.

A homokdűnék felől
a szabadság áramlik.
Hernyóarca van
mely a haszon nevében
felfal mindent.

Az keresztre feszített
államok csontvázai
a szélfogóként lengedeznek.

Mária,
útbaigazítást kérsz,
ám a szívedben
kígyó tekeredik vissza
az időben.

Megmozdultak a lépcsők.

A vándorokat a
vesztőhelyre szállítják.

Amíg álmodnak,
valaki lecsavározta a fejüket,
megtöltötte homokkal
és eladta a múzeumoknak.

Az emlékezet lenyomatait lapozzuk,
az első vagyunk, akik sehová sem érkeznek meg.
Pirkadatkor lelőttekként
az árnyék hosszáról tanúskodunk
a vértócsákban.

A kutyák ugatnak.

A napok horizontján túl
fakó sátrak
a néhai elvárásaink
látomásai.

A tükörben vándorló
kontinensek.

A szabadság csak egy szó,
melyet a szél
harapott a szívedbe.

Merva Attila fordításai (2017)

Michal Habaj (1974, Pozsony): költő és irodalomtörténész. Verseskötetei: *80-967760-4-5* (1997), *Gymnazistky. Prázdniny trindástročnej* (1999), *Korene neba. Básne z posledného storočia* (2000), *Básne pre mŕtve dievčatá* (2004), *Michal Habaj* (2012) a *Caput Mortuum* (2015). Anna Snegina álnév alatt közölt verseskötetek: *Pas de deux* (2003) a *Básne z pozostalosti* (2009); A Generator X költői csoportosulásnak is tagja, gyűjteményeik társszerzője, miként a *The European Constitution in Verse* (2009) c. nemzetközi projektnek is. Verseit az európai nyelvek zömére lefordították, több külföldi antológiában is szerepelt. Három, a szlovák modernista költészetet elemző tudományos monográfia szerzője.

Merva Attila (1978, Dunaszerdahely): műfordító, irodalomtörténész, pénzügyőr főhadnagy. 2014-ben szerzett doktori fokozatot irodalomtörténetből. Szabadidejében főként kortárs szlovák költők (Habaj, Ferencuhová, Kucbelová) verseit ülteti át magyarra, illetve Kassák verseit szlovákra. Emellett több tanulmány és konferencia anyagát fordította. Legutóbb Mária Ferencuhová *Veszélyeztetett faj* (Ohrozený druh, 2012) és Michal Habaj *Caput Mortuum* (2015) című kötetét fordította le, melyek kiadásra várnak.

PANNON PESTIS

Kettő

– Igen? Felháborító? – kérdezte erre Kandra Kiss Tamás, a valamikori híres, de a nagyközönségnél immár kissé feledésbe ment, pontosabban: oda kényszerített író, költő, műfordító és esszéista a *Hajnalsillag* kávéházban, mely onnan kapta nevét, hogy többnyire csak hajnalban zárt be, de nem teljesen önszántából. Nem kellett beavatottnak lenni, hogy az ember tudja, a pitymallatba nyúló nyitvatartási időnek akadt valami egészen prózai oka, nevezetesen az, hogy a *Gyóntatásügyi Minisztérium* világi szakosztályának vizsgálóbiztosai többnyire minden harmadik délelőtt hatóságilag megtiltották a kocsma további üzemeltetését, de aztán még aznap délután hatóságilag mégis engedélyezték, és a két intézkedés közti holtidő miatt keletkezett jelentős bevételkiesést a jobbára hajnalra kitolt zárórával próbálták kompenzálni a vendéglő tulajdonosai, három, szerfölött színesen öltözködő fiatalember. A „gyónügyiek” (ahogy a vidékiek és a főváros keresztyén-nihilista elemei nevezték őket) általában tiltott irodalmat kerestek itt reggelente; legkivált természetesen George Goldstein: *A szeretet: gyűlölet* (*Love is Hate*) című szélsőségesen pannonellenes gyűlöletpamfletjét akarták lefoglalni, de ebből se magyarul, se angolul, se németül, se oroszul, se japánul, se héberül egyetlen példányt sem találtak soha; a szarkasztikus vélemények szerint leginkább azért, mert ilyen könyv soha nem is létezett. Sőt, voltak, akik odáig mentek, hogy voltaképpen maga Goldmann vagy Goldweiss sem létezik. Mindez a *Hőn Szeretet Párt* kitalációja, hogy ürügye legyen a harcra és a *Befejezetlen Forradalom* folytonos fenntartására.

– Amíg létezik ellenség – mondogatta gyakran a kocsma másik híressége, Zsámbéki Zsigmond, a tanítványai által körülrajongott ZséZsé, a tanszéke megszüntetése miatt kényszernyugdíjazott kultúrantropológus –, addig befejezetlen a forradalom. Ellenség pedig

mindig létezik, hiszen bármikor teremthető. És meg is teremteték mindig. Most éppen Goldhuber személyében, pontosabban: fantomképében. Hogy az úgynevezett parlamenti ellenzéket is ők teremteték és teremtik újra, nagyjából félévente, annál mi sem természetesebb. Ha valaki veszi a fáradságot és a ritka, de azért mégis létező parlamenti napokon felkeresi kora reggel a valamikori Országház épületének környékét, és beáll az egykori Néprajzi Múzeum árkádjai alá, akkor megbámulhatja, hogyan gyülekeznek ott, amolyan ingyen levesre várakozó nincstelenekként az ellenzéki frakciók napidíjas képviselői, és hogyan várják idegesen cigizve a keresztyén-parlamentarista kormányzat által bérelt és üzemeltetett, belül sokféle, ámde merőben funkcionális kényelemmel felszerelt szolgálati kamionokat. Amikor aztán három hatalmas autó alakjában begördül a „Mobil Parlament” (a harmadik a mesés svéd asztalt kínáló büfékocsi szerepkörét tölti be; ide járnak ebédelni, kávézni, és különféle nejlonzacskókban hazalopni a finom falatokat, amit a személyzet persze tisztán lát, de nem titkolt megvetéssel huny szemet fölötte), eldobják cigarettáikat, felkapaszkodnak a kocsikba, a sofőrök az ajtókat kívülről bereteszelik, és bent aztán a falra kifüggesztett ülésrendben meghatározott, névre szóló lecsapható asztalka és beépített laptop várja őket, melyen *online* tartják a kapcsolatot a tisztelt házzal. Feladatuk mindössze annyi, hogy *mindig és egyöntetűen* a kormányzat vagy a *Hőn Szeretet Párt* aktuális betérjesztése, törvényjavaslata ellen szavazzanak; kivéve persze, ha nincs más direktíva. Még a tartózkodás is tilos. Persze kockázat semmi, hiszen a *Hőn Szeretet Párt* négyötödös többséggel rendelkezik.

Néha persze beépítenek valami élesnek tűnő, a pannon nézők érdeklődését pár órára, olykor néhány napra is felkeltő konfliktust a parlamenti teleregénybe; például előírják a szöveggönyvben, hogy egy ellenzéki, lehetőleg az egyik csinos és némi színészi képességekkel is rendelkező képviselő, valami szélsőségesen pannonellenes, nem a szeretetben, hanem a gyűlöletben érdekelt, Goldstein törekvéseit támogató jelszót röptessen fel számitógépén; aztán kiszabnak a szoknás illetőre valami extrém magas pénzbírságot, melyet persze soha nem kell ténylegesen kifizetnie, és minden folyik tovább rendíthetetlenül. Ihletettebb pillanataikban egy-egy ellenzéki pártszakadást is beleköltenek a forgatókönyvbe az összeszokott teamben dolgozó szerzők, ilyenkor természetesen bónusz illeti a kreatívnak bizonyult csapatot. Lényeg, hogy látszólag mindig történjék valami, és hogy ne landjon el túlzottan a cselekmény. Folytatása következik, ez a jelszó. Ezért nevezik ideiglenesnek a forradalom összes eddigi, szám szerint két befejezését. Ha nem félnének, hogy trockistáknak nevezik őket, permanens forradalomról beszélnének. De a befejezetlen találhatóbb jelző, hiszen ezzel elsüthetik a szlogent, hogy ugyanis a mi forradalmunk sosem lehet múlt időben. Ezért is hagyták eddig szinte teljesen érintetlenül a vidéket. Kényszernyugdíjazásom után még én is simán kaptam volna tanszéket például Sopianae városában, de már untam a tanítást. A vidék még szabad. De ez nem mindig lesz így. Egyszer majd egy roppant, talán évekig is tartó hideg polgárháborúban bekebelezik az egészet. Még az is lehet, hogy ez a járványszerűség remek ürügyet biztosít most nekik, és sürgősebbé teszi a dolgot. És ki tudja, hogy heteken belül nem csap-e át forró, pannon-magyar polgárháborúba a konfliktus. Akkor aztán majd vérfagyasztóan kiderül, hogy mire jók ezek a pillanatnyilag üres és tökéletesen értelmetlennek látszó stadionok a város körül, és néhol már vidéken is.

Szóval Goldbaum olyan a hőn szeretett pártunknak, mint Voltaire-nél az Isten: ha nem lenne, ki kellene találni. És éppen ezt történt! Ki van ez találva! – kiáltott fel a három, sőt öt limonádé után is brüllőző, alkoholt csak kivételes esetekben fogyasztó eszmetörténész.

De lett légyen bármily szellemesdúsan epés a limonádézzgató Zsámbéki, a fröccsös, olykor pálinkás (anyagi okokból csak ritkán whiskys) Kandra Kiss mellett pusztán a másodhegedűs szerepét tölthette be. Kandra minden megpróbáltatása ellenére hihetetlenül tartotta magát, bár akadnak olyanok, akik szerint éppen a kivetettség éltette és sokszorozta

meg szellemi és testi erőit, melyeknek mintha mit sem ártott volna a rendszeres éjszakai alkoholizálás. Eddig megjelent könyveit nem zúzták be és semmiféle erőszakos tetteknek nem vetették alá, de könyvárusi forgalomban már nemigen terjesztették őket, ráadásul kivonták az egykor Erwin Szabó nevét viselő összes közkönyvtárból; valamikori, a Louis Kossuthról elnevezett díját visszavonták, ami nem járt semmiféle anyagi hátránnyal, hiszen a kitüntetéssel járó pénzt az író gyakorlatilag fél év alatt elköltötte; amúgy is csak röhgött az egészen és megrendelte hatodik fröccsét, hogy aztán nem kis számú hallgatóságának rendszeresen felidézze ama napot, amikor átvette a jóval *Befejezetlen Forradalom* első ideiglenes befejezése előtt kapott kitüntetést, mely okirat alján állítólag ez volt olvasható kisbetűkkel szedve: „visszavonásig érvényes”.

– Hát egyszer eljött az idő, *mes amis*, amikor a kisbetűk felcseperedtek és nagybetű lett belőlük... De köpök rájuk – mondogatta, és rendelt egy újabb fehér fröccsöt.

Persze csak részben és óvatosan köpött, mert, ahogy pletykálják, az már komoly pénzügyi nehézségeket okozott számára, hogy a kiadók és a még létező folyóiratok, újságok konokul visszautasították összes kéziratát; ráadásul a hajdani, Michel Vörösmartyról elnevezett Művészeti Akadémiát is megszüntették (mivel „nem volt rá kimutatható gazdasági-társadalmi, valamint keresztyén-esztétikai igény”...), amelynek tagjaként rendszeres havi apanaszt élvezett, mely simán fedezte a rezsijét, ami nem volt magas, hiszen megrögzött aggregényként mindig egyedül élt.

Kandra Kiss valahogy mégis a felszínen tartotta magát, legkivált a még most is rendszeresnek mondható vidéki és külföldi publikációi révén; utóbbiak közül igen komoly visszhangot keltett, a Nyugat-Németországban névtelenül megjelent *Mein Kulturkampf* című satirikus esszé, amelyet mind náci, mind antináci, mind liberális, mind illiberális, mind konzervatív, mind neokonzervatív, mind pannon, mind ellenpannon körökben utáltak és vitattak, de közben persze a példányszám egyre nőtt, és ezzel a jogdíj is. Ugyanakkor a kötet csak kétes vagy suttogó dicsőséget hozott állítólagos szerzőjének, hiszen anonim jelent meg, azaz nem teljesen, mert egész pontosan ez állt a szerző helyén: *Von einem Ungarn*. Ami egyértelműen Stefan Széchenyi névtelenül kiadott pamfletjére utalt; köztudott, hogy az *Ein Blick* ugyanezzel a szerzői névvel („írta egy magyar ember”) jelent meg 1859-ben, Londonban.

És Kandra ugyanúgy tagadott, mint hajdan a nemes gróf. Kijelentette például, hogy nem is tud németül. Ami neveltséges volt, hiszen ifjúkorában őt tartották az egyik legragyogóbb német fordítónak. Másrészt persze elképzelhető, hogy ilyen szintű szöveget egyedül nem tudott volna németül létrehozni, vagyis a könyv részben fordítás lehetett, és Kandra eredetileg magyarul írta a gúnyrajzot. De akkor ki lehetett a fordító? Erre sem volt válasz. Kandra egyszer, nyilván szándékosan kívárva, hogy éppen telt ház legyen az asztalnál és az egész kocsmában, odafordult Zsámbékihez és azt mondta, szinte kiabálva: „Azt beszéllek, én írtam ezt a satírárt. Marhaság. Ilyen ostoba címmel..., ugyan, kérem. Viszont eszembe jutott, hogy mennyire irigylem a maga anyanyelvű német tudását, persze úgy nem nehéz, ha valaki, mint maga, majdnem húsz évet él Németországban és minden rokona német. Ha manapság tényleg írnék egy német könyvet, biztos igénybe venném a maga segítségét”. Erre Zsámbéki nem szólt egy szót sem, csak mosolygott sejtelmesen. Mire természetesen rögtön elterjedt a város bizonyos köreiben, hogy ZsÉZsÉ volt a fordító, és részben a szerző is, ráadásul kiterjedt német kapcsolataival a publikálás fő szervezője. De ezt még a *Főalamizsnás Hivatal* sem volt képes vagy inkább nem is akart bebizonyítani; tartottak két, amolyan tessék-lássék házmotozást Kandránál, egyet Zsámbékinál, és ezzel *ad acta* tették az ügyet, ha ugyan volt ügy egyáltalán. Noha, és ebben is a legnagyobb ma-

gyart utánozta vagy inkább parodizálta, Kandra levelet írt a létező összes hivatalnak, sőt talán még az *Első Demokratá*-nak is, amelyben kérte, hogy vizsgálják ki az ügyét, és tisztázzák, valamint mentsék fel az őt ért hamis vádak alól. De erre már csak legyintett, és állítólag jót röhögött az *Országos Főalamizsnás* is, és kijelentette egy Goldschwarz által finanszírozott honlapon: „Szólásszabadság van, irodalmi ügyekkel mi nem foglalkozunk. Külhoniakkal meg pláne nem”.

Ám ha tényleg ő volt a szerző, akkor ez jó pár ezer márkát jelentett vagy jelenthetett Kandrának, melyet nem a *Befejezetlen Forradalom* második ideiglenes befejezése előtt még megszokottnak számító banki átutalással, hanem a legendák szerint egy Nyugat-Németországban honos, onnan rendszeresen ki-beutazó régi famulusa (egyben talán fordítója?) révén vett kézbe, hiszen ő maga, mivel a *Gyónásügyi Hivatal Szakrális Osztálya* által elrendelt lakhelyelhagyási tilalom alatt állt, nem utazhatott, így a kiadója állítólagos meghívásának se tudott eleget tenni, akik nagyszabású, fél Nyugat-Németországon átívelő és nyilván remekül jövedelmező előadás-sorozatot terveztek vele.

A rossz nyelvek szerint mindezekből egy szó nem volt igaz; Kandra maga találta ki és szabta ki magára a lakhelyelhagyási tilalmat, mivel idősen, külsőleg eléggé megkopva már esze ágában sem volt utazni, pláne nyilvános fellépéseken szerepelni, és ez remek ürügyet teremtett a meghívás elutasítására, nem is beszélve arról, hogy ezzel némileg a demokrata-keresztyén rendszer túsának és mártírjának szerepében tetszelegphetett. (Másképp az előadás-sorozattal elismerte volna, hogy ő írta a *Mein Kulturkampf*-ot.) De az is lehet, mindez csak ellenségeinek célzott pletykája volt.

Miként az is szándékolt legendagyártás lehetett, hogy Kandra besúgó, a *Gyónatásügyi Osztály*, azon belül is a *Szakerális Szakasz* számára dolgozó, eléggé fényesen honorált spicli. Éppen ezért hagyják békén, mondták e pletyka hívei, éppen ezért engedhet meg magának bármit külföldi és vidéki publikációival, na, és persze a *Hajnalcsillag* belső termében, valamint annak kertjében, a csodálatosan öreg gesztenyefa alatt zajló asztali beszélgetéseivel. Hagyják, hadd jártassa a pofáját, megéri nekik, ha havonta dalol egyet gyónásügyi kihallgatásnak álcázva. Ugyanakkor tény, hogy soha senkinek nem esett bántódása a Kandra-asztal törzsvendégei közül. Szóval e téren szintén sötétben tapogatózott mindenki. De – tesz fel gyakran a szónoki kérdést Kandra Kiss feltétlen hívei – nem éppen ez a keresztyén-revolucionista kormányzat célja?!

A valószínűsített nyugatnémet bevételhez képest inkább megtisztelő zsebpénznek számított a dekonspirálódott értelmiségieket, mindenekelőtt művészeket támogató, és noha álkeresztyénnek nyilvánított, de azért mégis eltűrt segélyszervezet, vagyis a *Szellemi Bitangkassza* révén befolyt apanázsa, melynek inkognitóban maradt befizetői között akadtak olyan, főként fiatalabb, a keresztyén-parlamentarista kormányzat által nemcsak tűrt, de sokszorosan támogatott szerzők is, akik ekként voltaképpen a saját zsebükből rótták le hódolatukat az általuk mélyen tisztelt mesternek, aki természetesen semmit sem tudott (vagy eljátszotta, hogy nem tud) a több tényéren átment kétezeresekről. Ráadásul Kandra Kiss félelmetes vonzerőt jelentett a *Hajnalcsillag*ban, sokan csakis miatta tértek be ide; törzsasztalánál, a belső teremben, jó időben pedig a hatalmas gesztenyefa alatt valóságos tömegek koptatták a székeket, és ezért a vezetőség 12 százalékos kedvezményt adott összes fogyasztásaira.

Vagyis Kandra Kiss élt, nagyon is, pláne, hogy ennyire élni hagyták. Háztartása is rendben volt; erről a társaságában mindig felbukkanó bölcsészslányok, kezdő vagy már haladó költőnők, olykor a férjüktől ideiglenesen megszökött prosztó asszonyok gondoskodtak, és ama nyugalomról szintén, mely a délelőtti, tökéletesen alkoholmentesen végzett irodalmi munkásságához kellett. Mindig volt tiszta alsóneműje, mindig akadt meleg ebéd-

je, és ennyi neki tökéletesen elégnek bizonyult, hiszen egész életében nemigen akart mást, mint írni. És ha az éppen aktuális „ki-bejáró nővel” (Zsámbéki Zsigmond szava ez) testi kapcsolatba is lépett, azt a törzsasztal tagjai abból tudták meg rögtön, hogy innentől elhagyta a tegezést, és magázódni kezdett az illető hölgygel. Megjegyzendő: Palánkay Klárával az első pillanattól kezdve magázódott.

– Igen? Ez felháborító? – tette fel most immár másodszor is a kérdést éjjel 11 tájban, belekortyolt a fröccsébe, és némi hatásszünet után így folytatta. – És mi a felháborító, hölgyeim és uraim? Csak nem az, hogy a cikkben leírt, és eléggé hitelesnek látszó események csak három hónappal a lezajlásuk után kerültek nyilvánosságra? Január helyett márciusban? Nem vagyunk rá méltók, hogy tájékoztassanak minket? Ha így gondolják, akkor ez valóban felháborító! És akkor jogos a fővárosi és a vele részben szövetséges, keresztyén-forradalmár kormányzati sajtó felhorgadása.

– De gyanítjuk, hogy nem ez áll felháborodásuk hátterében... – jelentette ki somolyogva egy divatosan borostás fiatalember, aki egy esszé- és egy verseskötete (és titokban a *Szellemi Bitangkasszába* befizetett kétezeresei) miatt már úgy érezte, eljátszhatja némileg a végszavazó epizodista szerepét Kandra Kiss híres monológjaiban. Hogy mennyire tévedett, azt nem csak a költő megsemmisítő pillantása adta tudtára, hanem az asztalnál ülő közönség megrökönyödött bűgása is. Mindamellet Kandra megkönyörült az általa „meggyőzően képeséges esszéistának, de megkapóan tehetségtelen költőnek” tartott ifjún, és így folytatta egy korty szóda felhajtása után:

– Gyanítjuk, gyanítjuk... Jól mondd, Ádám fiam. De ha nem ez, akkor mi a felháborító? Csak nem az, hogy a szcéna másik női szereplője, a voltaképpeni koronatanú nyom nélkül eltűnt, miután beült, és ahogy a *Jelenései Könyvében* említi János, úgyszólván *elragadtatott a Szakrális Gyónásügyi Biztos* metálfényezett, 120 paripaerős, sportcélú haszonjárművével, de nem *lélekben*, mint Patmosz szigetéről a nevezett János, hanem sajnos nagyon is testben, ráadásul oly mértékben, hogy azóta senki se látta, családja végleg lemondott róla. Ha ezt nevezik felháborítónak, akkor közel tapicskolnak az igazsághoz. De feltehetően nem ezt nevezik, mondom én, mielőtt ismét közbeszólnál, fiam – szólt Kandra Kiss, és kortyolt ismét egy takarékosat, mivel hosszabb monológjai alatt óvatosan bánt az alkohollal.

Ráadásul ezúttal ott ült az asztalnál alig pár hete szerzett barátja, Adorján doktor, és hát egy orvos, ráadásul boncnok és törvényszéki orvosszakértő jelenlétében úgy érezte, hogy valamiként kötelező, ha némi önmérsékletet tanúsít. Még fokozottabban így volt az olyan esteken, és ilyen volt a mostani is, amikor Adorján doktor anyja, a fehér kontyos és láncdohányos Emma asszony ugyancsak megjelent a körben, aki iránt Kandra az első másodperctől fogva rendkívüli rokonszenvet érzett. Ráadásul voltaképpen az anya volt az, aki a *Hajnalcsillag*-ot felfedezte Adorján számára, és bevezette ekként a Kandra-asztal körébe.

Hogy ez hogyan történt, azt Adorján doktornak a birtokunkba került naplójából tudhatjuk meg. Most ebből idézünk, mielőtt folytatnánk e meleg tavaszi este és éjszaka eseményeinek ismertetését.

Amióta azonnali hatállyal visszavevényeltek a fővárosba, elhatároztam, hogy naplót vezetek, hogy miért, arról csak sejtelmem van, hiszen nem vagyok íróember. De olyan élményekkel szembesülök, szembesülünk most már nem is naponta, hanem szinte percente, hogy azok megörökítése bizonyos fokig kötelező. Ezt sejtem.

Ilyen, mindenképpen feljegyzésre kötelező élmény kínált a visszautazásom előtti reggel. A fővárosból küldött autó 10 órára jelezte érkezését; nem kellett korán kelnem. De fél nyolc tájban mégis felébresztettek azok a harsány gyerekhangok, amelyek az ablakon át áradtak be a lakásba. Kinéztem, és a következő látvány fogadott: egy kisebb csapat, nagyjából tíz vagy tizenkét gyerek állt az ablakom alatti kis, kellemes fákkal övezett téren, és egy 14 év körüli srácra figyelt,

aki egyértelműen a vezérnek látszott közülük, és úgy magyarázott, mint egy színházi rendező: – De Petikém, fogd már fel, hogy nem a jobb lábbal kell dobantani! Vedd már észre, öcsém, hogy a dolog mindig egyformán megy. Koreográfia, ha már hallottál ilyesmiről. Előrenyújtott jobb kar, hadonászás, aztán hebegés és dadogás, végül kettős dobantás a BAL lábbal. És aztán összeesés, de ez már szabadon választott. Felőlem eshetsz hanyatt is, de zuhanhatsz előre is, hasra vagy térdre, ha neked az jobban tetszik. Csak halj meg valahogy, aranyapám. De lényeg a lényeg, hogy JOBB a kar és BAL a láb!! Mondd utánam, öcsém: JOBB a kar és BAL a láb! Úgy, rendben. Na, vegyük még egyszer.

Erre felsorakozott egymás mellé az összes gyerek, és eljátszották az ide, vidékre is megérkező, persze nem a maga valójában, hanem csak híresztelésekben, a fővárosból írt postai levelekben, telefonbeszélgetésekben lefestett járványszerű halált. Itt, a provinciákban még szerencsére nem halt meg senki. Hogy miért, azt voltaképpen senki nem értette, én sem. Persze azt sem értettem, mi folyik a fővárosban. Orvosi magyarázat nem volt.

És a rendező srác felkiáltására: „ÉÉÉÉS indul !”, a gyerekek most ezt játszották el: azaz egyszerre előreléptek, jobbjukat kinyújtották az előttiük álló, a teljesen profi rendezőként viselkedő srác felé, a szívére mutattak, aztán mindegyikük dadogni, hebegni kezdett, végül a bal lábukkal két erőset dobantottak, és aztán elzuhantak, és mindenféle vonaglások, túljátszott kínok közt kiszenvedtek. Senki sem hibázott. A fülekből kilövellő véres habot persze már nem tudták megmutatni.

De a jelenet így is hatásos volt, egészen beleborzongtam. Másrészt meg birizgált valami furra nevetési inger.

– És most a másikat! – mondta a kis rendező, és ami ekkor következett, az valahogy minden képzeletemen túltett. Ismét felsorakoztak a srácok, de ezúttal nem zárt alakzatban, hanem lazán és eléggé távol egymástól. A rendező tapsolt, mire az egész csapat amolyan sétát imitált, célszerűtlen lödörgést a városban. Am hirtelen az egyik fiú előrelépett, rámutatott valamelyik társára, és elkezdte megcsinálni a szokásos menetet, hadonászott, dobantott, ahogy kell. De még mielőtt összerogyott volna, előlépett egy másik kissrác, ő is rámutatott valakire, belekezdett a hadonászásba, végül dobantott, de ő sem fejezhette be, mert egymás után léptek elő a fiúk, rámutogattak egymásra, dobantottak és szenvedtek ki teátrálisan, és a végén ott hevert mind a 12 vagy 13 tetem a földön. Szóval az eredetileg magányos halál most egyfajta tömeges párbajjá alakult. Meghökkentett a rendezőnek készülő fiú képzelőereje. Vad, elfajzott, ám ugyanakkor teljesen logikus volt, amit kitalált.

– Jól van, srácok, most végre jól lement. Ráadásul mind a kettő – mondta végül a fiú. – Este itt találkozunk, és bemutatjuk a csajoknak az egészséget. Szerintem összepisálják magukat a gyönyörtől – jelentette ki röhögve, azzal a csapat felkerekedett és elindult az iskola irányába.

A kétórás autóúton a sofőr (vidéken az ilyen alakot egyszerűen „gyorsparaszt”-nak nevezik) csukaként hallgatott, persze tilos szóba elegyednie az olyan bizalmas küldetésben járó figurákkal, mint én voltam ekkor sajnos.

És miközben az elsuhanó fákat bámultam, képtelen voltam szabadulni a gyerekek előadásától. Eszembe jutott, mi lenne, ha a valóság másolná a művészetet, és a mindedig magányos elhullások tényleg tömegesek lennének egy napon, azaz előfordulna olyasmi, hogy egyszerre tíz vagy tizenöt ember mutogat és pusztul el egyetlen helyszínen. Megjelent a szemeim előtt a harminc fülkagylóból szinte egyidejűleg kifröccsenő habos vérsugár, a vele telespiccelt arcok, és majdnem rosszul lettem az autó hátsó ülésén.

Köszönhetően a Gyóntatásügyi Hivatal által kiállított menetlevélnek, az átkelés a határon zökkenőmentesen ment, noha rengetegen várakoztak, nagy tömeg torlódott fel mindkét oldalon, mivel nemcsak a főváros, de két napja a vidék is részben lezárta, vagy erősebben ellenőrizte a határait, amivel csak azt érték el, hogy megnőtt a zöldhatárokon a forgalom, és az embercsempészek egyre gazdagabbak lettek. Valahogy úgy éreztem, most szakad végleg két rész-

re az ország. De rosszabb esetben akár nyolc részre is. Hiszen kölcsönös vádakkal illették egymást: a vidék azzal, hogy a főváros ide, a tökéletesen fertőzésmentes megyékbe akarja telepíteni a járványt, míg a főváros, ha nem is nyíltan, de azt érzékeltette a sajtója révén, hogy esetleg éppenséggel a vidékről beutazók hozták fővárosunkba a dögvéset. Talán külföldi megrendelésre.

Kísérteties városba érkeztem, melyet bambán legelesző betoncsordaként vett körül az utóbbi években épített stadionok tömege. Noha alig múlt dél, és a tavaszi szellő igencsak barátságosan lengedezett, az utcák szinte teljesen kihaltan heverték előttünk. Csend volt az összes kerületben, mármint akkor, amikor éppen nem üvöltöttek minden irányból a különféle hangolási szíreknak. És persze láttam véres fülű hullákat is heverni a belvárosba bevezető úton. A városom így fogadott.

Othon persze anyám fogadott, és amikor megláttam, döbbenet tapasztaltam, hogy noha vidéken sok tekintetben jobban ment sorom, mint idehaza, mennyire hiányzott már most is okosan csillogó hófehér kontya, no meg a szájában örökösen ott füstölő cigi. mennyire hiányzott a megtörhetetlen bohémsága, pimasz humora.

És alighogy lepakoltam, máris az asztalon párállott a hamisítatlan Kaiserschmarrn, amelynek receptjét még egyetemista korában tanulta Wienben.

De a gyerekek játéka egyre ott zakatolt az agyamban, és ebéd után el is meséltem anyámnak, aki így reagált: – Félelmetes. És valahogy groteszk egyben. Nem tudok mit mondani. De egy biztos, ezt azonnal el kell mesélned Kandra Kissnek.

És amikor megkérdeztem, kiről van szó, ismét rágyújtott, és ezt felelte: – Kiváló költő, regényíró és esszéista, egyebek mellett a természetesen Kossuth Lajosról, nem pedig Louis Kossuthról elnevezett díj birtokosa. Még akkor ismertem meg a nevét, amikor a kényszernyugdíjazásom előtt kislejtezték a könyveit a könyvtárból. Na, szóval. Pár hete éppen a hajdani Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga táján sétáltam, eljutottam egészen a Klauzál térig, amikor zivatar támadt, nem volt nálam ernyő, ezért bemenekültem egy kívülről egészen a Befejezetlen Forradalom előtti hangulatot árasztó kiskocsmába, kávéházba, ahogy tetszik. Nekem tetszett, fiam, ennyit mondhatok. És képzelheted az örömet, amikor belülről sem okozott csalódást. Kényelmes székek, fotelek, régimódi, intarziás asztalok, könyvespolcok mindenütt, roskadásig megvakva, plusz vágni lehetett a dohányfüstöt, itt nem törődtek a dohányzási tilalommal. És képzelheted, mit éreztem, amikor a belső teremben felfedeztem egy pianínót is. Három elég csinos, ránézésre egyértelműen homokos fiatalember a tulajdonos, akik feltehetően iróniából tették ki a falra az Első Demokrata és az Első Keresztyén idealizált és rettentően színes olajportréját, melyet, mint később megtudtam, egy szintén buzi festőművész barátjuk pingált a mindenütt látható fényképek alapján. Ez is rokonszenves volt, meg a hely neve is: Hajnalcsillag. Zsúfolásig megtelt mindkét terem, és amikor tanácstalanul néztem körül, az egyik hatalmas asztalnál, mely voltaképpen, mint kiderült, három egybetolt asztalból állt, némi sugdolózás után felállt egy göndör fekete sörényt viselő, barna bőrű, meggyajkú lány, odalépett hozzám, és így szólt: – Palánkay Klára vagyok, engedje meg, hogy tolmácsoljam, Kandra Kiss Tamás meghívását. Kérem, foglaljon helyet körünkben, amíg felszabadul egy asztal – azzal karon fogott, és odavezetett a költő törzshelyéhez. A köteteiben látott fényképek alapján persze azonnal felismertem, középtermetű, vidám arcú és kaján szemű figura, amolyan kobold vagy inkább troll, ahogy manapság mondják. Felállt, és meghajolt: – Bocsásson meg, asszonyom, a tolakodásért, de vakítóan monarchikus kontyának, valamint vikingkék szemének képtelen voltam ellenállni. És nem nézhetem, hogy nincs hova leülnie. Kérem, ideiglenesen foglaljon helyet nálunk.

Erre azt feleltem, hogy örömmel, ez a hely amúgy is a kedvenc magyar író, Krúdy Gyula hangulatait idézi.

– Magyar? Szóval nem pannon? Gyula? És nem Jules vagy Julius? – kérdezte Kandra.

– Persze, hogy nem – vágtam rá. – Ahogy a díj neve sem Ludwig Kossuth ...

Ezen jóízűen röhögött: – Üljön le körülkben. Az eső majd eláll. Meghívhatom egy italra?

Gondoltam megtréfálok, és ennyit mondtam.: – Bien sûr. Un verre du champagne. Mumm, Cordon Rouge, naturellement. Molnár Ferenc kedvenc pezsgője. – Ettől egy kissé megrökönyödött, de aztán elnevette magát, és azt mondta, ilyen minőséggel aligha szolgálnak e helyen, de melegen, pontosabban: jéghidegen ajánlja a Krummbacher pezsgőt, nem magyar, hanem mélypannon, de véletlenül jó. Sőt, fogcsikorgatva bár, de el kell ismernem, remek. Amiben igaza is lett.

Nem untatlak tovább, ott ragadtam, csodásan sikerült este volt, bevallo, még odaültem a pianínóhoz is, és eljátszottam nekik pár számot, tudod, amiket te is szeretsz: „Mi muzsikus lelkek, mi bohém fiúk”. Ilyeneket. Meg Kandra külön kérésére, hogy „Mások vittek rossz utakra engem...” Odaállt a zongora mellé, és velem együtt dúdolta a számot. A rögtönzött műsorunkat a „Dalolva szép az élet” előadásával zártuk. Nagy sikerünk volt, na. Klára hozott haza taxival, és már az eső is elállt. Szóval ez volt a Kandra Kiss Tamás, és a jó idő miatt nyilván már e kert is megnyílt, középen a hatalmas gesztenyefával. Szerintem el kell mesélned neki a gyerekek színházát. Rögtön ma este, hiszen a mai napod még szabad. Meg nem ártana megünnepelni a megérkezéset sem. Bár itt már minden ünnep beszart... – azzal lemondóan legyintett és elnyomta a cigijét.

Eddig tartott anyám elbeszélése, én meg roppantul megörültem, hogy a távollétem miatt érzett magányossága eszerint elmúlt, vagy legalább enyhült, és kissé újból az a régi lány és fiatalasszony volt, aki Bécsben és Pesten a tanulmányai mellett tényleg dízözként tartotta el magát pár kávéházban. És hát persze érdekelt Kandra Kiss alakja is, bár eddig egy sort sem olvastam tőle, de anyám ítéletében mindig megbíztam.

Aznap este valóban megismerkedtünk, és noha később a kórházakban rengeteg dolgom akadt, elkezdtem járni a kávéházba, olykor már délelőttönként is. Ott kezdtem el ezt a naplót, miközben érdeklődéssel figyeltem, ahogy a gyónügyiek átlapozzák polcon álló köteteket. Egyszer igazoltattak is, de amikor meglátták, hogy a Keresztyén-egészségvédő Központ kórboncnoki papírját, jó munkát kívántak, és sietve távoztak. Aznap délelőtt nem zárták be a kocsmát. A fiúk nagyon hálásak voltak, kaptam egy gratis teát.

És most itt ül negyedik, ezúttal Prince of Wales teája mellett Adorján doktor, és azt hallja, hogy Kandra Kiss immár harmadszor is felteszi a kérdést:

– Igen? Ez felháborító? Mi felháborító, kedves asztaltársaim? Ha arra gondolt a vidék által joggal cselédsajtónak nevezett úgynevezett média, hogy a *Hőn Szeretet Párt* tagjainak egy része külön kis kasztot alkot a kormányon belül, mely ráadásul az igen csípős *Intim Platform* nevet viseli, akkor az tényleg felháborító. Továbbá az is, hogy eddig mit sem tudunk arról, hogy ilyesmi egyáltalán létezik. Igaz, még most sem tudjuk teljes bizonyossággal. Nos, ez valóban felháborító, de minden okom megvan rá, hogy feltételezzem, nem erre gondoltak felháborodásukban az úgynevezett zurnaliszták.

– Hanem inkább arra – szólt közbe ismét az Ádámnak keresztelt ifjú – hogy a Goldfass zsoldjában álló blogban elég kétértelműen fejtegetések kerültek elő arról, hogy valamiféle közös szexuális abberáció, feltehetően a keresztyén körökben újabban erősen népszerű pedofília fűzi oly szorosra az *Intim Platform* tagjainak dac- és védszövetségét.

A társaság felszisszent, de Kandra úgy tett, mintha a mondat el sem hangzott volna, felemelte kezét, és Adorján doktor felé fordult: – De hogyan fogadják vidéken ezeket a híreket? És egyáltalán, mi van vidéken? Mi az, ami ott felháborító? Tudja, lakhelyelhagyási tilalom alatt állok, így aztán... Kandra szinte tapinthatóan hagyta lógni a három pontot a levegőben.

Három

És mintha csak erre a csendre vártak volna, kintről most irtózatossággal vijjogtak fel a mentők, a rendőrök, továbbá a tűzoltók és talán a katasztrófavédelem szirénái is, de ezen már nemigen akadt fel senki.

Hiszen egyre csak dögöltek továbbra is az emberek.

Most éppen egy „megaluxi” kocsmában, az egykori vigalmi negyedben, a hajdani Operettszínház, még korábban a Somossy Orfeum helyén, ahol a *Keresztyén Vértanúk Éjszakája* című rendezvénysorozat záróeseménye zajlott; sokak rosszsorsára, mi több írásban vagy videóban közzétett tiltakozására, amelyekben egyenesen blaszfémiaának, sőt a magyar emberek érzelmei kigúnyolásának nevezték a tömeges elhalálozások idejére bejelentett, festményaukciókkal, színházi előadásokkal, nomád divatbemutatóval, nyilas versennyel és utcai lovasrohammal egybekötött mulatságot. Végül az *Ökumenikus Rendezvényiroda* mégis kiadta az engedélyeket, bírva persze a *Főalamizsnás Osztály Szakrális Szakasz*-ának legalább hallgatólagos egyetértését, mondván: „éppen a nehéz napokban kelletik némi vidámság, egyébként is a befolyt bevételt a járvány-árvák javára fogják fordítani”. Amire persze a Goldbauer milliárdjai révén könnyen gúnyolódó csöcseléksajtó a szokásos rikácsolásba kezdett: „Nehéz napok? Vagyis a fővárosi kormányzat egyes elemei amolyan hosszúra nyúlt és a szokásosnál kissé kínosabb menstruációnak tekintik a minket brutális erővel és szívóssággal sújtó tömeges elhalálozást, melyet hosszú hallgatás és mellébeszélés után eszerint végre már ők is hajlandók járványnak elismerni, hiszen, egyébként dicséretes módon, az ún. járvány-árváknak ajánlják fel a bekasszírozott összegeket. Utóbbival csak egy a baj, az ugyanis, hogy valójában kivitelezhetetlen. Mint köztudott, az ún. dobantós járvány egyik legdicstelenebb mellékjelensége, hogy az elhullottak hozzátartozói közül egyetlen, ismétljük, egyetlenegy fiú, lány, unoka, szülő vagy dédszülő sem akadt, aki hajlandó lett volna hivatalosan azonosítani elhunyt rokonát. Simán megtagadták őket, ráhagyva ekként minden áldozatot a tömeges hullakamrák jeges csendjére, továbbá az állam kasszáját terhelő eltemetésre. Így aztán jogilag nincs is kinek kézbesíteni az esetlegesen befolyt összeget. Szóval álszent rizsázás helyett célszerűbb lenne azt a temetkezési költségekre felajánlani.”

Nos, az említett mulatóban rendezett eseménysorozat utolsó éjszakáján éppen betolták az étterem közepére a hatemeletes vértanú-tortát, és ennek hírére még a hiányos öltözetű, vadállatian magas sarkú tipegőket viselő inspiráló nők is előbújtak a szigorúan zárt, csak pupillaszkennerral megközelíthető szeparékból, ahol aranybarna hasukról nemrég még kokaint legeltettek a keresztyén-pannon influencerek, bloggerek, vloggerek, slammerek, rapperek hadával, akik zömét feltehetően az *Intim Platform* bizalmi emberei közt tartottak számon azok, akiknek volt hozzáférésük a szenzitív adatokhoz. És már éppen felvágásra emelkedett az *Év öskeresztyén cukrásza* címet pár hónapja elnyert férfi ötcsillagos mesterkése, amikor az egyik ismert tévés személyiség, (élénkvörös zakó, bokában szűkülő, hínárzöld nadrág, kunkori orrú török hárempapucs) előrelépett, jobb karját kinyújtotta, egyenesen a tortára mutatott, dadogni kezdett, szája mássalhangzó-sorozatokat lőtt a hátsó fal irányába, amelyen az *Első Demokrata* és az *Első Keresztyén* nagyméretű fényképe lógott nemzetiszínű fémkeretben, golyóálló üveg mögött; aztán persze megadta magát a valami magasabb erő által megírt táncrendnek; bal lábával két erőset dobantott, előrezuhant, fejfelé bele a különféle gyümölcsökkel megtömött óriássüteménybe, és füléből nyilván kilövellt az obligát véres hab, de ezt nem lehetett észlelni, mivel a vérsugár képtelen volt áttörni a masszán, nyilván elakadt valahol, és ott aztán szétáradt a vastag és sűrű krémbe. A több hetes munkával létrehozott remekművét ekként szétrombolva látó mestercukrász agyában egy pillantás alatt a téboly vert tanyát, és a „lássuk, uramisten, mi-

re megyünk ketten!” mondás jegyében belemarkolt a tortába, hatalmas darabokat tömött a szájába, utána pedig késével további cafatokat hasított le és elkezdte őket szertesztet dobálni a teremben, odarohant a vendégekhez és saját kezűleg tömte a masszát a szájukba, miközben azt üvöltve, hogy „egyétek és vegyétek, ez az én testem!”

Kitört a pánik, pofonok csattantak, öklök lendültek ütésre, a díszvendégek csordája és a személyzet egymást taposta menekülően; poharak, tányérok röpködtek mindenfelé; valaki előkapott egy pezsgőspalackot és módszeresen letaglózott vele minden szembejövőt; a berohanó biztonsági őrök gumibotokkal és gázpisztollyal próbálták fenntartani a rendet, de voltaképpen azt sem tudták, ki vagy mi ellen hadakoznak; a padló vérben, tortakrémben, húslevesben és sörrel kevert borban úszott; végül egy valódi pisztolylövés is eldördült, és a ki tudja, honnan érkező golyó halálra sebezte a késével eszelősen hadonászó sütőmestert, aki rántorgott egy ideig, aztán borotvaéles fegyverével belezuhant egy arra rohanó idősebb asszony hasába, és akaratlanul is kibelezte őt, hogy aztán ő maga is kiadja lelkét a száján némi csokoládémaszattal. Ezt látva, az egyébként is talán valami keresztyén partydrog hatása alatt álló sztárhajszobrász felugrott az egyik asztal tetejére, onnan a levegőbe szökkent, és magára, valamint a teremre rántotta a sok száz apró kristályból összerakott antik csillárt.

Az már „csak hab volt a tortán” (ahogy egy magát különösen szellemesnek vélő anti-demokrata blog írta), hogy az enteriőrnek ünnepélyes hangulatot kölcsönző díszgyertyák felborultak, az asztalterítők lángra kaptak, hogy végül a tűz martalékvá váljon szinte az egész ruhatár és a fél konyha, továbbá szénné égjen legalább három, külön erre az alkalomra varratott tüllszoknyában, továbbá nemzeti pruszlikban, busókalapban és türknek mondott báli csizmában parádézó alamizsnásfeleség, hogy a füstmérgezésben megfulladt férjekről, szeretőkről, stricikről már szó se essék szó – zárta éjszakai, és aztán folyamatosan frissített tudósítását az a féktelen keresztyéngyűlölettel átítatott honlap, melyet már nem egyszer idéztünk e lapokon.

A kikerkező hullaszállítók egyes források szerint tizenhárom vagy tizennyolc tetemet raktak be az autókba, míg a feltehetően Goldsteig által fizetett kisújságírók üzemi lapjai egyenesen huszonkilenc, esetleg harmincnégy holttestről beszéltek, de abban minden tudósítás megegyezett, hogy a mentőknek legalább hat tucatnyi sebesültet kellett sürgősen ellátniuk, köztük állítólag négy vagy hat kisgyermeket, lánykát és fiúcskát egyaránt, akik tépott ruhában, félmeztelenül, hullarészegen tántorogtak elő a mondén szeparékból, és akiknél borzalmas sebesüléseket regisztráltak az intim testtájakon, különösen az ánuszuk környékén, ám ezek az orvosok szerint semmiféle összefüggésben nem álltak sem a tüzzel, sem a verekedéssel. Hogy mivel vagy inkább kikkel álltak összefüggésben, arra még célozgatni se nagyon mert a sajtó. És azt is csak a leggátlástalanabb, a gyűlöletpropagandában érdekelt *fake news*-üzem tette közzé, hogy mekkora volt a mentősök és később a hullaszállítók megdöbbenése, amikor az egyik szerfölköt inspiráló nő pompásan feszes seggét díszítő tetoválást szigorúan szakmai okokból szemügyre vették; a bal farpofán állítólag ez állt: *Love*, míg a jobbon ez villogott vörös betűkkel: *Hate*.

Négy

– Igen – kapcsolódott be váratlanul a beszélgetésbe Palánkay Klára, amikor nagyjából elcsitult a vigalmi negyed felől érkező szirénahangok süvöltése. – Szeretnénk, kedves doktor, ha megosztaná velünk élményeit. Orvosként, maga nyilván egészen más szemmel nézi ezt az egézet. Mi, bölcsesek, kissé talán életidegenek vagyunk.

– Talán igen – válaszolta Adorján. – Viszont biztos jobban bánnak a szavakkal, mint én. Bár bevallom, amióta hazatértem a tanulmányutamról, naplót vezetek. Nyilván sután. És hát szónoknak se vagyok nevezhető.

– Voltaképpen miféle tanulmányút volt ez? – kérdezte Zsámbéki Zsigmond, aki ma kivételesen áttért a vörösborra. – Persze ha valamiféle államtitokról vagy bizalmas gyónügyi dologról van szó, akkor nyugodtan tagadja meg a választ.

– Hát nem államtitok, de talán nem is teljesen a nyilvánosságra tartozó ügyben jártam. De bizonyos részleteket talán megoszthatok az asztaltársasággal. Mint maguk közül is sokan tudják, a kórboncnokság mellett igazságügyi orvosszakértőként is tevékenykedem, és, bár nem mondhatom magam zöldfülűnek e téren, mi tagadás, azért akadtak komoly hiányosságaim.

– Kitalálhatom, hogy melyik volt az a terület? – kérdezte most kérdezés nélkül Ádám, aki egész este pusztán egy üveg szénsavmentes ásványvizet szopogatott. – Szerintem...

Ekkor Kandra Kiss szerfölött fenyegetően emelte fel ujját, de ugyanakkor Emma aszszony is felemelte a cigijét: – Ugyan kérem, Tamás, hagyja már kicsit érvényesülni a fiút. – Mire Kandra, mindenki meglepetésére, hang nélkül visszavonult, de most már vadabb kortyokban hörpölte magába a fröccsét. Talán sejtette, hogy ma este nem mondhatja végig monológiát, akkor meg nyugodtan vedelhet.

– Szerintem a válasz elég kézenfekvő. Mivel a fővárosban tilos és voltaképpen bűncselekménynek számít az öngyilkosság, a doktor úrnak nyilván kevés ilyen esettel akadt dolga az elmúlt évtizedben. Vagyis az öngyilkosság volt az a bizonyos terület, ahol felkészületlennek, pontosabban tapasztalatlanak érezte magát, noha a törvényszéki orvostan mezején ropant jelentőségű mozzanat, hogy képesek legyünk tisztán elkülöníteni a halál okát, kizárni vagy egyenesen bizonyítani az önkézséget, vagy éppen ellentétét, az idegenkezűséget. E téren Descartes tanácsát kell követni: *clare et distincte*, tisztán és elkülönítetten. És mivel vidéken, az ittenihez képest, mondhatni virágzik a szuicídium, nyilván oda kell menni, ha a természetével, az elkövetési módokkal, a *modus vivendik*-kel és egyebekkel mélyebben meg akar ismerkedni az ember – szólt Ádám, azzal ültében kecsesen meghajolt a társaság felé.

Az asztal másik végén Livia, ez a gömbölyded, nagyon telt keblű, erősen vodkázó lány tapsolni kezdett, miközben epekedő pillantásokat vetett a fiúra. – Ugye igaza van? Ugye kitalálta az Ádám? Tud az Ádám, ugye?! – kiáltotta Adorján doktornak, aki válasz helyett csatlakozott a tapshoz, és ezt látva Palánkay Klára ugyancsak összeütötte párszor a tenyerét. De mindez alig hallatszott az ismét felvisítók szirénák miatt. És közben kiürült a kert is, a többi vendég sietve távozott, már csak a Kandra-asztal tartotta a frontot az éjszakában.

– Nos, igen, eltalálta – felelte Adorján doktor a később beállt, persze csak ideiglenes csendben. – Bár az talán ifjúi és szarkasztikus túlzás, hogy az öngyilkosság *in floribus* állapotban lenne a provinciákban. Ráadásul sokan hajlamosak egységes egészként kezelni a vidéket. Ám ez messze nincs így, és mivel fél év alatt beutaztam szinte az egész régiót, higgyék el, nem alaptalanul beszélek. gy van ez az öngyilkosság terén is. Van, ahol sok az eset, van, ahol kevesebb. Viszont az utóbbi időben mutatkozik ama jelenség, mely eléggé groteszk, de még inkább szomorú és aggasztó. Ezt ott úgy nevezik, hogy öngyilkosságturizmus. Gondolom, a szó önmagáért beszél – mondta Adorján, és ivott egy korty teát.

– Ha jól értem, azt akarja mondani, jó doktorom, hogy innen a fővárosból úgyszólván tömegek utaznak vidékre, hogy szabadon hódoljanak öngyilkossági szenvedélyüknek? Akkor ez már nem is annyira öngyilkosság, nem *Selbstmord*, hanem inkább szabadon választott halál, melyet a német igen tömören képes kifejezni: *Freitod*. Remélem, jól mondom, kedves ZséZsé..., hiszen, mint tudják, csak közepesen tudok németül...

– Ha nem is ennyire frivol módon, nagyjából ez a helyzet – mondta Adorján. – Szinte nem akadt hét, hogy ne találtak volna valamelyik szállodában vagy vendégházban egy férfit vagy nőt, netán egy párt, többnyire idősebbeket, de fiatalokat is, akik alig pár napja érkeztek a fővárosunkból, és aztán véget vetettek életüknek. Méreggel, gyógyszerrel, akasztással, olykor még pisztollyal is. Borotvával is, nem kérdés. Érdekes, de az ablakon való kiugrás volt a legritkább elkövetési mód, azaz a *modus operandi*, nem pedig *modus vivendi*, ahogy Ádám barátunk említette. Az mást jelent.

– Ó, basszus, igaza van – kiáltotta Ádám. – mennyire szégyellem magam! Leszerepelem, Lívia!

– Semmi baj, néha én is összekeverem... És ami feltűnően különös, hogy egyetlen ilyen öngyilkosnál sem találtunk búcsúlevelet. De visszatérve a megyék eltéréseire: a nyugati tartományokban például relatíve könnyen beszerezhető a mi kedves asztalnokunknak tévesen tulajdonított pamflet, amelyre itt délelőttönként oly megkapó lendülettel vadásznak a *Gyónásügyi Osztály* kiképzett szakemberei. Míg a keleti megyékben még csak nem is hallottak erről a könyvecskéről.

– Gott sei Dank! – kiáltott fel Kandra Kiss, és diadalmasan nézett Palánkay Klárára, de a lány az asztalt bámulta mereven. Csak akkor nézett fel, amikor Adorján doktor folytatta.

– És ami ezzel talán összefügg, nem egységesen viszonyulnak a keresztyén-legitimista kormányzathoz és a vele részben szövetséges fővárosi vezetéshez sem. Vannak, akik károsnak tartják a vidék elszakadását, és ezért örömmel csatlakoznának a fővároshoz, noha az elszigeteltség kétségtelen anyagi hasznot, sőt egyenesen gazdasági felvirágzást jelent a provinciáknak, mivel szinte korlátlan piacot jelent nekik, hogy a főváros gyakorlatilag teljesen felfüggesztette termelői tevékenységét. Szóval a gazdaság terén lehet virágzó állapotokról beszélni. Ám ennek ellenére sem szabad megkockáztatni, mondják sokan, hogy az ország két, netán még több részre szakadjon. És persze akadnak olyanok, akik még radikálisabban különülnének el a jelenlegi alamizsnás szisztémától, ahogy ők nevezik. Ők azok, akik „határon inneni magyarok”-nak nevezik magukat, és soha nem használják magukra a pannon megnevezést. Ők azok, akik szinte égbekiáltó ellentmondást látnak a polgár-keresztyén rendszer ideológiája és gyakorlata között, különös tekintettel a halálbüntetés visszaállítására a fővárosban. Arról nem beszélve, hogy itt az abortusz is tilos. Ami persze újabb turizmust generál vidéken.

– Hadd találja ki az Ádám, hogy mi ez az ellentmondás! Lécci, lécci! – esedezett az asztal végéből Lívia, aki előtt már nem egy féldecis stampedli, hanem egy éppen most kinyitott vodkásüveg állt, és ez már kezdett kissé kínos lenni a mondott Ádámnak is.

Viszont Adorján egyre inkább magára talált. Kandra is megérezte ezt, és halkan odaszólt ZséZsének és Klárának: „Hoppá, a doktor varázsolni kezd...Lássuk, mi tud.”

Adorján meg se hallotta, kezével gereblyéző mozdulatot tett, de közben ránézett az anyjára, akinek kontya halkan megbiccent: – Jöjjön ide, Lívia, üljön mellém. És hozza az üvegét is. Úgy. És most felszólítom Ádámot, mondja el, hol az ellentmondás. Töltsön neki, Lívia. Nos, Ádám?

– Hát ez eléggé kézenfekvő. Plusz nem is én találtam ki. Ott a 6. parancsolat: Ne ölj! Ez az egyik keresztyén alaptézis. Ezért tiltják az öngyilkosság mellett az abortuszt is. Viszont aki meg államilag vagy bárhogyan megöl, azaz kivégeztet valakit, az vétkezik ellene. Az öl. Ez a másik tény. A kettő közt feloldhatatlan az ellentmondás. Ezt mindenki tudja. Ezért nem kellett volna idehívnia Líviát!

– Persze – lépett be a beszélgetésbe Zsámbéki. – Ez valóban triviális. Ugyanakkor...

– Ugyanakkor egy nagy lófaszt – állt fel vakváratlanul az asztaltól egy igen alacsony, nagyon göndör, nagyon fekete hajú, roppant eleven tekintetű, de már távolról sem ifjú, rá-

nézésre nem sokkal 70 fölött járó férfi, aki a „68-as párizsi vegyész” becenéven került be az asztal legendáriumába, és aki felhajtva utolsó, talán hatodik calvadosát, komoly összeget dobott az asztalra, és így folytatta: – Ugyanakkor kinyalhatják az összes seggemet ezzel a langyos rizsájukkal. *Pardonnez-moi*. Itt ülök hetek óta, iszom, hallgatom a kibaszottul okos és faszfej beszélgetéseiteket. Itt ülök, mert nincs más. Elmúltam hetven, nincs vesztenivalóm, végrendeletem világos és megtámadhatatlan. Szóval, ha adnátok egy vállról indítható rakétát, gond nélkül belőnék az egész éjjel kivilágított, a Gellérthegy gyomrába vájt ablakokba, ahol, mint valami luxusbarlangban, ez a keresztyén-nomád előember, ez a *soi-disant Első Demokrata* lapul. Meg a vele szövetséges *Első Keresztyén*, aki lovagolhat reggeltől estig, szerintem nem is létezik, csak valami ócska klónja ennek a vödörnyi mocskoknak. Vagy egy svéd jávorszarvasnak. Hazánk döglök, kinyuvasztják, megalázzák, megsemmisítik, elvették már a múltunkat, a szobrainkat, az épületeinket, a művészeink nevét, most elveszik a jövőt. Igaza van Goldsteinnek, ugye emlékeznek az eredeti mondására: *He who controls the past controls the future. He who controls the present controls the past*. Aki ellenőrzi a jelent, az uralja a múltat. Ezt már megtették. De ezek a pannon-keresztyének most továbbléptek, és így módosították a szlogent, ha hallgatnak egy öreg kémikusra: *He who controls the present controls the Eternity*. Aki uralja a jelent, az uralja az örökkévalóságot is. Mert ezek, vallási alapon, erre rendezkedtek be. Az örök életre, *as you like it*.

Maguk meg közben verik a nyálukat. Ugyanakkor. Továbbá. Egyrészt-másrészt, meg végső soron, aztán végelemzésben. Na, ezt már láttam és hallottam Georg Lukács körében is. Annak legalább lett valami vége. Győztünk, basszátok meg, na, nem Georg miatt. És a nyakunkba hoztuk ezt a mostani mocskot, szintén nem Georg miatt, hanem önerőből. Vagyis végelemzésben veszítettünk. Megjött már a taxim? Ezt még jegyezzék meg: *Rien ne fait tant de mal dans le monde, qu'un mensonge qui ressemble a la vérité!* Ilyen igazságokkal szédítik itt évek óta a népet. Amint látom, eredményesen! – kiáltotta még hátra az asztaltársaságnak, azzal becsapta a taxiajtót és elviharzott.

– Fordítsd már le, Livia – mondta Ádám, mire az állítólag Párizsban született és tizenkét évet ott is élt, és nemrég valami roppant örökséggel a fővárosba költözött lány habozás nélkül hadarta: – Semmi sem olyan ártalmas, mint az a hazugság, amely igazságnak hazudja magát. – Mire Adorján anyja halkan megjegyezte: – Kicsit szabados, de végeredményben rendes.

– Éppen, mint én! – visított fel boldogan Livia. – Tele vagyok pénzzel, és rendesen szórom. Ha lenne, kire – nézett rá rajongva Ádámra

– Ugyanakkor – mondta nagyon hangsúlyosan Zsámbéki, miközben félszempemmel Kandrát leste – ez a francia mondat áll mottóként Széchenyi *Ein Blick* című kötetének élén is. -- Amúgy van valami igaza a pasasnak ezzel az örökkévalósággal.

Csend támadt. És amikor kiderült, hogy tartós lesz, és nem támad fel a szokásos vita, Zsámbéki fizetett és útnak indult, mások is felszedelőzködtek, a tulajdonosok bevonultak a belső terembe sakkozni, és már csak hatan maradtak az asztalnál: Kandra Kiss, Emma asszony, Palánkay Klára, Ádám, Livia és Adorján doktor. Nyomott hangulatban bámult maga elé mindenki, és így voltaképpen jól jött a társaságnak, hogy ekkor ismét felvijjogtak a szirénák az utcán, de ezúttal a megszokottnál is rémisztőbb üvöltéssel.

Mint nem sokkal később kiderült, újabb két tűzoltóautó érkezett a volt orfeum helyén egyre ijesztőbb dühvel tomboló lángokhoz, melyeket egy pár perce bekövetkezett hatalmas robbanás valóságos tűztengerré változtatott. Az történt ugyanis, hogy az oltást végző egyik szakasz erős bajszú, majdnem kétméteres, többszörös hősként kitüntetett parancsnoka, aki vad, szinte követhetetlen tempóban dirigálta embereit, egyre izgatottabb lett, hirtelen tűzoltóbaltát ragadott, és ezzel a felkiáltással: „Nem bírom tovább! Véget vetek neki!”, berohant a konyhába, és vadul csapkodni kezdett a fejszével, míg végül si-

került szétrombolnia az elektromos szekrényt, amelyben elvágta a vezetékeket, így aztán rövidzárlat keletkezett, és a sötétbe borult termekben csak a felcsapó lángok fénye világította meg az irtóztató finálét: bajtársai kénytelenek voltak dermedten végignézni, ahogy parancsnokuk a fejére dönt egy üvegnyi étolajat, és azzal berohan egyenesen a tűz legizőbb fészkébe, hogy pillanatok alatt üvöltve szénné égjen, és önmaga élő fáklyájával voltaképpen a levegőbe röptse az egész patinás mulatót. Így a kezdeti tíz vagy húsz halottból a végére legalább hetven hulla lett. Mindezt egy nagyon kései vendég, az éppen az orfeum környéken dolgozó, már korosodó utcalány mesélte el a *Hajnalcsillag* darvadozó asztaltársaságának, aki meglátta a vendéglőből kiszűrődő fényt, és gondolta leöblíti egy fröccsel a szomszédos utcában szerzett kiábrándító élményeit. A történet végén pedig felvette a kínzó kérdést: – Maguk szerint ez öngyilkosság volt? Mármost, amit a parancsnok művelt? De mi oka lett volna rá? Azt mondják, tök normális volt még az elején, aztán szinte teljesen kivetkőzött magából. De így jár az, aki rossz helyen nyal és torkoskodik... Elit banda. Ihatok egy vodkát, picinyem? – fordult oda Líviához, aki rögtön töltött neki egy komoly adagot.

– Ezt hogy érti? – neszelt fel Adorján doktor.

– Hát csak úgy, hogy csupa celebpicsa, luxuskurva. Mondjuk, tíz, na, jó, tizenöt éve még én is befértem volna...

– Szerintem a doktor úr nem erre gondolt – kapcsolódott be Kandra.

– Nem bizony. Hanem arra, amit a torkoskodásról mondott. Ki nyalakodott? – kérdezte Adorján.

– Hát nálam sajna ma még senki, de azt beszélik a bajszos, kétméteres parancsnok belenyalt az ünnepi tortába. Amibe belezuhant az a dobbantós fazon. Ott állt a rom, és aztán a parancsnok állítólag kikanalizott belőle egy emberes adagot. Nem mondom, ekkora tűzben zabálni... Persze nyilván édesszájú volt. De előtte a később lelőtt cukrász szétdobálta dühében a tönkretett tortáját, és nyilván abból bezabáltak páran. Na, ennyike voltam, kösz a piát meg a cigit – mondta, azzal felállt és ellibeggett.

– Tényleg, maga szerint ez öngyilkosság volt? – kérdezte Kandra Adorjánt. – Mert, ha az, akkor komoly büntetésre számíthat a derék tűzoltó.

– Mi!? Viccel?! – vágott közbe az egyre magabiztosabb Ádám. – Kap öt év felfüggesztettet? A távollétében? *In effigie*, ahogy szaknyelven mondják?!

– Maga, fiam, nem tudja, kikkel áll szemben. Például lefokozhatják utólag a parancsnokot. És akkor az özvegye, ha van, nézheti a nyugdíját. Vagy nem tekintik a saját halottjuknak, pedig ez szinte automatikus lenne egy ilyen szervezetnél. Vagyis a temetését a családnak kell állnia. Szóval nem gyerekjáték ez. Ráadásul a tétellel több embert is megölt. Vagyis az esetleges öngyilkosság voltaképpen gyilkosság egyben, pannon-magyarán: a daliás parancsnok kétszeresen is büntethető. Kicsit olyan ez, mint az az orosz macska. Emlekeznek? Írtak is róla a lapok. Borisz? Vagy Szergej?

– Igor – mondta Lívia. – Szegény ördög...

– Jó, legyen Igor. Mindegy. Aki valami újság szerint leugrott, és aztán közvetve, mint egy mandinerből megölt legalább hat vagy nyolc embert. Szóval, megkérdem ismét: öngyilkosság volt ez?

– Nem tudom – felelte a doktor. – Valami más aggaszt, ami persze összefügg ezzel. Talán éppen az szorongat, amit akaratlanul is felvetett. De korai még erről beszélni. Még várom a laboreredményeket.

– Miért nem kérdezik az Ádámot? Doktorit írt a témából, *Búcsúlevelek a regényben* címmel. Tényleg, Ádám, szerinted lehet egy állat öngyilkos? Van ilyen regény? – hadonászott Lívia, miközben dús keblei csak úgy fickándoztak a trikója alatt.

– Jó. Kérdezzük! – törődött bele Kandra.

– Köszönöm. Az a helyzet, hogy megint a hatodikparancsolatnál járunk. Szent Ágoston úgy érvelt, hogy az öngyilkosság ezzel, vagyis a *Ne ölj!* parancsával szegül szembe, és ezért bűn voltaképpen. Ezt fogadja el a jelenlegi pannon-hibrid-keresztyén állam is.

– Jól mondod, Ádám – szállt ringbe most Palánkay Klára is. – De van itt egy másik Szent Ágoston-féle probléma is, amire még ZséZsé egyik régi előadásából emlékszem.

– Nyilván Sámson esetére gondolsz – vette fel rögtön a kesztyűt Ádám.

– Látják, hogy tud?! Látják?? -- kiabálta Livia és bedobott még egy vodkát.

– Ne igyál már annyit... – mondta Ádám, de aztán a szereplésnek nem tudott ellenállni. – Ugye mindenki tudja, még maguk, ateisták is emlékeznek, hogy Sámson magára döntötte a templomot, és megölte a filiszteusokat, és ezzel a tömeggyilkossággal egyben öngyilkosságot is elkövetett. Vagy az öngyilkossággal tömeggyilkosságot. Mindegy. Ágoston mindkettőt bűnnek tartotta. Ám ez esetben mégis felmenti Sámson, aki nem vádolható se gyilkossággal, se öngyilkossággal, mert a Szentlélek parancsára cselekedett. És ezt írja, fejből idézem, de remélem, pontosan: „nem gyilkol az, aki a parancsolónak engedelmeskedik, amint a kard is csupán eszköz annak a kezében, aki használja”.

– Szóval akkor a parancsnok is amolyan Sámson lenne?

– És az a szegény Igor nevű pára is? – kérdezte Livia.

– Hát azért azt nehezen hihetjük, hogy mindketten a Szentlélek parancsára cselekedtek... – kajánkodott Klára.

– A kandúr még csak hagyján, na de egy tűzoltóparancsnok... – csatlakozott Kandra. – Ki parancsol egy tűzoltóparancsnoknak?

– Szóval a Szentlélek sem lehet ellenzékben? – kérdezte Emma asszony szájsarkában egy újabb cigivel.

– Vagyis ekként Sámson lett volna az ótestamentumi 9/11... – fokozta tovább Kandra.

– Hát hülyésdjenek csak, de a két eset szerintem valahogyan mégis összefügg! – csatant fel sértődötten Ádám.

– Nem alaptalan, amit mond. Mert a Szentlélek parancsán kívül, létezhet másféle, mondjuk, egyfajta biológiai parancs is, és mindkét öngyilkos, állat és ember talán ennek hatása alatt állt. Talán. Még akad pár tisztázandó dolog. Legkivált az, milyen anyag a parancs hordozója – próbálta meg Adorján racionálisabb mederbe terelni a beszélgetést.

– Hát ez tiszta sor, nem? Mindkét állat, vagyis na, szóval mindkét öngyilkos, alighanem evett a fülekből kispriccelő véres habból. Igor feltehetően, viszont a parancsnok biztosan – beszélt egyre nagyobb elánnal Ádám. – Livia, ezt írd fel! Még felhasználhatom valahol. És akkor még nem is beszéltünk John Donne, a nagy angol költő elméletéről, aki szembeszállt Ágostonnal.

– Ismerem – mondta Klára. – A *Biathanatos*, vagyis az *Erőszakos halál* című esszé. Vettük ZséZsé szemináriumán. Amúgy Borges is sokat ír róla...

– A *Biathanatos*! Pontosan! Borges is! Persze! – süvöltötte Ádám, aki szinte magánkívül volt már ekkor. – Szent Ágoston számára Sámson Krisztus jelképe. Viszont Donne azt hangoztatja, hogy Krisztus ugyancsak öngyilkos lett! Még mielőtt megalkotta volna a föld porából Ádámot, még mielőtt elválasztotta volna a mennybolt által a különféle vizeket, az Atya már tudta, hogy a Fiú kereszthalált hal majd, s eme eljövendő halál színpadának teremtetten meg az eget és a földet. Krisztus önként ment a halálba, állítja Donne. Iszonytató az a kép, melyet istenről fest. Egy olyan isten képét rajzolja meg, aki azért teremti meg a világot, hogy vesztőhelyet teremtsen magának. Micsoda verstéma!

– Isten vagy! – visított fel Livia, átölelte a fiút, és csókokkal borította az arcát, homlokát, miközben melltartót nem ismerő keblei szinte szétvetették a fekete trikóját. De Ádám

kitépte magát a szenvedélyes ölelésből, felpattant és határozott léptekkel elindult a kijárat felé. Szinte rohant, később inkább már csak ballagott, végül hirtelen megfordult, jobbját a társaság felé lökte, szájában összefüggéstelen hangzók vívtak egymással reménytelen csatát, baljával kettőt toppantott, amikor Livia felugrott, és odarohant volna hozzá, de Adorján rávetette magát, lefogta: – Ne!!!

Így Livia Adorján karjaiban vergődve és sikoltozva nézte, hogy Ádám térdre esik és meghal, miközben füleiből vékonyka sugárban, de azért mégis jól láthatóan lövell ki a habos vér a füre.

– Anya, tartsd Líviát! – adta ki a parancsot a doktor, aki már ott térdelt a halott srác mellett. – Klára, hozza ide a táskámat, kérem.

Aztán gumikesztyűt húzott, a táskából kémcsövet vett elő, egy spatulával és pipettával annyi habos vért kanalazott és csöpögtetett bele, amennyit csak lehetett, az üveget lezárta, és odanyújtotta Klárának, aki berakta a táskába. Végül Ádám füleit jó alaposan kitörölte steril csomagolású kendőkkel, és ezeket is berakta a kémcső mellé. Ekkor már Kandra és a két vendéglős srác is ott állt a hulla mellett. – Anya, kérlek, hozd ide a vodkát! – szólt hátra ismét Adorján doktor. Aztán megfogta a palackot, a fület, ahová a véres hab ömlött jól meglocsolta az alkohollal, és anyja öngyújtójával lángra lobbantotta a gyepet. Végül alaposan letaposta a talajt a kiégett fű körül.

– Miért csinálja ezt?! És miért nem engedett hozzá?... – zokogta Livia.

– Mert meg akarta akadályozni, hogy Ádám lefröcsköljön. És még azért is csinálja, te zakkant liba, hogy átverje a mentőket, akiket mindjárt kénytelen lesz kihívni. Azt akarja, hogy Ádámot ne sorolják be a dobbantós dögvész áldozatai közé. Szerintem ezt akarja, és köszönd majd meg neki – mondta Kandra.

– Így igaz – mondta Adorján. – Majd azt mondom, szívroham. Megszakadt a szíve. Nekem el fogják hinni, és nekik is így a legegyszerűbb, ki se látnak a munkából. És azt akarom, hogy Ádámnak tisztességes temetése legyen. Nem szeretném, ha a szülei megtagadnák az azonosítását. És azt se szeretném, ha az eset miatt netán bezárnánk a törzshelyünket. Segítsen! – szólt oda az egyik tulajdonosnak. – Kicsit húzzuk odább a testet, el az égésnyomoktól. Maga meg – mondta a másik fiúnak – gondoskodjon italról, kérem. Egy üveg vodkára a vendégeim. Menjenek, üljenek vissza az asztalhoz! – azzal elővette a mobilját, és hívta a mentőket.

Akik a törvényszéki orvos szavára percekben belül kiérkeztek, és persze minden aggály nélkül elhitték Adorján diagnózisát, aki meghagyta nekik, hogy a fiút szállítsák be az ő osztályára, a szülőket majd ő értesíti. Minden a doktor terve szerint zajlott.

Az asztalnál Kandra vette magához a palackot, mindenkinek megtöltötte a stampedlijét, aztán odahúzott még egy pohárkát, de azt csak félig öntötte fel, az asztal közepére állította, Emma asszony öngyújtójával meggyújtotta, aztán ennyit mondott: – Ádám. – Jelt adott, mindenki a szájához emelte a poharát, és egyetlen húzásra fenékgig ürítette. Ádám mécsese kékes fényben pislákol.

– Maga nálunk alszik, Livia. Van még otthon egy palack rumom – jelentette ki Adorján anyja, mire a lány kétségbeesetten bólintott, és Emma vállába fúrta a fejét.

Megjöttek a taxik. Elindultak a kijárat felé, a menet élén Adorján és Kandra haladt, mögöttük a két nő támogatta az ájulás határán tántorgó Líviát.

Adorján halkan odaszólt Kandrának: – Nem is sejtettem, hogy ennyire szentimentális. – Csak ha van rá közönség. Maga viszont..., hát igen, minden elismerésem. De azért látom, hogy komolyan aggódik. Maga látja az összefüggést a macska és a parancsnok halála között.

– Sejtetek némi összefüggést, de remélem, tévedek. Mert, ha mégsem, akkor félő, hogy a vérbeli járvány csak most kezdődik. Vagy már folyik is, csak még nem tudunk róla.

– Adorján – mondta Kandra, és átölelte a barátja vállát. – Ha netán..., szóval, érti, ha én is..., ha úgy hozná az élet, ha úgy alakul, akkor ne hagyja cserben Klárát. És persze engem sem. Mert ki tudja, mi leszek: az, aki fröcsköl, vagy az, akit lefröcskölnék.

– Remélem, egyik sem. De ne aggódjon. Ha kell, magukkal leszek. És ott lesz velünk anyám is. Hanem figyeljen, Kandra, nézzen csak hátra! Ádám lelkecskéje még mindig az asztalon lobog.

Otthon Adorján azonnal a fürdőszobába ment, zuhanyozott, borotválkozott, aztán a cseledszobában ágyazott meg magának, miközben anyja a doktor dolgozószobájában helyezte el Líviát. Nem kért több italt, a paplan alá fúrta fejét, és nemsokára elaludt. Emma legalábbis így hitte.

A doktort szinte ájulásszerű álomba rántotta az eltelt nap rettentő súlya. De hajnalban arra ébredt, hogy két kíváncsi kebel hajol az arca fölé, és valaki ezt suttogja a fülébe:

– Kandra azt kérte, köszönjem meg. *Merci pour tout*. A magáé vagyok.

– Köszönöm – suttogta vissza Adorján, és noha úgy érezte, valami furcsa bűnt követ el, riadt örömmel ölelte magához hajnali vendége forrón lüktető testét. ■ ■ ■

(Folytatjuk)

■ **Kompoly Zsigmond:** valamikor a 19. század közepén, egy operaházi páholyban önmaga által megköltött személy. De a szerző halálának dátuma még bizonytalan, bár erős a gyanú, hogy ez voltaképpen megszületése pillanatával esik egybe. Eddigi fő műve az 1989-ben bemutatott *Kísértetcsárdás*, hímgagyar népszínmű. Jelenleg a *Trianon 120 napja, avagy pornográfjelenetek a magyar nép vérzivataros századaiból* című életképsorozaton dolgozik.

Bejegyzés vakon

1.

egy más kor
ami ott libeg
a halál tenyerén
kétarcú isten az

egyre kopottabb
ív támad
a múlt
halk vonal

röppálya jelen
kilótt golyó
indul
mindig vég
felé

2.

ez marad
mindig félmosoly

dőlt árnyékú
betűk támasztanak

hát ez volt az
a kékülő halványulás

szétnyílt falak

3.

a fény
engem keresett

fókuszában
tolófájás
varázslatában másodpercnek
tudatosul
a lehet

4.

figyel a sár

szarkaláb tartotta égen
elfordulás tengelyét
figyelem
bátortalanul
támaszt
az egyetlen igaz
pont

a nyárizű levegő

5.

mosolygó sivatag
vándorló árnyék
a hajnal

vonalakra
bontja magát
így felérem az eget

csúsznak körmeim alá csillagok
árnyékom a reggelt öleli
a sivatag sötéttel fenyeget

6.

a repülés
szemhéj mögött
süllyedő világ
mi ott kinyílik
az itt bezárul

7.

a tündökléshez
ez a képzelt magány
rácsa
pazar rítus

én a betömött barlang
örök üledéke
vörös iszapban
csontfehér
csigaházak
mészmolekulában lakó csöndfalat

8.

átnőttem
ez a kor el nem ér
libegek
a halál apró
villanásain

ujjammal belenyúlok
én vagyok kétkedő
te a kétarcú isten
téged imádnak
kufárok farizeusok
s a kurvák omló haja
eléd ívelő
halk vonal

túl minden bűnön
Magdolna kenőcsének
illata jár

9.

belátok mögéd
árnyékok
hamar születik

10.

az a fény
megkeresett
s minek tükre tükröm

benne múlt el a lehetőség
azt ígérte
szárnyakat kapok

11.

a vándorló árnyék
hűsége
vonalakra esik
így bontja le magát
a nappal
az alkonyat ruháit összegyűri
eltakarja az eget
rég kihunyt csillagok
szakadt ruháján a lyukak

12.

szemhéjaim
csillagködök

süllyedő világ
marad
feltoluló éj

bezárul kinyílik
örök a szemhéj

13.

körbeírtam magam
így vigyáztam rád

tündöklésedhez
magányom
rácsai kellettek
az lett a trapéz

onnan ugorj
le se nézz

Madáchi csalódás

a gép pihen az alkotó forog
koponyát új gond repeszt
örök tételek
semmibe sodródnak
vízen fa többé nem lebeg
robbanásra a világ

a gép forog
bent az alkotó
markába röhög
a Nap réz fogaskerék

a gép az alkotó
értelme elektrolit
savas tó
holt lelkek fürdenek benne
így biztató

gép és alkotó piheg
nem látszanak az istenek

Szászi Zoltán (Tornalja, 1964): költő, prózaíró.
Legutóbbi könyvei: *Belenéz* (Kalligram, 2014,
versek), *A szokott helyen, hatkor* (Kalligram,
2015, regény), *Bábukák* (Madách, 2016).
Zeherjén él.

Hőseink, követünk benneteket!

Derült, meleg, száraz nap volt. A két tiszt egy bombatölcsérből hevenyészve kialakított fedezék peremén feküdt és távcsővel figyelte az ellenséget; úgy tettek, mint ha minden rendben volna. Mindkettőjük szeme álmatlanságról árulkodott, arcuk borostás volt és gyűrött, egyenruhájuk poros.

– Hamarosan kivonnak bennünket – törte meg a csendet Kovács főhadnagy.

– Mikor? – kérdezte Árvai hadnagy.

– Holnap reggel.

– Azt meg is kell érne – jegyezte meg keserűen a hadnagy. – Kíváncsi vagyok, ezúttal kapunk-e megfelelő tűzérési és légi támogatást.

– Az ezredes határozottan megígérte – válaszolta a főhadnagy és elvette a szemétől a távcsövet.

– Na hiszen, az ezredes meg az ígéretei – nevetett fel Árvai. – Eddig is sokra mentünk velük.

Kovács főhadnagy félórája érkezett vissza a 36. gyalogezred parancsnokságáról; eligazításon vett részt az ezred többi zászlóalj- és századparancsnokaival együtt.

Az ezredes, miután meghallgatta az alegységparancsnokok jelentéseit, közölte az alárendeltjeivel, hogy másnap reggel egy német ezred váltja le őket.

„Figyeljenek oda, mert az oroszok addig is próbálkozhatnak!”, figyelmeztette a tisztet. És a végén még mondott valamit, ami a helyzet komolyságát tökéletesen jellemezte: „Még valamit, urak! Amíg át nem veszik a helyünket a németek, nincs visszavonulás! Kihagyni! Ha kell, meghalni!” A visszaúton végig ezek a szavak csengtek a főhadnagy fülébe. Úgy érezte, az ezredes egyenesen neki címezte őket.

Kovács főhadnagy magas, arányos testalkatú, jó kötésű férfi volt, mozgása magabiztos. Gesztenyebarna haját oldalt rövidre felnyírva, hátrafésülve hordta, az ajka vastag volt, a fülei enyhén elálltak. A húszas éveinek a végén járt, számos érmet nyert vívásban, és tűrhetően lovagolt. Egy gabonakereskedő elsőszülött fiaként látta meg a napvilágot, s minden jel arra mutatott, hogy követi apját ezen a tisztos polgári pályán. Bizonyára jó kereskedő vált volna belőle, olyan jó, mint az apja, aki megbízható üzleti partner hírében állt, ha a sors egy könyv alakjában közbe nem szól. A gimnazista fiúra komoly hatást gyakoroltak

a könyv hősei: Taby Árpád főhadnagy, aki zászlóalja élén az olaszokat három állásból verte ki és visszavette Monte di Val Bellát; Heim Géza, aki a végsőkéig el volt szánva és nem törődött azzal, hogy hátul mit gondolnak, mert érezte, hogy neki van igaza, és akit, miután ügyét kivizsgálta, maga József főherceg terjesztett fel a Mária Terézia Rendre; a százada élén véres, öldöklő közelharcban Gusinát visszafoglaló Lánchegyi Zoltán hadnagy; Ungár Károly főhadnagy, aki Bukowe Berdón mindössze hatvan főt számláló osztagával megakadályozta az ellenség áttörését – és a többi hős katona. Kovács, miután többször is elolvasta a Nagy Háború hőseiről szóló könyvet, azzal a szilárd és megingathatatlan szándékkal lépett a meglepett család elé, hogy további életét, hasonlóan a könyvben szereplő férfiakhoz, a haza szolgálatának szenteli, és katonai pályára lép. A szavakat hamarosan tettek követték. Minden apai tiltás és anyai könyörgés ellenére Kovács az érettségi után belevetette magát a katonai tanulmányokba. Miután kitűnő eredménnyel elvégezte az akadémiát, szakaszparancsnok lett a 18. gyalogezredben, majd 1942. június 12-én mint a 18/I. zászlóalj géppuskás századának parancsnoka elvonult a 2. hadsereg Don menti hadszíntérére, hogy az egész század szemeláttára bizonyítsa, milyen gyáva.

– Egyébként köszönöm, amit értem tettél – fordult a Kovács Árvai felé.

– Semmiség, kérlek – felelte az tettetett könnyedséggel a hangjában. – Tegnap egyszerűen nem volt szerencsénk.

– Nem hiszem, hogy ennek bármi köze is volna a szerencséhez – mondta a főhadnagy. – Attól félek, ez az ügy életem végéig kísértetni fog.

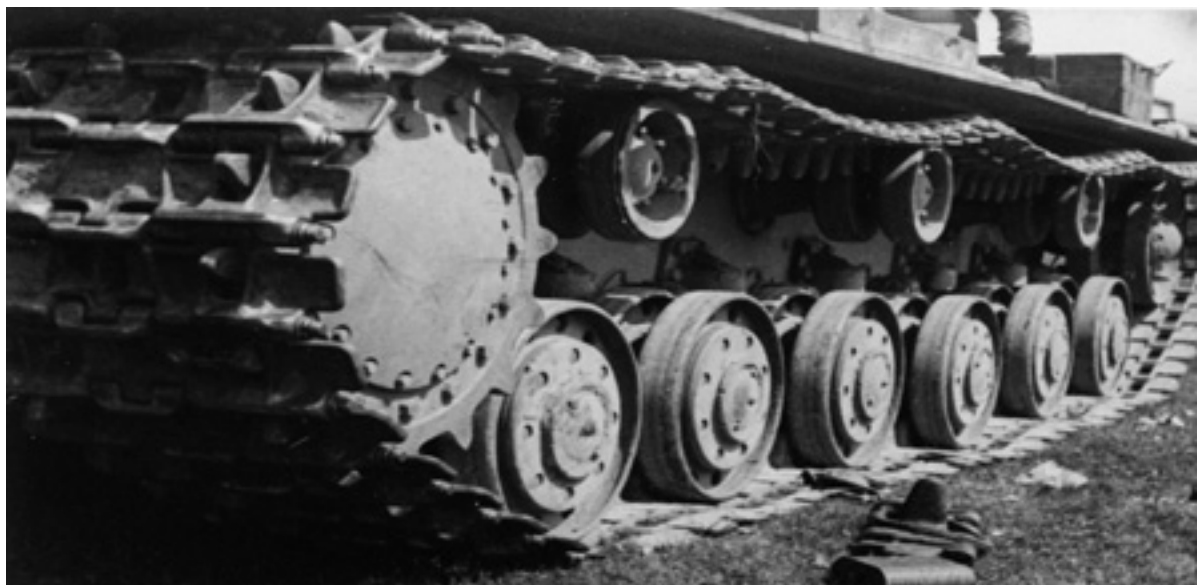
– Ugyan, hagyd már – kezdte megsajnálni a főhadnagyot Árvai. – Ki ne veszítené el a fejét egy ilyen helyzetben. Egyébként – terelte el a szót – később már jól csináltad, ha akkor másként döntesz, mind ott pusztulunk. A fiúk is hálásak – bökött a fejével a katonák felé. Hátrébb, egy másik bombatölcsérből kialakított állásban állították fel a gulyáságyút. Katonák beszélgettek és nevetgéltek a fedezékben. Szabályos ritmusban fém hang keveredett a katonák zivajába, amikor a szakács merőkanala hozzáütődött a csajkákhoz.

– Gondolod, hogy elmondják valakinek? – kérdezte Kovács, miközben vizsla szemekkel fürkészte a helyettesét. Árvai Kovácsnál egy fejjel alacsonyabb, fekete hajú, sötét bőrű, busa szemöldökű, széles vállú férfi volt. Vastag nyakát kissé előre tolt, ami fenyegető külsőt kölcsönzött neki. Fekete bogár szeméből értelem sugárzott, de fenyegetés is. Ebből a szempárból nem lehet kiolvasni, mi járhat a fejében, ez volt Kovács első benyomása a helyetteséről, amikor az bemutatkozott neki.

– Kizárt dolog – felelte Árvai. – Örülnek, hogy kijöhettek onnan.

– ...és te, kérlek...

„Na, tessék, szóval így állunk – gondolta magában Árvai, miközben magáról megfedkezve hűvösen végigmérte a felettesét. – Nem elég, hogy tegnap elfutott, szóval egy gyá-

va alak, még sír is itt nekem. Pedig kezdtem megkedvelni. Egészen tűrhetően viselkedett a kivonulás alatt, éppen annyira volt csak nagyképű, amennyit az ember alapból is elvár egy akadémistától.”

Mielőtt válaszolt volna, akaratlanul is a még mindig füstölgő orosz harckocsi kiégett roncsára pillantott. A szeme sarkából látta, hogy a főhadnagy tekintete követi az övét, és az arca fájdalmas fintorba rándul.

Előző reggel, mielőtt a gyalogság parancsot kapott volna a támadásra, a hadosztály teljes tűzérsege működésbe lépett, és jó fél órán át bombázta a szovjet állásokat. Egy óra sem telt el, és az ezred hangos hurrázásokkal kísért újabb és újabb rohamai végül áttörték a város széli kertekben, pajtákbán és házakban kialakított tűzfészkekből álló orosz védővonalat, és a lassan hátráló ellenséget a Don felé szorították. Az oroszok szívósan védekeztek, a padlásokról, pincék réseiből pusztító tűzzel árasztották el az előre nyomuló támadókat. A honvédeknek még délelőtt sikerült megközelíteniük fő célpontjukat, a várost a túlsó parttal összekötő hidat. Rajta keresztül küldte az orosz parancsnokság a város védelmére az újabb és újabb erősítést. A harc már a hídfőt szegélyező épületekért folyt, de az emeletes házakból kialakított, rögtönzött erődök ellen intézett magyar rohamok sorra összeomlottak. Az orosz parancsnok a hídon keresztül újabb erősítést küldött, tankokat és gyalogságot, máshol rohamcsónakokban keltek útra a szovjet egységek, és hamarosan mindenütt visszavetették a támadó magyar csapatokat. A front a város külső peremén megmerevedett.

Kovács csapata a támadás alatt tartalékban volt, csak másnap küldték ki őket az első vonalba, hogy leváltsák a zászlóalj egyik súlyos veszteségeket szenvedett puskás századát. Egy földszintes házaktól közrefogott tér nyugati oldalán foglaltak állást. A füves, vásártérre hasonlító területet repülőbombák vájta kráterek szabdalták fel, mindenütt orosz könnyűharckocsik és teherautók roncsai heverték. A zászlóalj két másik százada Kovácsék jobb és bal oldalán a tér túlsó, keleti felét tartotta. A Kovács állásával szemben egy gyáracsarnok volt. Az erődde átalakított épület mint egy ököl mélyedt be a magyar állásokba.

A katonák árkokkal kötötték össze a bombatölcséreket, és megszállták a tér feléjük eső oldalán húzódó épületeket. Feszült csend ülte meg a teret, amelyet csak időnként tört meg egy-egy puskalövés vagy géppuskasorozat.

Nem véletlenül vizsgázott jelesre harcászatról Kovács, azonnal felismerte a gyár stratégiai fontosságát. Az is nyilvánvaló volt számára, hogy az oroszok onnan könnyedén oldalba támadhatják a zászlóalj két másik századát. Még azelőtt el kell foglalni azt az épületet, hogy az oroszok erősítést kapnának. Izgatottan jelentette megfigyelését a zászlóaljparancsnoknak, és engedélyt kért tőle a támadásra. „További parancsig tartsa a pozícióját, és várjon, amíg a német zuhanóbombázók megtisztítják a terepet”, érkezett a válasz.

– Semmi mozgás.

Kovács a fedezék peremén feküdt és percenként emelte a szeméhez a távcsövet.

Miután ellenőrizték a szakaszokat, a két tiszt az egyik bombatölcsérben tartott rögtönzött haditanácsot; egy esetleges támadás esélyeit latolgatták.

– Megfelelő közvetlen tüzérségi és légi támogatás nélkül öngyilkosság lenne nyílt terepen frontális támadást intézni a gyár ellen – mondta a főhadnagy mellett fekvő Árvai. –

Az oroszok mesterei a város harcnak, míg a mi csapataink erre nincsenek felkészítve. Vértűrdő lenne a dologból.

Árvai nem készült katonának, rendes polgári foglalkozása volt. Kalocsán elvégezte a tanítóképzőt, aztán sokáig Döbröközön tanított. A hadseregbe a kötelező katonai szolgálat idején lépett be, ekkor végezte el a tartalékos tiszti iskolát is. Idősebb volt néhány évvel Kovácsnál, de akadémiai végzettség híján mégis lassabban lépdelt a ranglétrán. Árvai – elmentben Kováccsal, akit emiatt le is nézett – már harcedzett katonának számított: a keleti hadjárat első évében a gyors hadtesttel egészen Donyeckig jutott. Ott tanulta meg, keserves tapasztalatok árán, hogy nem minden igaz, amit a magyar és német propaganda a Szovjetunióról állít. „Csak be kell rúgni az ajtót, és az agyaglábakon álló óriás magától össze fog omlani”, mondta Hitler a Barbarossa hadművelet kezdetén, és tessék, eltelt egy év, ám az ígéretek és nagy fogadkozások ellenére sem sikerült bevenni Moszkvát. Az oroszok ugyan folyamatosan hátráltak, de hónapról hónapra egyre keményebben küzdöttek, ha bekerítették őket, kitörték vagy meghaltak, de nem adták meg magukat.

– Úgy látom, tényleg nem tehetünk mást, mint hogy bevárjuk a légi támogatást. A Stukák majd kifüstölik őket – mondta csalódottan Kovács, de magában mást gondolt. Az járt az eszébe, hogy vajon mit tenne ebben a helyzetben Taby Árpád, Heim Géza, Lánchegyi Zoltán és a többiek, akik a parancsal mit sem törődve, sőt gyakran annak ellenére cselekedtek, és ezzel kitörölhetetlenül bevették nevüket a hősök márványfalába. És ez a lehetőség most ott volt Kovács előtt is. Valamennyi kellék és szereplő a színpadon volt: szemben a bolsevista bandák, amelyek egy gyors oldaltámadással bármelyik percben megsemmisíthetik a zászlóalj két századát, a támadást tiltó ostoba és korlátozott parancsnok, és ő, Kovács István főhadnagy, aki mindezt átlátja, és végre eljátszhatja élete nagy szerepét. Így őrlődött a főhadnagy a parancs ráróttá engedelmesség és a hősei által mutatott példa között, de nem tudott dönteni.

– Igen – dörzsölte meg gondterhelten barnára sült orrát Árvai, aki mindebből mit sem sejtett –, a Stukák nélkül aligha sikerülhet. Majd a repülők megpuhítják őket, aztán mi is mehetünk.

De a Stukák nem jöttek. Láttak ugyan magyar és német felségjelű gépeket, amelyek kelet felé tartottak, de a város helyett a hidat támadták, amelyen még mindig érkezett orosz erősítés a városba.

Késő délutánra járt az idő, a napot már a hátukba kapták, amikor lánctalpak csikorgása törte meg a csendet. Repülőkhelyett két harckocsi tűnt fel a nyugat felől a térbe toroklói utcán. A tankok, ügyelve rá, hogy rejtve maradjanak az oroszok előtt, még az utcá-

ban megálltak egy enyhe kanyar előtt. Az első tank parancsnoka, egy bajszos százados ki-mászott a toronyból, és a gyalogság állásáig futott. Miután kölcsönösen bemutatkoztak egymásnak, a százados közölte a két tiszttel, hogy percekben belül a vonal teljes hosszában megindul a magyar csapatok támadása.

– A cél a szemközti épületben lévő szovjet erők megsemmisítése, az épület elfoglalása. Ezt követően – mutatott az egyik földbe vájt lőrésen át a házak felé – tovább nyomulunk a Don irányába.

Így foglalta össze a feladataikat a százados.

– Mi semmiféle támadásról nem tudunk – mondta Árvai, és meg sem várva, hogy a parancsnoka mit szól a dologhoz, utasította a telefon mellett ülő honvédet, hogy azonnal hívja a zászlóaljparancsnokot.

– Jelentem alázatosan, semmi – közölte a katona.

– Próbálja újra! – szólt vissza a hadnagy mérgesen

– Semmi, süket.

– Elvághatták – jegyezte meg a harckocsi parancsnoka. – A város tele van diverzánsokkal.

– Akkor küldök futárt – vetett fel egy újabb ötletet Árvai. Nem volt nagy kedve ehhez a támadáshoz. – Az az épület valóságos erőd – mutatott az egyik földbe vájt lőrésen át a gyár felé.

– Gondolod, hogy páncéltörő ágyújuk is van? – vakarta meg a borostás állát a harckocsi vezető tiszte.

– Azt nem tudom, de abban biztos vagyok, hogy meleg fogadtatásban részesítenek majd bennünket. Talán jobb lenne, ha megvárnánk, amíg a másik két század a szárnyakon megindítja a támadást. Ha sikerül visszanyomniuk az oroszokat, a gyár védői, ha nem akarják, hogy bekerítsék őket, kénytelenek lesznek visszavonulni – alkudozott Árvai a százados-sal. A két tiszte, akik azonnal felismerték egymásban a harcedzett, tapasztalt katonát, úgy beszélgettek, mintha Kovács ott sem lett volna, és szemmel láthatóan eszükbe sem jutott kikérni a véleményét.

– Talán igazad van, hadnagy úr, jobb lenne ebből most kimaradni – kapott Árvai ötletén a százados.

– Uraim – szakította félbe a két tisztet Kovács. Ő ugyanis, mialatt a százados és Árvai azon tanakodott, miként bújjanak ki a parancs alól, így okoskodott magában: „A sors kegyes volt, és megsegített. Itt a lehetőség, hogy véghez vigyem, amire mindig is vágytam.” Eszébe sem volt megvárni, amíg más aratja le a dicsőséget. – Elnézéseket kérem, hogy megzavarom a beszélgetést, de kaptunk egy feladatot – emlékeztette kimért hangon a két tisztet a parancsra. – Készüljete a támadásra! – pillantott az órájára.

Alighogy ezt kimondta, a frontvonal teljes hosszában megszólaltak a fegyverek.

Azok ketten úgy meredtek rá, mintha csak most vennék észre, hogy Kovács is ott van. A százados, bár rangban Kovács felett állt, látva, hogy a főhadnagy nem kíván cinkosukká válni ebben az összeesküvésben, elfintorodott.

– Urak, az embereitekkel zárkózzatok föl a harckocsik mögé, ahogy elhaladunk az állásaitok fölött – mondta, aztán tisztelgés nélkül otthagya őket.

– Én egy szakasznyi erővel leszek a vezér, te meg a második páncélos takarásában nyomulsz előre. Ha a tankok kilőtték a géppuskafészeket, megrohamozzuk a házakat – rendezte el a dolgokat Kovács.

Több szóra nem maradt idejük. A két tank, miközben zörögve, csikorogva átgördült felettük, földdel szórta be őket, mint gyászolók a temetésen a koporsót.

A páncélosok, mielőtt kiértek a térre, szétváltak és tüzelni kezdtek a házakra; a gyalogosok mögöttük lapultak, és arra vártak, hogy az orosz géppuskák elhallgassanak. A tűzharc teljes erővel tombolt. Kovács hallotta a harckocsilövegek korbácsütésszerű lövéseit és az orosz géppuska lövedékek kopogását a tankok páncélján. Nyomorúságos T-38-as, csehszlovák zsákmányból származó könnyűharckocsik voltak, de a megerősített ötvenmilliméteres páncél jól bírta az orosz géppuskákat. A harckocsiágyúk találatai lyukakat vágtak a gyárépület homlokzatába, és itt-ott lángok csaptak ki az ablakokon. A leomló törmelékből felszálló por és a füst álcaként szolgált a minden lövés előtt megtorpanó, aztán lassan újra előrenyomuló támadóknak, és egyben megnehezítette a célzást az orosz lövészek

száma. Árvai éppen szétbontakoztatta a szakaszát, amikor az előttük haladó harckocsi tornyát egy lövés kiszakította a helyéről. A T-38-as, mint a lefejezett ember, még néhány méter ment előre, aztán megállt.

KV-2-es nehézharckocsi csörtetett ki a gyárkapun. Az ötvenhét tonnás monstrum nagyméretű, dobozzerű tornyába épített 152 milliméteres tarack csőve gonoszul meredt előre.

Árvait a légnyomás a földre lökte, de nem ájult el.

– Fedezékbe! Mindenki fedezékbe! – üvöltötte, miközben minden erejét összeszedve az egyik közeli bombatölcsér felé kúszott.

A másik magyar tank azonnal reagált a támadásra, tüzet nyitott az orosz páncélosra. A találatok szikrát vetettek a KV-2-es tornyán, de a száztíz milliméteres páncélban még ilyen közről sem tudott kárt tenni a T-38-as harminchetes lövege. Mindössze annyit ért el, hogy felhívta magára az orosz monstrum figyelmét. A tizenkét tonna tömegű torony a támadóját keresve lustán elfordult. A százados úgy döntött, nem vállalja az egyenlőtlen küzdelmet, és bízva a harckocsi fürgeségében, megpróbálta még azelőtt elhagyni a teret, hogy az orosz páncélos irányójának sikerült volna befognia. Az orosz tankot a gyalogság nem követte, de továbbra is tűz alatt tartották a teret.

A KV-2-es meg sem próbálta üldözni a gyorsan hátráló magyar harckocsit. Lecövekelte a szovjet lövészek állásai és a tér közepén tátongó, repülőbomba vágta hatalmas üreg közt, amely addigra már a maroknyira olvadt magyar gyalogság menedékévé vált.

– Csapdába estünk. Akár kilövi, akár sikerül a mieinknek meglőgni, hamarosan mi leszünk az elsődleges célpontja – foglalta össze tömören a helyzetet Árvai a mellette fekvő Kovácsnak. A két tiszt, kihasználva a gödör keleti oldalán félig a bombatölcsérbe csúszott teherautó nyújtotta fedezékét, zavartalanul figyelte, ahogy a nehézharckocsi tornya, mint egy őskori óriáshüllő nyakán ülő fej, megpróbálja követni a roncsok közt a magyar állások felé cikázó könnyűharckocsit.

– Mit csináljunk? – Kovács üveges tekintete ide-oda ugrált az orosz tank és Árvai közt.

– Ukrajnában már találkoztam néhány ilyen döggel. Még a Pak 40-es páncéltörő ágyúval sem lehet biztosra menni ellene. Nincs sok választás, megvárjuk, amíg újra lő, aztán megrohanjuk, és felrobbantjuk tapadóaknával – felelte Árvai.

– Miért nem vonulunk vissza?

Árvai, akinek a gondolatait teljesen elfoglalta az orosz tank és a helyzetük felmérése, eddig nem sokat foglalkozott Kovácsal, de annyit azért észrevett, hogy nem valami nagy hős.

– Hogy érted ezt?

– Egyszerűen vonulunk vissza.

– Úgy érted, hogy másszunk ki, és rohanjunk át a senki földjén majd kétszáz métert?

– Egyszerűn vonulunk vissza – ismételte, mint egy megszállott a főhadnagy.

– Nem lehet.

– Miért nem?

– A tank tudja, hogy itt vagyunk és figyel bennünket. Abban a pillanatban, ahogy elindulnánk, azonnal támadna és lemészárolna bennünket.

– Értem.

– De, neked nem kell jönnöd, ha nem akarsz. Itt maradhatsz, és irányíthatod a fedezőtüzet, amíg mi megpróbálunk elbánni vele.

– Nem. Veletek megyek – jelentette ki Kovács.
– Rendben – hagyta rá a hadnagy. – Én az oroszok felőli oldalon megyek egy rajjal – folytatta Árvai. – Te vegyél magad mellé két-három embert, és a másik oldalról közelítsd meg a tankot. Akik itt maradnak, majd fedező tüzet nyújtanak nekünk.

Mindenki Árvaira figyelt, aki egyik pillanatról a másikra, minden különösebb formáság nélkül átvette a parancsnokságot. Kovács minden energiáját lefoglalta, hogy palástolja a félelmét. Egyáltalán nem ellenkezett, amikor a rangban és beosztásban alatta álló Árvai utasította.

Az orosz tank egy újabb lövést adott le a magyar harckocsira. Az ötvenkét kilogrammos lövedék ezúttal is célt tévesztett, a tér szélén az egyik házba csapódott be. A ház tér felőli oldala valóságos kiskakadt, porfelhőbe borítva az előtte eliszkoló T-38-ast.

Meggörnyedve, a kezével már-már a földet súrolva osont a romcsok közt Kovács. Egész teste verítékben fürdött. Lövések dörrentek mindkét oldalról, de körülöttük egyetlen lövedék sem csapódott be, a ködgránátok keltette fehér füst és a romcsok takarásában észrevétlenül haladtak a nekik az oldalát mutató harckocsi felé. Az orosz tank meg sem mozdult, tornya továbbra is nyugat felé nézett; úgy látszott, hogy nem foglalkozik a bombatölcsérben rekedt ellenséggel. Úgy húsz, huszonöt méter után elfogytak az addig fedezékül szolgáló romcsok. Az utolsó darab, egy valószínűleg robbanástól az oldalára fordult személyautó mögül méregette Kovács és három embere a távolságot, amelyet, valamelyiküknek, futva kell majd megtennie az orosz harckocsiig. Szélcsend volt, a ködfüggöny jótékonyan lebegett köztük és a gyárépületben megbúvó orosz lövészek közt. Kovács kilesett a romcs mögül. A tank tornyának körvonalai, amelyet a testéhez képest szinte már amorf módon nagyra terveztek, még a ködfüggönyön is átsejlettek. Nem történt semmi. A tank meg se moccant, még mindig az oldalát mutatta nekik. Árvai és csapata sem tűntek fel, hogy tűzbe borítsák. Kovács visszabújt a romcs mögé, és lefeküdt a két honvéd mellé.

– Még várunk egy kicsit, amíg jobban belep mindent a köd – mondta a katonának, mintegy magyarázatképpen a tétlenségükre, de közben nem mert rájuk nézni. A szája kiszáradt, a gyomra lüktetett. Minden ízében remegett. Tudta, hogy fogy az idő. Érezte, ahogy az a maradék bátorsága is, ami idáig elhozta, mint egy lyukas tömlőből a víz, szép lassan elfolyik. Eltelt néhány perc, de még mindig csak a kézfegyverek hangjától volt hangos a tér. A tank sziluettje vádlón magasodott előttük. Úgy érezte, szétptattan a feje, minden erejére szüksége volt, hogy legalább térdre tudjon állni. Amikor újra kikémlelt a kis csapat fedezékéből megpillantotta Árvai osztagát. Egy kisebb bombatölcsérben feküdtek, jóval előnytelenebb pozícióban, mint Kovács, majdnem szemben a tankkal. Árvai is észrevette a főhadnagyt; a kezével jelzett Kovácsnak, hogy menjen, rajta a sor. Nem lehetett

tovább halogatni a dolgot. Mintha ólomból lett volna a karja, olyan nehezére esett fel-
emelni, és visszainteni. Lehunyta a szemét, és Lánczhegyi hadnagyra, az egyik legkedve-
sebb hősére gondolt, akinek „önálló elhatározása és annak erélyes kivitele teljes sikert ara-
tott és beigazolta, hogy ha a parancsnok agya és szíve helyén van, a mi bakáinkkal a pok-
lok kapui is bevezethetők”.

– Adja az aknát – utasította az egyik katonát. A szája kiszáradt, nehezére esett a beszéd.

– Főhadnagy úr, ne menjek én? – ajánlkozott a tizedes.

Kovács ránézett a tizedesre, és látta, hogy ő is szenved a félelemtől.

Újra kipillantott a roncs mögül, a tekintete Árvai csapatát kereste. A hadnagy és az em-
berei még mindig a teknőszerű bombatölcsérben lapultak. Árvai is észrevette Kovácsot, és
újra a tank felé intett.

Kovács kézbe vette a furcsa, kúp alakú, három mágnesben végződő karommal ellátott
szerkezetet, és azon tűnődött, milyen nehéz. Kúszás közben remegett a keze, és ahogy tá-
volodott a roncsból, úgy érezte, egyre merevbbek a lábizmai. A KV-2-es még mindig tö-
kéletes célpontot nyújtott a gyalogsági támadáshoz. Kovácsnak nem kellett más tennie,
mint a periszkópok látószöge alatt, a holttérben maradni, és amikor egészen a tank köze-
lébe ér, felpattanni, aztán egy határozott mozdulattal a torony alatti oldallemezhez nyom-
ni az akna mágneses végét. Méterről, méterre húzta magát előre, és már csak ez az egy el-
szánt roham volt hátra, amikor a KV-2-es nagyot rándulva megmozdult. Aztán csak arra
emlékezett, hogy rohan, pánikszerűen rohan, el az autó roncsa mögött fekvő két katona
mellett, egyenesen a bombatölcsér menedéke felé.

Hallotta, hogy valami a háta mögött felrobban, aztán sistergő lángok csapnak fel. Meg-
fordult. Mint amikor a fazékban fortyogó levestől levest a fedelet, és kicsap a gőz, úgy
ömlött ki a páncélos résein át a fekete füst, aztán felrobbant a tank lőszerkészlete is, és
a detonáció földhöz vágta a főhadnagyt.

A katonái támogatták vissza a bombatölcsérig. Árvai és csapata már visszaért. Éppen
a többiek gratulációját fogadták, amikor Kovács lecsúszott a gödörbe. A kezében még min-
dig az aknát szorongatta, és a többiek megvető pillantásából tudta, hogy mindent láttak.
Árvai kormos arca, mint egy vádirat meredt rá.

A hadnagy ránézett, és ezt kérdezte:

– Akarod, kérlek, folytatni a támadást?

– Nem – válaszolta. – Visszavonulunk.

Míg vissza nem értek a kiinduló állásba, egy szót sem szólt többet senki.

Más alakulatok sem jártak jobban, a támadás az egész vonalon összeomlott. Hatalmasak voltak a veszteségek.

– Természetesen köztünk marad. Az ügy lezárva – fordult vissza a főhadnagy felé Árvai.

– Köszönöm.

– Egyél valamit – javasolta a hadnagy. Szerette volna tényleg lezárni ezt a kínos jelene-
tet, és meg is éhezett, de nem merte csak úgy otthagyni a parancsnokát, engedélyt meg
nem akart kérni tőle.

– Nem vagyok éhes, de te csak menj, kérlek – mondta a főhadnagy, és a szeméhez emel-
te a látcsövet.

Árvai még egy pillantást vetett a főhadnagra, aztán a futóárokban, amely a két állást
összekötötte, elindult a tábori konyha felé. Messziről érezte a gulyás illatát, és azt gondol-
ta, ha már meg kell döglönni, legalább előtte jól teleeszi magát.

Aznap éjjel, mielőtt lefeküdt volna, Kovács megivott egy pohár konyakot. Később a csil-
lagokat nézve és a távoli, tompán dübörgő csatazajra figyelve úgy érezte, ez az ügy koránt
sincs még lezárva. „Ennek egészen másként kellett volna történnie” – dühöngött magában.

Az ezred búcsúztatására egy pénteki napon került sor. Kovács szíve a dob ütemére pum-
pálta az ereiben a vért, amikor a búcsúzó zászlóalj tisztelgésre felsorakozott a Nagy Há-
borúban elesett hősök emlékműve előtt. Kürtjel hasította a levegőbe, vezényszavak pat-
togtak: Puskával tisztelegj! Jobbra nézz! Ezek jelezték a Horthy Miklós kormányzó és leg-
főbb hadúr képviselőjében érkező Csatáry Lajos altábornagy érkezését. Az altábornagy el-
lépett a csapatok arcvonala előtt, majd megállt az emlékműnél, és buzdító beszédet inté-
zett a katonákhoz és a búcsúzásra összegyűlt civilekhez.

Kovács testét minden ízében jóleső borzongás járta át, amikor két honvéd kíséretében,
akik mögötte vitték a hatalmas babérből és fenyőből font nemzetiszín szalagos koszorút,
odalépett a Hősök Emlékművéhez. A zászlóalj áttörhetetlen falként sorakozó acélsisako-
sai, a hivatalok vezetői és a hatóságok képviselői, az iskolásokból alakított leventeszázad,
a kis zárdista lányok és a kedvesnővérek, az árvaház lakói és nevelőik, minden rendű és
rangú civil négyezőget formált az emlékmű körül. Minden szem Kovácsot követte. Ke-
ményen tisztelgett:

– Hőseink, követünk benneteket! – kiáltotta, miközben a tekintetét keményen az em-
lékműre szegezte.

Furcsa mámorító érzés járta át, hiszen egész ifjúkorában erre készült, ezt a pillanatot vár-
ta, hogy elinduljon a nagy kaland felé. A sok korai kelés, a hideg hálótermek, az éjszaká-
ba nyúló magolás, a felsőbb évesek kegyetlenkedései, a nevelők, tanárok szigora, az unal-
mas, lélekölő helyőrségi szolgálat most végre értelmet nyer. A zenekar rákezdett a Szózat-

ra, majd felhangzott az Imához! Vállra! vezényszó, és elérkezett az indulás ideje. Újabb vezényszavak: Vigyázz! Puskával tisztelegj! Jobbra nézz! És a zászlóalj parancsnoka megkapta a parancsot az elvonulásra. Kovács úgy érezte, hogy egyszerre két testben van jelen. Az egyik énje, amelyet most már végleg hátrahagy, a tömegből integetve figyeli, ahogy az ezred és vele a másik énje, az igazi Kovács István főhadnagy elindul, hogy gyermekkori hőseihez hasonlóan, hírnevet és dicsőséget szerezzen magának.

Azóta több mint ezerötyszáz kilométert tett meg ebben a tetvektől nyüzsgő országban, hol fojtogató porban, hol a mindent magába szippantó sárban. De a hosszú, keserves út, az elhozódó harcok, az egyre szaporodó ellátási nehézségek mit sem változtattak ezen az érzésen. Pedig már az első naptól fogva utálta ezt a földet, ahol sötétebbek a folyók és hidegebbek az éjszakák, mint otthon.

Az oldalára fordult, és magára húzta a takarót, de nem jött álom a szemére. Nyomorultul érezte magát, de nem volt senki, akivel megoszthatta volna szégyenét.

Már jócskán fenn volt a nap, de a németek még nem érkeztek meg. Az oroszok sem mozgolódtak. Néha-néha leadtak egy-egy lövést a gyárépületből, de nem támadtak, eszükben sem volt, hogy előmerészkedjenek biztonságos fedezékükből. Minden csendes volt.

A honvédek már reggel összehakoltak, és most megkönnyebbülve, cigarettázva, nevetgélve, teljes menetfelszerelésben várták, hogy hátra vonulhassanak. Az a hír terjedt köztük, hogy hamarosan a frontról is kivonják az ezredet, és Ukrajnában kell megszálló feladatokat ellátniuk.

Kovács mindezzel egy cseppet sem törődött. Az egyik ház mögött egy ócska széken ült és olvasott: „Lánczhegyi erre a Czasciki vonal mögött tartalékban álló századot is, miután csapatát kitarásra buzdította, felsőbb parancs nélkül, sőt a zászlóaljparancsnok tiltakozása ellenére harcba vonta olyformán, hogy azt személyesen vezette ellentámadásra. Ezt az ellentámadást az oroszok oldalába és részben hátába irányította. Hős 12. századunk pusztító tüze megakasztotta a készülő orosz szuronyrohamot, majd a 101-esek szuronyt szegezve, a 12. századhoz csatlakozva, véres öldöklés árán visszafoglalták a Gusinát.” Itt tette le a könyvet, az ő kedves könyvét. Belenézett a napba, és abban a pillanatban olyan szilaj, vad bátorság öntötte el, amelyet még sohasem érzett. Megigázította az egyenruháját, majd elővette és csőre töltötte a pisztolyát.

Árvai azonnal észrevette, hogy egy másik Kovács jön vele szembe, nem az, akit tegnap otthagyt.

- Főhadnagy úr – köszöntötte akaratlanul is tisztelgésre emelve a kezét.
- Hadnagy úr, sorakoztasd az embereket!
- De hát még nem jöttek meg a németek – értetlenkedett Árvai.

– Nem az elvonuláshoz – felelete Kovács, aztán nyomában a még mindig értetlenkedő hadnaggyal leereszkedett a lövészárókba.

– Honvédek! – kiáltotta el magát a főhadnagy. – Honvédek – folytatta, miután mindenki elcsendesedett –, cél a szemközti épületben lévő szovjet erők megsemmisítése, az épület elfoglalása. Ezt követően – mutatott a gyár épülete felé – tovább nyomulunk a Don irányába.

– Mit csinálsz?! – kiáltotta magáról megfélelve Árvai.

– Végre hajtom a parancsot – felelte Kovács a legnagyobb nyugalommal.

– Ez képtelenség! – kiabálta a hadnagy. – Te megőrültél!

Kovács, mintha Árvai hangját meg sem hallotta volna, a dermedten álló katonák felé fordult.

– Honvédek! Szuronyt fel! – vezényelte elszánt hangon.

– „Még egy pár ember hiányzott, hogy a csapat együtt legyen, a kürtös idegei azonban nem bírták a feszültséget, és mielőtt a főhadnagy a jelet megadta volna, felugrott a helyéről, és teli tüdővel már fújta is a rohamjelet” – harsogva, mintha színpadon lett volna, úgy szavalta Kovács ezeket a mondatokat, és amikor ahhoz a részhez ért, hogy „Nem kellett többé vezényszó, rohant előre az egész csapat és vad dühvel vetette magát az ellenségre”, pisztolyát magasra tartva kirentett a fedezékből.

– Hőseink, követünk benneteket! – ezek voltak az utolsó szavak, amelyek elhagyták a száját. ■ ■ ■

■ **Kötter Tamás:** 1970-ben született Csornán. Jelenleg Budapesten él, és ügyvédként dolgozik. Kötetei a Kalligram Kiadónál: *Rablóhalak* (2013), *Dögkeselyűk* (2014) *A harcból nincs elbocsátás* (2015), *Ikea, vasárnap* (2017).

kedvtelések

hajfestéssel tértél meg a boltból
más vagy mint eddig
csukott száj csukott szív

nézd a meccs épp elkezdődött
izzadság és tavasz
csap össze
a pólók számjelzete alatt

harangszó
négy után
harangszó
ötör
háromszor

szombaton kevesebb vonat közlekedik
piros-fehér tábláját emeli a kalauz
sípjával fütttyent
mozgó mozdony-templom
keresztet vet tévedésből
a sorompóra váró öregasszony

csak kopaszodás ellen véd a kalauz kalapja
nem takarja sem a jobb sem a bal fület
sötét posztókabáton
feketén fénylő fekete gombok
tétlenek

harangszó
négy után
harangszó
ötör
háromszor

nagyapám szűcs volt
mármint a neve
egyébként pedig szabó
amíg el nem került
papírgyári műszerésznek

barna válltáskával járt
délután háromkor haza
estére láthatatlanná vált
vajon mit csinálhat
susogtuk a villanykályha mellé bújva

részeg vasárnapokon hegedült
folyosónk sötétzöld
csempéjén állva a konyhaküszöb mellett
ne fogd meg a vonó fehér sávját
pengesd a húrt ott lejjebb

harangszó
négy után
harangszó
ötör
háromszor

temetési fotók mellett tokjában
fekszik a hajdanvolt derű
örökségünk muzsikaszó
meg egy orsótlanul járó varrógép
amibe rögtön beletörik a tű

kilátás a fellegvárból

dinnyemag-idom
láncídunalom
szikkadt dunazajban
exponál egy kóroszlán

kertek végében még látni néhány
elszáradt szárat
de miért a fű,
ha rendszertelenül kaszáltad
s mit ér a vonalkódba
zárt termés
– falu üzen a várnak

homlokzatok ingó kacskaringója
övez pestet, szorít budát
míg hódító csapatok haladnak
örök tankjaikkal
a városkapuk alatt

jelenések könyve

tehermentesített járatokon közlekedő
ide-oda menekült vagy
bőröd homokján megcsillan a nap
sugára elvisz
messzebb a kértnél, maradsz mégis bekeretezve –
felkészültél a határtalan szeretetre?

hoztam nincset

kitört
tart tovább
összeomlott
tart tovább

füstölög a barikád alja
mészipor leng
vékony sávként
a lakóházak tövében

odautazol
színes, mállik
repedt
visszhang

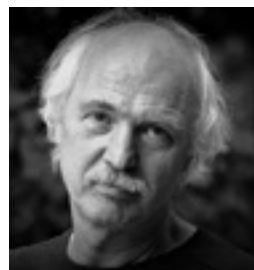
körülölel
folyó
beton

mész a mészhez
fáradhatatlanul
elleng előtted
– már nem por

kabátod gallérján
szertehordod

Veres Erika (1986, Érsekújvár): költő, műfordító, az Isztambuli Egyetem Német Nyelv és Irodalom Tanszékének doktorandusza. Első verseskötete *Duett a sárban* címmel idén jelenik meg a Kalligram Kiadó gondozásában.

A nép nevében

Hazafias revü

NEGYEDIK NAP: HÁBORÚ ÉS MÁMOR

Kivándorol a határ. A felhúzott Totem. A démonkeltető. Egy nagyra nőtt arc. Összekötetés a törzssel. Etelközi vizit. Fél szárnnyal a holtak közt. A hadúr parancsa. Győz a jó. (1941–1943).

I.

A népbíróság tárgyalóterme 1947-ben. Az Oroszországban szolgálatot teljesített ún. Keleti Megszálló Csoport egykori tagjainak tanúvallomását halljuk. Egyeseken zöld zubbony, fehér ing, piros nadrág, másokon testhezálló keki háló, amúgy semmi, valamint csizma és/vagy bakancs. Katonás revü, ugyanolyan erotikus testüzenettel, mintha mazsorettek, illetve lokál táncosnők táncolnának. Mindig más beszél, mint aki mozog. A csoportszámozás az egymást váltó beszélőket jelenti.

A háttérben néma világháborús oroszországi híradórészletek, minél homályosabb, minél absztraktabb, annál jobb, alattuk részben Karády-dalok (Valahol Oroszországban, Gyévuska), részben második világháborús indulók szólnak szöveg nélkül, ha lehet, tárogatón és tekerőlan- ton, vagy szintetizátoron, de ezt a két hangszert imitálva.

MEGSZÁLLÓ CSOPORT 1. Ide vagyunk tolva, mint egy szerelvénnyel, ide vagyunk terelve, és ez meg lesz torolva, ezt mindjárt tudtuk, ezt megsúgta valami, talán a távolságok, talán az ég hajlásszöge, valahogy jobban hajlott, jobban dőlt ránk, ezért olyan érzésünk volt, hogy nincs hová elhajolni, mindjárt a nyakunkba szakad, szinte az volt az érzésünk, ki vagyunk ide toloncolva, 1500 kilométerre, ez is a zsidók miatt, ez állt a parancs-

ban, mint ahogy minden miattuk van, és jól el van tolvá, miattuk, az is, hogy ide szálltunk, itt szálltunk meg, hogy megszálltuk ezt a síkot, hogy ide vagyunk tolvá erre a táblára, kelet-európai táblára, nem rajztáblára, de mégis, mintha emlékeztetnénk valamilyen ábrára, de milyenre?, leginkább egy sakktáblára, és mi volnánk a játszma állása, turáni védelem, két futó, de kétszázezernek látszik, hét vezér, illetve, hány is?, mindegy, ők nem látszanak, a besenyők sem, csak a vizenyők, a Priprjaty, a rétek, az ingoványok, a lányok nagyon hiányoztak, éreztük, egy játszma, egy kemény sakkjátszma, és mint a szerelem, olyan: halálos, egy vakjátszma.

MEGSZÁLLÓ CSOPORT 2. Higgyék el, a parasztság a keresztség, de nem a kévéink állnak keresztbe, hanem a szemünk a fáradtságtól, meg hát ugye, amit a hátunkon cipelünk, mintha inogna az a kereszt is, ahogy a lábunk is a súlya alatt, hiszen mi most keresztes hadak vagyunk, még jó, hogy nem pókok, keresztes háborút viselünk, a keresztény Európát védjük, valójában a nácinak látszót, de az nem ingadozik, csak a mi keresztünk, csak a paraszt ingadozik, mint a búza a szélben, a búzatábla, amiből már a tarló se látszik, azt is felperzselt az ázsiai zsidó veszedelem, ahogy hátrált, mint Napóleon elől, ja, azok az oroszok voltak, de akkor mit keres itt ez a templom, meg a pápa, mit hányja itt a keresztet?, valahogy mindannyian ingadozunk, mint a csónak, olyan érzésünk van, hogy ez itt egy lélekvesztő, az visz minket, hová?, merre?, csak a paraszt ingadozik, de hát nem belőlünk lesz nemsokára húscsapat, tessék mondani?, nem minket robbantanak fel?, nem mi esünk fogságba, szabolcsiak, hevesiek, somogyiak?, nem belőlünk lesz szövetekezeti dolgozó ma holnap?, ahol a túlerő, ott az átállás is közel, tisztelt népbíró, ezt a tiszt urak is megerősíthetik, vagy ha nem, hát kisnyúl, illetve kinyúl, valami kinyúl a síkság mélyén, egy kéz vagy inkább kisujj, egy irányzéknak látszó ujj, egy síma pecek, innen megszíról, a körletből nézve, egy löveg?, ezer?, lehet, hogy ez maga a veszedelem?, lehet, hogy ezt nem fogjuk tudni elhárítani?

MEGSZÁLLÓ CSOPORT 3. Igyekszünk védeni hazánk ezer éves határait, ezzel az ezeröttszáz kilométeres ráhagyással, de valahogy itt teljesen mások az arányok, mások az erények, más a tisztí becület, mást tart az ember tiszteletben, mint ha konkrétan ott-hon lenne, nem így, ezzel az előretolt hazával a szeme előtt, például ha nincs élelem, ami orthon elő nem fordulhat, gondoltuk akkor, mert nem tudtuk, hogy jön még kutyára dér, leszünk mi még megszállt ország, ez akkor fel sem merült bennünk, az viszont felmerült, hogy szűkös az élelmiszerkészletünk, itt csatangolnak a marhák, nagy számban, gazdátlanul, hát miért ne hajtánánk a körletünk közelébe egy-két gulyát, miért ne vételeznénk, hogy ne éhezni, a kövér malacokból, mi okból hagynánk a disznókat disznó banditáknak, akik aknákat telepítettek az utakra, hagynánk magunkat felrobbantani?

MEGSZÁLLÓ CSOPORT 4. Hát nem arra való az alávaló, sunyi lakosság, a banditákkal összejátszó, hogy igába hajtsuk, befogjuk a boronába, úgy menjen előttünk az úton, aztán ha robbanik, hát robbanik, nekünk védenünk kell hazánkat az utolsó emberig, az ő utolsó emberükig, nekünk ugyanis megmaradást adott utasításba a magyarok istene, nem megmeredést az itteni fagyban, nekünk fűteni kell, ha ilyen zord a klíma erre-felé, fűteni a távíró oszlopokkal, a kukorica csutkával, vagy jobb híján a kollaboránsokkal, a banditákkal és banditanókkal, a banditagyerekekkel, saját papáikkal, pajtáikkal, saját hodályakkal, különben is ők járnak elől a fűtési szezonban, ők gyűjtanak fel mindent, ami ehető, iható, lakható, hát legalább egy kis meleget adjanak, nem, az nem történt meg, hogy mi oda őket bezártuk, ezt csak ők mondják, ha bezártuk volna és rájuk gyűjtjük, ahogy mondják, már nem mondanák, nem mondanának ilyet, ilyesmi nem történhetett meg, nem is történt, csak mi csináltuk, mi tettük, katona a civillel, nem fordítva, illetve úgy is, ember az emberrel, illetve a nem emberrel, a szakállá volt kenderrel, a hétszínűvel, azzal, dehogy hagytuk, hogy ő egye le a hasunkról a kását! Jól megszivattuk a Szását, és persze a Szásánét is, miután megjött az óvszeres és kiosztott dandáronként vagy 700 Tote-met, így hívták az óvszert, mindjárt fel is húztuk, és jól meg is húztuk, aki a kezünk ügyé-be esett. Ketten fogták, aztán bújj, bújj zöld ág!

MEGSZÁLLÓ CSOPORT 5. Mert, tisztelt bíróság, bűnösök vagyunk ugyan, mint a többi nép, bűnünk az égre kiált, csak sajnos mintha nem volna mégse, aki hallja, vagy ha mégis, annál rosszabb, annál hosszabb a tűrés, a szeretet, az igazság, csak a mi életünk rövid, mint egy állam, bocsánat, álmom, ez a botlás már nem először jön a nyelvünkre, van egy álmunk, nekünk, akik oly rövid életűek vagyunk, mint egy árnyék, tisztelt bíróság, azt álmodjuk, hogy azon a nagy síkon, egy másik síkon, nem ezen a földin, azon a nagy háborús síkon, hogy ott keskeny hídon, egy hosszú-hosszú hídon egy bódésor áll, pontosabban egyetlen bódé, és ott ül benne végtelen sok csóré, csóringer árny, ott ülnek, mintha széken ülnének a bódében, nekünk úgy rémlik messziről, ez inkább egy beton barakk, és az a sok csóré árnyalak a szükségét végzi ott bent, a szükségszerűt, azt végzi el, elvégzi, ami szükségszerű, engedelmeskedik a kényszernek, elpotyogtatja a fölöslegét, el az életből azt, ami salak, ilyen az élet, kiválasztódik a salak, ez egy, már messziről is érezni, iszonyú átható szagú barakk, ha valaki jobban megnézi álmában, nem kívánjuk senkinek, de ez jön velünk haza a málháiban, onnan a haza tágan értelmezett határa mellől, ez a látvány vagy látomány, mert álmunkban sem hihetjük, hogy való, de akkor is az, sokkal inkább, mint a hazajövő, a hazaérkező, ez a barakk nem egyéb, mint egy folyamatosan üzemelő árnykeltető, egy székhely, az árnyaké, egy árnyékszékhely, egy árnyékszék, ahol a gőzölgő salakból kel ki a szárnyas nyomorúság, hogy valahol itt öltse fel közöttünk magára újra a csontját, a húsát, ott kikölti és ide repteti a pusztulás az ő fiát mint valami reptiliát, seregestől.

MEGSZÁLLÓ CSOPORT 6. Ezt soha el nem mondanánk senkinek, tisztelt közönség, tisztelt bíróság, itt se részletezzük, mi tulajdonképpen törölnénk ezt az álmodot, mi, akik oda szálltunk, kiszálltunk és beszartunk, törölnénk az égő pajtát, a csonkolt bajtársakat, a tífuszbarakkot, az ország irreálisan megnyúlt keleti arcát, repedezett arcvonalát, szétrobbantott profilját, becsületünk megkérdőjelezését, örökké másnak, másoknak falazását, felezését, meddig osztható tovább a katonai becsület és mivel?, szóval nem tudunk ezzel együtt élni, nem tudunk együtt élni az életünkkel, az életünk nem tud együtt élni velünk, pedig muszáj: vagy mi, vagy az életünk, mind a kettőt most ide nem tennénk ki, nem mintha szűgyen volna, hogy a kettő összetartozik, a mi szűgyenünk, csak éppen ez, szemben a becsülettel, nem megosztható, persze, a bűn, az nem lesz könnyebb, itt lóg a vállunkon, tálcán kínáljuk, mint a moziban, nem vennének belőle egy kevéskét?, valaki, ha a tisztelt bírák nem is, esetleg néző honfitársaink, tudjuk, hogy nincs engedelgyünk mozgó árusításra, de ha valaki mégis árvenne egy-két kollektív árnyat, higgyék el, amint kézbe vették, már nem olyan súlyos, hiszen nem önök követték el, már polcra tehető, egy elszenesedő csoport gumiból, ezt hoztuk haza Oriból, a nagy Oroszországból, minket agyonnyom, önöknek maximum papírnehezék.

Megszálló csoport el. A terem elsötétül.

II.

Ugyanott. Homály. A háttérben a vörös-zöld színiűre színezett doni fronttérkép a kivetítőn vagy a falon. Legjobb volna, ha az arcvonal rajta sárga világítókábel lenne. Fontos, hogy tényleg hasonlítson egy (torz) arc profiljához és neonreklám hatást keltsen. Ha megoldható, akkor a fénnyel vetüljön rá beszéd közben a katonákra.

Bejönnek a 2. magyar hadsereg, a Don-kanyar életben maradt tanúi. Komplettszontbrigád szteppel kimérten a bíróság előtt, hóköpenyes, ezüstre mázolt, torz halálfejmaszkos bakák vagy inkább kísértetek. Némelyik mankóra támaszkodik. Kopogásuk ritmikus ellenpontja a szövegnek. Aki beszél, csak lassan, fokozatosan kap táncra és csatlakozik a többihez. Közben a háttérben folyamatosan fűtyülnek a lövedékek, robbannak a leszórt bombák.

HARCOLÓ ERŐK 1. Kérem, az arcunk megnyúlt, az arcunk aránytalanul nagy, vonala már nem is emlékeztet a mi arcunkra, a mi emberi arcunkra, nincs mélysége a vonalnak, az arcunkénak, ez nem lehet a mi arcunk, mi nem ekkora arcot akartunk, ilyen talajvizet, ilyen védtelent, ez az arc védhetetlen!, sávrövidítést kérünk, hogy megtarthassuk, megtarthassuk az arcvonalat, azt, ami arányosabb hozzánk, egy ekkora országhoz, amekkora a miénk, kérjük, hogy ne spóroljanak az anyaggal, a ruhaanyaggal, a hadianyaggal, de spóroljanak, ha lehet, tudjuk, hogy nem lehet, mégis kérjük, könyörgünk, spóroljanak az emberanyaggal, tudjuk, hogy azért katona az ember, hogy hős legyen, a harctér szentje, már így is vele van tele hadurunk mennyországa, szépen berendez velünk a saját panteonját, mi persze csak sorminta vagyunk a falon, apró dicsőségrovások, az én szentjeim, sóhajt a hadúr, neki nőttünk nagyra, neki ágyasztunk meg odafönt, az örök csatamezőkön.

HARCOLÓ ERŐK 2. Bárhogy döntenek is önök felőlünk, tisztelt ítélőszék, anynyi bizonyos, hogy mi nem dönthettünk, mi csatát el nem dönthettünk, hacsak nem önmagunk ellen, igen, mi végsőkéig kitartottunk önmagunk ellen, fantasztikusan, jobban mondván, fanatikusan, mint a katakombák szentjei, elpusztíthatatlan hittel, így vitt el bennünket az ördög, a vörös ördög, így küldött minket a pokolba, a Sztalin-bugyorba, úgy elfűjt minket, mint a gyöngye leplet, amikor éppen mínusz harmincöt fok lett. Ez ne lett volna tudható?, mikor már tavaly is leblokkolta a németeket Moszkva előtt a hó, hogy ez itt kérem, Szibéria, itt megfagy a takony, megfagy a szempilla, megfagy a motorban az olaj, és a ravaszt se tudom meghúzni, mert a kezem odafagy. Kinek volt ez az agylövése, hogy minket odatett, puskával tankok ellen, egy lövés hetente ágyúcsővenként, adott volna legalább enni, hogy legyen erőnk menni, menni, menni, nem nagyon volt, csak kóvályogtunk az állásokban, meleg szívvel, így a hadosztályparancsnok, és harcias akarattal.

HARCOLÓ ERŐK 3. Mert ott kell megvédened a szülőföldedet, ahol a legjobban megverheted az ellenséget, mentől messzebb mész az ellenség üldözésében, annál eredményesebb vagy a haza védelmében, tartsd az arcvonalad, ha homlokon lőnek is, kapd oldalba, kerítsd be, karold át, ne légy tekintettel, ne légy ember, semmisítsd meg, különben nekimegy a hazádnak, az anyádnak, támadd hátra, vágd el saját magától, vágd el a torkát, vágd le a farkát, de hát ő hatol át rajtam, a soraimon, tekintetes népbíróság, ő vág el saját magától, állásomtól, félkész futóárkamtól, fagyos szállásomtól, többi földi kutya társamtól, épp most karol át, alig se barátilag, még jó, hogy van hóköpenyem, és van hó, de csönd nincs, csak halál, fütyű és becsapódás és dobhártyaszakadás, mint a filmhíradóban, én meg mintha egy széksorban, vagy inkább túlvilági páholyban, onnan nézném, hogy: halál az árkokban, a berkekben, halál fölöttem és mellettem, én a hóban, a hó alatt, mint a mag, jó magyar mag, telelek, ez már a nemlét?, gránátzilánk hasít ketté, mint a zsemlet, nem, csak a lábamtól szabadít meg, térdtől lefele.

HARCOLÓ ERŐK 4. Mindenki jól gondolta, a fővezérség, az alvezérség; a természet törvényei minden élőlényre és minden hadifelszerelésre egyformán érvényesek: ha nekünk nem működik semmink, akkor az ellenségnek sem, következésképpen télen nem kell veszteséggel számolni, én sem vagyok az, mi sem vagyunk azok, veszteség, elvégre valahol megvagyunk, lélekben gránátosot zúdítunk a bolsevistákra és harcoksidandárjaikat bekerítjük sítalpon, ahogy önök is láthatták a híradóban, nyelvet fogunk, visszaverünk, érzékeny veszteséget okozunk, megtisztítjuk a betörési helyeket, sok löszert zsákmányolunk, meghíúsítjuk a hiú kísérleteket, kezünkben a kezdeményezés, a mi veszteségünk elenyészően kevés, makacsul védjük állásainkat, a harcok változatlan hevességgel folynak, erőátcsoportosítást hajtunk végre, belefogunk az ellenlökésbe, rajtunk állandó atmoszférikus nyomás van, divíziót váltunk, nem, dimenziót, kámforrá válunk, mint Petőfi a kukoricásban.

HARCOLÓ ERŐK 5. Egyszer régen itt hagytuk a halottainkat, itt valahol, és erről nem lehetett nem tudomást venni, teljesen elromlott az összeköttetés a törzsszel, a törzsnek is a hadosztállyal, de azzal a régi törzsszel, amiből mi is sarjadtunk, egyszer csak megte-remtődött az összeköttetés, van, aki azt mondja, megsüketültünk az ágyúdörgésben, a per-gőtűzben, de nem, világosan hallottuk, hogy a mi nyelvünkön hívnak, szólnak a halot-tak, a régiek, a nagyon régiek, de persze odaát nincs rég és nemrég, ott mindig van, min-dig most, és most mindig, csak nem mindenütt lehet hallani ezt a hangot olyan jól, mint éppen arrafelé, a keleti síkon, a doni lapályon, az ember ott nem térhet ki, a hitéből igen, de az elől nem, hogy a halottakkal szóba álljon, más se szól ott, a fegyvereken kívül, mint a halottak, hallottak már ilyet?, oda kellett volna menni, és akkor most nem kéne magya-rázni, mi volt az értelme ennek az egésznek, nem az áttörésnek, nem annak a tűzköpő gi-gásznak, ami elsöpört minket, az ázsiai vésznek, hanem hogy mi odamentünk, ezt nem tudhatta a hadvezetés, hogy mi, kései Julianusok rokonlátogatásra megyünk, hiszen vala-hol erre lehetett vagy nem?, a mi Etlközünk.

HARCOLÓ ERŐK 6. Jó, mi közünk hozzá, folyó, folyó, különben is fagyott, és a hideg még lélegezni se hagyott, nekünk elég, hogy beszélnek velünk az atyafiak, dobd el a fegyvert, ezt süvöltik, és fuss vagy négykézláb szaladj, csak itt ne maradj, mert itt minden van a föld alatt, csak békesség nincs!; mondanánk nekik, hogy a hazai föld se nyugodtabb, de ők szinte hajszolnak, addig nem nyugodtak, zúgják, amíg itt látnak minket, de miért?, mert ez egy uratlan vidék, ők és az összes többi halottak, képzeljük el, senkiéi, senkié, és emiatt össze se férnek, odalent még nagyobb a zsúfoltság, mint idefent, még háborúk is vannak, no nem a területért, hanem a becsületért, hogy kit illet nagyobb tisztelet; de hogy harcol halott a halottal?, kavarodik fel bennünk a kérdés, persze későn, addigra kitépi be-lőlünk a hangot az élni akarás, mi más?, és nincs rá válasz, csak vánszorgás, imbolygás, fu-tás a hóban, nem tudjuk, honnan jövőnk, kik vagyunk, hová igyekszünk, állatként ten-günk, fej nélkül, valamit elvesztettünk, de hogy pont a becsület volna az?, kérdezze meg a tisztelt bíróság azt, aki ott járt, fél szárnnyal a halottak közt, kérdezze meg őket, a fel-koncolandókat, hogy ki mit vesztett el, minek a terhét, tessék megkérdezni azt a csürhét!

HARCOLÓ ERŐK 7. Persze a méltóságos hadseregparancsnok úr se lehetett ma-gánál, ha kiállt a hóviharba, kihívva kardra az ellenség páncélosait: hogy őneki mije ve-szett, amikor minket becstelennek nevezett és lezárta előlünk a nyugati irányt, hátha így mindannyiunkat sikeresen a pusztulásba ránt, hogy őneki mije hiányzott ekkortájt, ar-ról egy orvost kellene megkérdezni, nem minket. Talán ő is hangokat hallott, őt is megle-gyintette a turáni átok, ez a síron túli vereségbetegség, amiből nem lehet kijönni, amibe csak visszaesni lehet, tisztelt bíróság, ez végső soron nem a mi bajunk, hanem az égé, a ve-res égé, hogy feljön és lemegy a napja, ezt az időt, ezt a csatát az egünk mindennap buk-ja, nem tehet róla, mi sem tehetünk, hogy megint vernek, megint veretünk, nem ad erő-sítést a szövetségesünk, ezért lettünk világverőkből segédnép?

Bejön egy hóköpenyes katonatiszt.

HADSEREGPARANCSNOK *(köpenyébe takarva az arcát)* Na, látják, ez a vezető-betegség, innen ered, hogy van a világverő szerszám, de csak magadnak vered, nem, per-sze, hogy nem vonom vissza az arcvonalam, a kudarcvonalam, én küldjek tábori postát minden családnak arról, hogy látni se bírom magam, mert hóhérnak kell annak lenni, aki most akar vezetni? Tartsa magát a szittyá fergeteg, tartsa magát ehhez: Ha mindegyik tám-pont az utolsó magyarig összeköttetéseitől elvágva is kitart, az ellenség tetemes erőit leköti, így az nem tudja kihasználni kezdődő sikereit. Ellenben ha a támadás elől kitér és vissza-vonul, feladva a kiépített és berendezett állásokat, akkor nem csak, hogy megfut nemze-te gyalázatára, de a pótolhatatlan harceszközöket és élelmiszerkészleteket is elveszíti. Leg-főbb hadurunk parancsa ezért: visszamenni tilos, nincs hátra, csak előre van.

Elsötétül a szín, harcolók el.

Csímpolyán halkan megszólal az Ott, ahol zúg az a négy folyó című dal.

III.

Hurraoptimista híradóbejátszás 1944-ből.

Emelvényen betolnak a kivetítő elé egy állványon álló kamerát. Mögötte egyenruhás férfi.

HADITUDÓSÍTÓ *(kamera mögül, hintázó bábu-mozgással, időnként fejét ingatva)*

Egyetlen dolog fontos csupán, és ez a front. Aki a tűzvonalat szolgálja, az szolgálja egyedül az országot, az éleszti a tüzet, az árasztja a vizet, ő a tavaszi szél, aki a fákkal beszél, nem, az a bús őszi, és mi, az ősi álmok álmodói, most, hogy a világ bús tengere forr, Herkulesként vesszük fel a kesztyűt, muszáj, ez a nagy úr, az ős kaján szól vidoson, és a világbíró álmokba beletévelyodott bolsevizmus elterül az asztal alatt, nemzeti életünk terülj-asztala alatt, saját győzelmi mámorába fúlva – fújja a trombita, a harsona, a hetedik angyal. Ez a harc lesz nekik a végső, mert Isten a bátrakat szereti és az erősekkel tart, és mindig azt veri egy darabig, ami az övé, illetve, aki az övé, aztán minden érdeket hátraszorít, mindenről lemond a javunkra, övé a munka, miénk az aratás, fölszállunk hát hozzád világ megvetője, elnézést, magvetője, fogadj el tőlünk egy pohárnyi vért. Mert erős vár a hit, olyan, mint a vért, abba öltözünk, mikor áldozunk, szorítsuk hát a sisakszíjat, csikorgassuk az ellenség fogait, tegyük hatalmas funkcióink, nem vész el a haza, állja a vihart öregapánk diófája, győz a jó az átkon. ■ ■ ■

Hazafias revű

Az aforizmaíró Osvát

1

A legendárium úgy tartja, Osvát Ernő nem írt, „csak” szerkesztett, és szerkesztőként, azaz mások írásának kiválasztásával és összerakásával, a folyóiratszámok sorozatának megteremtésével mondta el, amit el akart mondani, s ezzel írta be nevét a magyar irodalom történetébe. A történet *így* persze bizonyosan nem áll meg, egy kötetnyi írás csak maradt utána, s ezek, ha életében nem is, halála után – többször is – kötetben is megjelentek. A legendárium azonban valami lényegeset mégis csak megragad intellektuális alkatából és irodalmi szerepéből. Tény: írásainak (kritikáinak, írói próbálkozásainak) többsége a Nyugat indulása (1908) előtt született, s a Nyugat szerkesztőjeként egy lapalji jegyzet és két kései, rövid alkalmi megnyilatkozás kivételével semmit nem írt. Szerepét a szerkesztésben ismerte föl, és szerkesztőként alakította a magyar irodalmat. Amikor a tízes évek végén, ideiglenesen, szakított a Nyugattal, érdemeit Schöpfung Aladár, közvélekedést fejezve ki, már a nem író szerkesztő teljesítményeként határozta meg. „... ő volt az”, írta róla, „aki a szerkesztési munka tömegét végezte, a közlendő kéziratokat kiválogatta, az írókkal munkáikról tárgyalt, témákat adott nekik, a folyóiratot kéthétről-kéthétre összeállította. *Az ő ízlése volt a Nyugat lelke* (...). Minden irodalmi vállalat valamivel más, mint a bele dolgozó munkatársak munkáinak összege, ez a más (...), mely az egymásra következő közleményeken túl, ezeket valamiféle egységbe fűzve megmutatkozik, ez volt a Nyugatban az, amit jórészt Osvát Ernő adott hozzá. (...) *Neki nem egyes közlemények, kisebb vagy nagyobb száma az oeuvreje, hanem maga a Nyugat.*” (Schöpfung 1919.) Ez a portré a helyzetből adódóan, természetesen

sen stilizáció: jó szándékú, méltányló, de stilizáció, az érdemeket emeli ki, homályba taszítja mások Nyugat körüli érdemeit, s elhallgatja Osvát konfliktusgeneráló gyakorlatát, mi több, a „mindig” tárgyias Schöpfung itt a *legendáriumot* is megalapozza. De, ismétljük meg, itt is, a legendáriumban is valami valós összefüggés jelenik meg és nagyítódik föl. Osvát, a kortársak szerint, *nem* író, hanem szerkesztő volt. A nem írás azonban nem írásképtelenség, hanem tudatos opció volt. Osvát, amikor rákényszerült, a „szükséges pénzért” mégis csak írt. Ott hagyva a Nyugatot 1919-ben a *Magyarország* színikritikusa volt, élete végső periódusában, 1928-ban pedig, a Baumgarten-díj elnyerésének jogcímét megalapozandó, rendszeresen írt aforizmákat a *Pesti Napló*ba.

S ami érdekes: míg korai kritikái, de még 1919-ben írott színikritikái is ma kevés érdeklődést keltenek, inkább csak a filológusok számára jelentenek elemzendő forrást, akik ezekben is magyarázatot keresnek „az Osvát-rejtélyre”, addig aforizmái ma is olvasói érdeklődést ébresztenek, mondhatnánk: piacképesek. Jellemző, hogy nem sokkal halála után (1930), harcostársa, a Nyugat volt főszerkesztője, Ignó Hugó már aforizmáinak bibliofil igényű kiadásával állított neki emléket (*Az elégedetlenség könyvéből*. Gyoma, 1930). S azóta is az aforizmak az életmű „legolvasottabb” darabjai. Összegyűjtött írásainak egyik kiadása (1995) az aforizmak címét – *Az elégedetlenség könyvéből* – írta, olvasócsalogatóként, a címlapra, sőt 2016-ban az *Aforizmak*, Fráter Zoltán gondozásában, ismét önálló kötetben is megjelentek. Az „írásgörccs”, vagy pláne az írásképtelenség tehát nem igazolható, de valami magyarázatra váró „rejtély” azért mégis csak megmarad. A „nagy szerkesztő” miért nem volt jó kritikus, s miért egy nem minden író és irodalomértelmező által mélt

tányolt műfaj, az aforizma lett az a megszólalási formája, amelyben nyilvánosan – nyomtatásban – is elmondta tapasztalatait, „kibeszélte” elveit?

2

Hogy miért nem volt jó kritikus, azt egyelőre ne bolygassuk. Első – nagy – lépésben az aforizmákat vegyük közelebből szemügyre, s arra figyeljünk, miről árulkodnak ezek a szövegek.

A kutatás mára összegereblyézte Osvát aforizmáit. Ami figyelemre méltó a megjelenési adatokban: Osvát nemcsak pályája végén, 1928-ban írt aforizmákat, de, ha csak alkalmilag is, jóval korábban is. A Hétben három alkalommal (1898. dec. 4., 1899. márc. 19., és dec. 31.), a Fővárosi Lapokban egyszer (1900. dec. 16.), s egyszer a Magyar Génuszban (1902. dec. 14.). Ezek a korai aforizmák mennyiségileg nem mérhetők a kései aforizmákhoz, 1898 és 1902 közt összesen 26 aforizmája született. E korai darabok mégis több fontos tanulással szolgálnak. Az egyik evidens, de mégis föl kell hívni rá a figyelmet: az a tény, hogy Osvát pályája elején is, végén is írt aforizmákat, arra vall, e megszólalási forma nem volt idegen alkatától. Magában a műfajban volt valami, amit testhez állónak érzett. A másik figyelemre méltó összefüggés önmagában nem evidens, de ha észre vesszük az összefüggést, nagyon is beszédes. Osvát, aforizmaíróként nem véletlenül debütált A Hétben. A Hét, Kiss József 1890-ben indult nevezetes hetilapja ugyanis egy új kommunikációs stratégia megtestesítője volt, s ennek – egyebek közt – szerves része volt az olvasóknak aforizmákkal való folyamatos ellátása. Minden szám közölt aforizmákat, klasszikus, magyarra fordított darabokat is, magyarokat is. A szerzőket hol megnevezték, hol nem, az elsődleges nem is a szerző személye volt, hanem maga az aforizma. Hogy megértsük ezeknek A Hét-beli habitus-alakító, kommunikációs szerepét, tudnunk kell: az 1890-es évek egy nagyon gyors átalakulás éve voltak, széleskörű, az élet minden területére kiterjedő modernizáció zajlott, amelyet íróknak, olvasóknak mentálisan is fel kellett dolgozniuk. Fölgyorsult az individualizáció folyamata, megnőttek az egyén lehetőségei, de ugyanakkor megnőtt, s egyre érezhetőbbé vált az egyén magára utaltsága is. Az egyéni „tapasztalatok” szerint egyre inkább az individuum lett a kor központi szereplője, minden, amit a kor gyors ütemben kitermelt magából, az egyéni élményfeldolgozás közegében nyerte el tartalmát és „ideális” formáját. S mivel minden mozgásban volt, e tapasztalatok az érzésben nemcsak egymást követték, de össze is torlódtak, s fogalmilag nem tudták elnyerni „végleges” alakjukat. A felszínen, mint a víz fel-

színén a hullámok, gyorsan követték egymást az élmények. A megszilárdulásra nem volt idő s lehetőség, a mélyben zajló átalakulás mibenlétének megértését, feldolgozását pedig ez a gyorsaság nagyon megnehezítette, s még a felismerteket sem hagyta egységesülni. Az élet része a heterogenitás ténye és (szubjektív) élménye lett. Kiss József (és csapata) kommunikációs megoldása így a nyelviség, a nyelvileg pontos kifejezés felértékelése lett. Az uralkodó elv a szerkesztőségben belül az lett, hogy „mindent” meg lehet írni, egy szerző sem kényszerül az irányzati szócső szerepébe, mondhatja a magáét, de bármit is akar mondani, azt nyelvileg tömören és pontosan – kifejezően – kell tennie. A rossz – nem kifejező – mondatnak, sőt még akár egyetlen szónak sincs szerkesztői kegyelem. Ez, összhangban a társadalomtörténeti reálfolyamatokkal, nagyon széles spektrumú véleménymezőt alakított ki, s az egyes álláspontok közötti, olykor leplezhetetlen ellentmondások, sőt maga a heterogenitás is legitim gyakorlattá vált. Mindez természetesen nem kedvezett a fogalmilag „tisztá”, szabatos filozófiai általánosításoknak, s a viszonyok közt eligazító valószínűmagyarázó képletek csak lassan, folyamatos apró módosulásokon keresztül alakulhattak ki. A szerzőknek nehéz volt akár önmagukkal is egyet érteniük. S a rögzíthetetlenségnek ezt a tapasztalatát a tapasztalatrögzítés speciális formája, az aforizma tudta kifejezni és (valamennyire) egyensúlyban tartani. Az aforizmák (s a hosszabb szövegek aforizmaszerű betétei, amelyekre Ignotus ekkori szövegei adnak jó példákat) mint rövid, tömör és frappáns tapasztalatartikulációk, mindig mint önálló, rendszerbe nem tartozó ítéletek egzisztáltak. Igazából még egy másik, „saját” aforizmával sem kellett összhangban lenniük. Az aforizma és aforizma, pláne az aforizma és a teória közötti nyílt vagy rejtett ellentmondás „természetesnek” számított. Sőt szerző s álláspontja individualitását éppen ez az egyediség, az a másokétól való különbség garantálta. Az aforizma a maga megfellebbezhetetlen módján nem „örök igazságot” mondott ki, hanem a mozgásban lévő tapasztalatnak kölcsönözte az „igazság” auráját. Igazsága nem utolsósorban a nyelvi megformálás figyelemfelhívó, frappáns formájából adódott – s az tette lehetővé, hogy e frappáns és érdekes tézis igazában nem tartozik bele egyetlen, kényszerítő erejű logikai rendszerbe sem: önálló életet él. Egy aforizma akkor is lehet „igaz” (értsd az adott kontextusban hatásos), ha az előtte vagy/és utána álló aforizma éppen „sikerületlen”. Minden aforizmának önmagáért kell helytállania. S mindig van benne annyi szubjektivitás, hogy fönnartsa cáfolhatatlansága hitét.

A fiatal Osvát természetesen írónak (!) és kritikusnak készült (regénypróbálkozásai is fönnmaradtak), de a jelek szerint nem e területeken lett igazán jelentős. Tehetsége, irodalom iránti affinitása nem vonható

kétségbe, valami mégis megakadályozta, hogy, mondjuk, kritikusként kifussa magát. Kritikáin, azokat újraolvasva Kosztolánczy Tibor nem teljesen alaptalanul fanyalog. S nem is kérdéses, ezeknél a magyar kritika története sokkal jobbkat ismer. És sok jele van annak is, hogy valami „írásgörcs” bénította: nehezen fogalmazott, újra s újraírta, amit már egyszer megírt, sőt arra is van példa, hogy a tervezett, de megírni nem tudott cikk helyett régi írását kellett, mint újat közreadni, mert nem boldogult a saját maga elé tűzött feladattal. Ám ez az 'írásgörcs' megmagyarázható: alkotának és a századvég intellektuális kontextusának inkongruenciája választ ad problémánkra. Osvát, egy rabbi unokája, alkatilag egyféle erős autoritást testesített meg, aki az igaz, nem igaz, jó, rossz stb. relációjában mindig állásfoglalásra törekedett. Úgynevezett önmagához hű, meggyőződéses ember volt. A korszak azonban, amelyben fellépett, s amelyben önmagát irodalmilag is pozicionálnia kellett, láttuk, éppen a gyors és folyamatos változások kora volt. Így hiába „érezte” az irodalmat, hiába olvasott össze sok mindent, hiába dolgozta bele magát a modern francia kultúrába, hogy orientációját megalapozza, éppen az a szilárd nézőpont hiányzott számára, amelyből konzekvensen végigvihető gondolatmenetek indulhattak volna ki. (A *modernség* eszménye természetesen fontos, de ehhez nem elégséges szempont volt.) Az a fajta gyors és rugalmas reagálás, amely az 1890-es években a fiatal Ignotust a modernségért vívott harc első vonalába emelte, belőle hiányzott. Ő, szövegalkotás közben inkább fúrt s faragott, azaz barkácsolt. S ezzel beleleragadt a fontos, de végig vinni nem tudott részletekbe. Tudta, amit olvasóként és irodalmárként tárgyilag tudni lehetett, de tudását nem tudta koherens elméletté szervezni, s azt, amit fontosnak vélt, nem tudta a mű leírását irányító „algoritmusként” működtetni.

Az aforizma, amelynek mintáját A Hét gyakorlatában „készen” kapta, bizonyos értelemben megoldási lehetőség volt problémájára. Mint utaltunk rá, próbálkozott is ezzel. De fiatalon e formát – nagy múltja, rangos ókori előzményei ellenére – alighanem kevésre becsülte, többre, nagyobbra vágyott. Mondhatnánk, arra, amit nem tudott megcsinálni.

3

A kései aforizma-írás közvetlen életrajzi háttere világos: Osvátnak pénzre volt szüksége, s önérzete nem engedte, hogy a Baumgarten Alapítvány pénzét Babitstól szimpla kegyként fogadja el. „Kifelé” is dokumentálni akarta, hogy megszolgált a pénzt, s érte még előtte írni akart valamit. Hogy Babitsnak legyen *jogcíme* a díj odaítélésére. (A szerkesztés, ami ön-

magában is elég indok lehetett volna a jutalmazásra, nem mindenkinek adta meg teljesítménye evidencia-élményét, a hétköznapi, laikus tudat nem érzékelte ennek súlyát.) Amikor az anyagilag megszorult Osvát eladta régi, ritka könyveit a bibliofil szegedi kerületi rendőrfőkapitánynak, Szalay Józsefnek, az merőben más helyzet volt: a pénzért kézzel fogható értéket adott, s ha valaki, akkor Szalay tudta, hogy valódi raritásokat kap pénzért. Ez az életrajzi szituáció azonban, ha a „váratlan” íráskényszert érhetővé is teszi, éppen a szempontunkból leglényegesebbet nem magyarázza meg: miért éppen aforizmákkal állt elő Osvát?

Ám, ha jól belegondolunk, Osvát „írói” opciója teljesen érthető. Nem is igen dönthetett volna másképpen. A Nyugat szerkesztésével töltött két évtizede során sem regényíróként, sem kritikusként nem jelentkezett. Irodalomértését, kritikai elveit előszóban (esetleg levélben), mint szerzőket instruáló szerkesztő nyilvánította ki. Ugyanakkor ez a két évtized nem akármilyen évtized volt, a „modern” emberrel rengeteg minden történt ekkoriban, s egyebek közt a szellemi életnek az a területe is, az irodalom, amelyet Osvát a legjobban ismert, teljesen átalakult. Osvátban óhatatlanul rengeteg tapasztalat halmozódott föl, sőt ő maga is más ember lett: keserűbb, rezignáltabb, a hiábavalóságokkal szembesülő, akit már megérintett a halál szele. (Felesége öngyilkos lett, lánya halálos beteg volt – anyagi gondjai nem utolsósorban innen adódtak.) Folyamatosan határhelyzetben élt, s minden arra predesztinálta, hogy tapasztalatait elmondja, kibeszélje. S erre a legjobb lehetőséget számára az ifjúsága idején megismert aforizma-forma biztosította. Ez rugalmas, már-már kötetlen megszólalási forma volt, tömörsége műalkotássá tette, s nagy előnye volt, hogy teret engedett a természetes szubjektivitásnak, ugyanakkor érvényességigényéről sem mondott le. Olvasói, pláne újságolvasói szempontból pedig tagadhatatlanul „érdekes” volt.

Az aforizma-írás révén, ő az irodalom körül bábáskodó, most maga is íróként szólalhatott meg.

4

Osvát 1928-ban két sorozat aforizmát írt a Pesti Naplóba: július 8. és augusztus 26. közt *Az elégedetlenség könyvéből*, szeptember 2. és október 7. közt pedig *Forgolódás* címmel. E két sorozat, ha jól számolom, 420 aforizmából áll. Ha ezeket összevetjük a fiatakoriakkal, jól érzékelhetjük közöttük a különbséget: az 1928-ban írottak „jobbak”, minden szempontból kiforrottabbak.

Az aforizma mai, közkeletű meghatározása a „szellemességet” hangsúlyozza e műfajról szólva. „Az afo-

rizma tömör, szellemes, általában egyetlen mondatból álló erkölcsi vagy bölceleti tételt kifejtő mondas. Általában titkolt igazságra mutat rá frappáns, szellemes módon, úgy, hogy a mögöttes tartalom néhány szóból is világossá váljon. Általános érvényű igazságot mond el találóan, ezért könnyen megjegyezhető.” (Wikipédia.) A lényeghez azonban közelebb jutunk, ha a szó etimológiájára is figyelünk. A görög *aphorizma* szó jelentése 'elhatárolás', 'meghatározás'. Ez, látszólag, igen csak „egyszerű” azonosítás, de a lényegre koncentrált és pontos. Aki aforizmat ír, az csakis „elhatárol” és „meghatároz”, minden más már csak egyéni írássajátosság. (Az aforizmak között lehet logikai, sőt rendszerjellegű összetartozás, de ez az összetartozás az adagolással el van rejtve: így minden aforizma önálló entitásként olvasódik. Az összefüggéseknek ez az elrejtése maga is érdekességfokozó eszköz, felismerésük az olvasóra van bízva.) A „szellemes” minősítés, ha nem is fölösleges attribútum a meghatározásban, de mindenképpen származékos, másodlagos – mondhatnánk: piaci – jellemény. S az igazi szellemesség valójában az elhatárolás és meghatározás pontosságából, a váratlan – de mélyből fakadó – kapcsolásból következik. (Voltaképpen, ha jól belegondolunk – bár *horribile dictu!* – Wittgenstein logikai-filozófiai traktátusa is aforizma-gyűjtemény.) S Osvát aforizmái közül is azok a jobbak, amelyek ebben az értelemben szellemesek, és szellemességük nem dísz, nem tárca-szellemesség, hanem a tárgy logikai meghatározásából közvetlenül adódik.

Aforizmái tanúsága szerint Osvát viszonya a „filozófiához”, általában a gondolkodáshoz ambivalens volt – ez önmagában is gondolkodásalakító paradoxon. Tudja s ki is mondja: „minden filozófiai vita, ha az: az emberi gondolkodás újjászületése a feltétlenségből.” (42.) Mert: „Minden vitában lehet helye a tekintélyre való hivatkozásnak – egyedül a filozófiai vitából van ez eleve kizárva.” (95.) A „gondolat” meghatározása is ezzel még összhangban van nála, de e meghatározással kicsit már el is mozdult saját álláspontjától: „A gondolat a gondolkodás lüktetése.” (29.) S ebben nem lát fejlődést: „Hiszem, hogy a filozófia egymásutánja nem fejlődés.” (28.) Az előre haladó gondolkodás ilyen, szubjektív, tagadása azonban nem aggálytalan, kételyekkel teli: „De lehet azt mondani, hogy az idő és tér bármely pontján gondolkodni kezdők helyezte összecserélhető volna?” – kérdezi önmagától, majd tovább kérdez: „Hogy a filozófia története mint történet akár fordítva is elbeszélhető?” (28.) Azaz, fölveti az ötletet, de magát a megfordítást azért mégsem vállalja. A filozófiát azonban korlátozott érvényességűnek látja. „A filozófus számára egy filozófia van: az övé. A többi irodalom.” (23.) A racionális – logikai – következtetésben pedig nem előnyt, nem eszközt, hanem veszélyt lát: „A 'tehát' az emberi szellem legnagyobbstílus

szélhámosságának jelvénye”, mondja. (15.) Sőt odáig megy, hogy azt állítja: „A legnagyobb terrorista: a logika.” (27.) „A logika a gondolkodás tehetetlenségi törvénye.” (45.) Ezek a rögtönzött, de kimerevített meghatározások semmiképpen nem az ész lehetőségeibe és szerepébe vetett optimizmus jelei. (Álláspontjának, mint más aforizmaiból jól kivehető, következményei voltak, meghatározták beállítódása jellegét.)

Osvát egy modernizálódó, sőt „modern” kor gyermeke volt, ezt a modernizálódást azonban kritikával szemlélte. A valláshoz – Istenhez – való viszonya tartózkodó, de nem feszültségek nélküli. Ő, aki egy rabbi unokája volt, s első írása még egy ortodox zsidó folyóiratban jelent meg, a zsidó vallási tradíció egyik sarokpontját kérdőjelezte meg. „Sovinizmus: 'mi vagyunk Isten kiválasztott népe'.” (34.) Ugyanakkor a tízparancsolatot változatlanul középponti jelentőségüként kezelte: „A legkegyetlenebb tükrünk – a tízparancsolat. Tiszteled apádat és anyádat. Érdemes.” (30.) S szövegeiben rendre tetten érhetők bibliai allúziók is, Káin és Ábel példázatától a Tékozló fiúig. Egyik aforizmája pedig nyílt vallomás: „Ateizmus: Istentől elhagyott világfelfogás.” (28.) Reflektált a fejlődés, haladás, evolúció kérdéskörére is. Az emberi nemet – az „embereket” – olyan létezőkként fogta föl, akiket foglalkoztat „a merre van előre” kérdése. „Minden lény közt csak nekünk kérdés”, írta, „csak bennünket nem hágy nyugton, csak a mi büszke boldogtalanságunk, hogy: merre van előre. Nekünk *előre* nem: a törvény árja, hanem: az akarat iránya a szabadsága felé.” (35.) Ez, mint aforizmájából kiderül, megint ambivalencia nála: „De mi, mi, egyedül mi – nem akarjuk a kimért és eltéveszthetetlen utat: mi a természet rendjét nem érezni, hanem akarni akarjuk: mi a rendbontó rendcsinálás, mi a beleszólás, mi az akarat rajongói vagyunk.” (35.) S a kérdést (nem tudván, vagy esetleg nem is akarván megválaszolni) nyitva hagyja: „Merre van előre? Merre van előre?” (35.) Álláspontjának két eleme antropológiai természetű. Egyrészt a „jövőt”, a majd megvalósulót nem helyezi értékben a jelen fölé: „Az utánunk jövők nem fontosabbak nálunk. Hagyjuk ezt a képmutatást”, mondja. (37.) Ezzel mintegy dekonstruálja is a jövő, mint fejlődési cél létjogát. Másrészt a fejlődés „ígéretét” lehetőségét a gyermekekben látja: „A gyermekek ideakomolyanvevése, mely még nem látja, vagy mellékesnek látja a minden dolgokat beidegző érdekhálózatot: a haladás főigérete.” (17.) Azaz, expressis verbis mégsem zárja ki a haladás lehetőségét. Magát a haladást azonban kritikusan szemlélte. Amikor az ellenkultúra fiataljairól (a galileikörösökről?) ír, ironiája metsző: „Haladó' ifjak, akik fáklával szaladnak az Isten előtt, hogy el ne tévedjen.” (17.) A hagyomány iránti érzéketlenséget, az újítás erőltetőit látja bennük. S magát az evolúciót is megkérdőjelezi: „Fokról-fokra lép-

ni a boldogság felé az örök vágy szempontjából mozdatatlanság. Minden nemzedék csak egy nemzedékel van előbbre. A kiinduló- és a végpontja között (a maga kezdőbessségének megfelelően) ugyanazt az elérhetetlenségérzést, ugyanazt a hiábavalóságérzést produkálja, mint az elődei, mint az utódai. *Az evolúció talán csak a történetíró optikai csalódása.*” (31.) Ez, pszichológiai szempontból, radikális álláspont, de voltaképpen és valójában a haladás ideájának radikális dekonstrukciója. Egy modernizációs folyamat irodalmi prominensétől csakis keserű tapasztalatként érthető meg – a tapasztalat sok szempontból ellentétes azzal a szereppel, amelyet szerkesztőként betöltött. S hogy itt valami kiábrándulás-féle érhető tetten, jelzi egy másik aforizma konklúziója: „Szinte különös, hogy nem visszafelé haladunk.” (46.)

Osvát számára igazában nem is a „haladás”, hanem a jelenben egzisztáló személyiség, a magányos individuum léte és lehetőségei az érdekesek, fontosak. Alaptétele nem mindenki számára evidens, de a maga nemében világos: „Magány nélkül s mert a magány az individualizmus lényege: individualizmus nélkül nem élet az élet.” (12.) Ehhez kapcsolódik a másik tétele is: „A tárgyilagosság a legteljesebb magány.” (12.) Az individualizmus egyenlő magány azonosítás olvastán persze nehéz megállni, hogy ne asszociáljunk a savanyú szülő bölcsességére. A magányra ítélt ember „elmélete” ez. Amikor a „függetlenség és elhagyatottság” viszonyát tematizálja, ezt voltaképpen el is ismeri: „A függetlenség elhagyatottság.” (19.) A hiány, a valamitől való megfosztottság itt mégis konstitutív erővé válik: „A képzelet hiányérzet”, mondja, „amelynek vergődésében szárnyai nőttek. Ez: az alkotóvá lett szenvedés: teszi az embert emberré. Ellentétek: (jó és rossz, távol és közel, fény és árny, szenvedés és alkotás) szóval a relativitás lélegzése nélkül nem élhetünk. Az abszolútum öl, a távlatlan megfojt. Minden: az semmi. Az elégedetlenség az élet. Elégedetlen vagy, tehát vagy.” (17.) Az individuum azonban választhat lehetőségei közül. „Az önuralom a legbiztosabb önvédelem” (44.), állítja például. De az önuralomnak veszélyei is vannak. Le is szögezi. „Az önuralom – gátláskultúra.” (33.) A mérték medrében maradni: szegénység: „ami nem lép ki mértéke medréből, reménytelen né lesz. Minden egyenletesség szegénynek hat végül. Amint: az idő egykedvű ropogtatással felfalja gyermekeit.” (25.) „Melyik a legköltőietlenebb tulajdonság?” – kérdezi. „A józanság: ez a sorsába belenyugvó tényiszolgasság: a valóság nonszensének magát ellenállás nélkül megadó léleknek ez a pyrrhusi győzelme a maga nemes vágyai fölött.” (23.) „A józanság a tapasztalat bálványimádása” (19.) Ám igazi kincsünk nem az adottság, hanem a „lehetőség” (36.) S „Jaj annak, aki ellenáll a hajlamainak. Az egész élete erőszakot önmagán. Ő az igazi Tékozló Fiú.” (23.) Meggyőződése:

„az idealisták tartják a világban a lelket.” (42.) (Ennek „objektív” alapja is van: „Az ismeretlennel, az érthetlennel, a titokkal az élet szünnék meg. A tudatban a tudattalan tartja a lelket.” [28.]) De Osvát eszménye a *szabad ember*. Márpedig: „Szabad ember a börtönben is szabad ember.” (27.)

S az individualizmus osváti eszménye ez a „szabad ember”, aki – mint egy másik aforizmában ki is mondja – önmagával feleselve is vallja: „De igenis ragaszkodni kell a lehetetlenhez.” (32.)

Osvát azonban nem naiv, tudja: „Végzetünk könyörtelen végrehajtói vagyunk.” (24.) Tudja: „A törvények keresése és a törvények elleni lázadás – ez tölti ki az ember életét.” (27.) De szívéhez közel, ismétljük meg, mégis a „szabad” és szabadságra törő ember, például az ennek az eszménynek megfelelő művész áll. „Senki sem próféta a hazájában”, idézi a klasszikus szöveget. Majd így értelmezi azt: „Ha ez igaz, nem azt jelenti-e, hogy: félreismeri s mellőzött fiainak műveiből áll a nemzet kincse?” S e ponton megismétli: „Szabad ember a börtönben is szabad ember.” (27.)

5

Osvát, mint az aforizmaírók általában, az emberről is elmondja tapasztalatait. Egy-egy megjegyzéséből *antropológia* áll össze: emberkép, ahogy ő látta kora emberét. E kép meglehetősen kritikus hangoltságú. „Reménytelen viszonyban van önmagával a legtöbb ember” (46.), mondja például. S ha e tézise némileg enigmatikus is (a „reménytelen viszony” pontos jelentését igen nehéz meghatározni), a negatív konnotáció bizonyos. Az emberek „őszinteségének” minősítése pedig alig leplezett megvetésről árulkodik. „Nem sok embert ismerek, akinek az őszinteségét őszintén többre becsülném az udvariasságánál.” (36.) Ismeretes, Kosztolányinak is ez volt az álláspontja, s bizonyos pragmatizmust nehéz megtagadni ettől a megfontolástól. De ez, ha belegondolunk lényegébe, nem kevesebbet mond ki, mint hogy az ember valójánál *képmutatása* is jobb, előnyösebb. A kettősség, szerinte, az ember lényegéhez tartozik. „Önzés és önzetlenség harmonikái vagyunk” (44.), mondja. „Ártatlanságát akkor veszti el az ember, amikor kettősségének balsejtelve megaluválássá válik benne: s a test s a lélek kölcsönös rablógazdasággal egymás rovására kezdi folytatni életüket.” (37.) A hazugság okát is a kettősségben látja: „Valami kettősség, az összeegyeztetés lehetetlensége kell, hogy legyen minden hazugság alján.” (29.) S a mérce is kettős. „Nincs ember, aki többet nem enged meg magának, mint másnak. Ki nem kivételez magával? Én ezt a haláltagadott, haláltag meg nem tagadott igazságtalanságot tartom az eredendő bűnnek.” (41.) De az is

variáció a kettősségre, amikor az embert így határozza meg: „Az ember – kísérletező állat.” (31.) Fölfogásának azonban kétségkívül van bizonyos biologisztikus determináltsága. „Minden érzés gyökérszála a vérben fürödnek.” (40.) Ám az emberek furcsák. „Lusták gondolkodni és hiúk a gondolkodásukra.” (32.)

Osvát ezen túl is sok mindenről ír: erényről, bűnről, őszinteségről, türelemről, félelemről, stb. („A félelem menekülés közben nő” [22.], mondja például. Vagy: „Az elzalogosított gerincek kiváltására sohasem kerül sor.” [37.]) Tapasztalatai lényege mégiscsak az: „Nem leli helyét az ember: ez az élet.” (39.) A konzekvencia, amelyet levon, azonban némileg váratlan, mert -- valami idealitás, helyett -- a gyakorlatias tradicionalitás szólal meg benne: „Mondják, hogy szokás teremti a meghittségeket, de szokások s szokásteremtette meghittségek nélkül nem lehet élni. Kis közösségek nélkül nem lehetnek nagy közösségek. A közönyös részvét fagyos szolidaritásának érzelem-kioltottságában elsenyvedne a lélek. (...) A család atomjának szétrobbantása megsemmisítené az emberiséget.” (43.) Ez bizony nem „modernista”, hanem jellegzetesen „konzervatív” megfontolás.

Ez azonban, minden bizonnyal, kompenzáció nála. Annak a mély csalódottságnak, illúzióvesztésnek az önmagát kiegyensúlyozni próbáló kompenzációja, amely *Az elégedetlenség könyvéből* címmel indított sorozatának már első aforizmaiban megjelenik: „Annak, hogy az ember már nem hisz önmagában, semmi pótléka a világon. Sem az, hogy másokban tud hinni, sem az, hogy másokban sem hisz.” (10.) *Sapienti sat.*

6

Az aforizmák egyik vonulata irodalmi/művészeti tárgyú. Ez nem véletlen, s nemcsak azért, mert a szerző maga is irodalmár (vagy ahogy az egyik aforizma mondja: „kritikus”) volt, de azért is, mert felfogásában már eleve *helye és szerepe* volt a művészetnek. Minden, amit tapasztalatként megfogalmazott, logikailag a művészet strukturális szerepét készítette elő, minden érve a művészet felé mutatott.

A teória nem elégítette ki, korlátozott érvényűnek vélte. „Könnyebben képzelhető”, mondta, „hogy a tevé borzolatlanul átmegy a tű fokán, mint hogy a tiszta gondolat a mélyből fertőzetlenül jusson át a lélek zavaros emlékrétegein.” (30.) A fogalmilag tiszta beszéd, mondja: képtelenség: „Nem szólhatna, aki fogalma- it előbb teljesen tisztázni akarná. Mindnyájan olyan nyelven beszélünk, amelyet nem értünk.” (39.) Majd, ugyanezt másképpen megfogalmazva: „Nincs félreérthetetlen beszéd. Minden pontosságból csúfot űz az érzékenységek bábeli grammatikája.” (40.) S szerin-

te a hétköznapi, „normál” beszéd is (torzító) elvontság. „Ami beszéd tárgy az emberek között: mindaz elvontság (nem azonos azzal, amire az egyik, sem azzal, amire a másik külön gondol), elvontság akkor is, ha konkrétum: – *de amire magában gondol az ember: érzéki, konkrétum akkor is, ha csak úgynevezett fogalmi léte van is.*” (19.) S e téziséhez, mintegy konklúzióként, hozzáteszi. „Bilde Künstler, rede nicht.” A német mondat, bár nála nincs időjelben s nem is nevezi meg szerzőjét, egy Goethe-aforizma, s kb. annyit tesz, 'a beszéd semmi, a művész alakít'. Az alkotás pedig végső soron maga az egyéni vágy. „A tiszta alkotás: a vágy. Minden élőlény alkotó.” (20.) Az ilyen értelemben felfogott alkotás persze még legföljebb potenciális művészet. „Az Egész iránt való érzék teszi a művészt: az, hogy teljesít, az, hogy az anyagot megfosztja töredék-elégedetlenségétől.” (21.) Az iga- zi művészet azonban nagy adomány, az aforizmaíró- t himnikus szárnyalásra készíti: „*Semmi más – sem szeretet, sem bölcsesség, sem áldott erőfeszítés, sem imádkozás, sem az elégedettség békéje – nem adhat- ja, nem adja azt a súlytalan teljességet, azt a gondtalan kitárulást, azt a boldog lebegést az eszmélés függetlenségében, amit a művészi szemlélet ad.* Mintha a minden dolgokkal való együttélésünk egyszerre visszanyerte volna zavartalanságát s egyetlen nagy, tiszta, meztelen barátsággá válnék: eltűntek az árnyékok, nem: maga a mostoha: a minden árnyékok anyja: az Irigység aludt el. *S fellélegzik az elnyomott Összhang. Ó, ke- serűségtelen, nemes érzékiség, honvágy és haza egyben, Művészet!*” (46.)

Ilyen, egyértelműen pozitív valami nincs is más az aforizmákban. A művészet a központi érték.

De egy szerkesztő, azaz egy gyakorló interpretátor megjegyzéseit olvasva, óhatatlanul fölmerül a kérdés, mit tud mondani a művészetről, miről árulkodnak a részletek? A *mű: élő egész* tézise holisztikus „felismerés” metaforizáló leírása – de ahogy mondani szokás: van benne valami. „A mű: az élő egész, ami kezdettől csíraparányiságtól fogva élő egész: nem készül, csak nő, csak kibontakozik, csak kinyújtózik – az első pillanat szülte arányokban. Porszemben az egész föld, minden örömeivel és szenvedésével, mindennel.” (27.) Ez egy organikus műfelfogás, implicite – kimondatlanul – sok mindent, pl. az életszerűség követelményét rejt magában. Konkrétabb – s operacionalizálhatóbb – szempontot ad, amikor a „megírható” nagyon erősen redukálja: „Csak kettőt írhat meg az ember: az érzését, vagy a nyomorát, hogy nem tud érezni.” (15.) Ezt variálja egy másik aforizmában is, de már paradox alakban: „az érzés igazán 'magában' maga a költészet. Csak sosincs 'magában'.” (15.) (Ez a paradoxon persze, tematikai értelemben, elég nagy ajtó- és ablaknyitás, itt szinte minden bejöhet.) Egy azonban biztos: ez a felfogás az érzékiség közvetlenségével szá-

mol: „Közvetlenség: érzékiség.” (34.) Az elbeszélésre alkalmazva: „Megtelen legyen az elbeszélés, a mozzanatok ne kapdossák minduntalan elő a kis tükreiket, hogy – mint az utcán az arcukat szépítve a nők – vonzóerőt pingáljanak magukra.” (34.) A kifejezés és a forma viszonyát tematizálva már egyszerre elvi s egészen gyakorlati: „Minden, amit mondunk, belülről *kifejezés*, kívülről *forma*. Nincs hatalom, egyszerűség, zseni, mely megakadályozza, hogy a forma el ne csábítsa a kifejezést. Hütlenség az új élet törvénye.” (25.) Magát a formát is definiálja. „A forma a dolgok önállóságának illúziója.” (13.) Ez nem kevés. Hiszen: „A művészet igazcsalás.” (45.) Konkrétabban: „A látszat csalásai: ez a művészet nyelve.” (22.) De – s ez újabb paradoxon – a mindebből kifejlő „stílus: helytállás”. (13.) Mindennek tehát van egy belső koherenciája, tartása. S a művészet – ellentétben a vallással – a „lényegtelen” eszközként használja: „A művészet a lényegtelenen át mutat rá a lényegre, nem, mint a vallás: a lényegen át a lényegtelenre.” (18.)

Osvát, aforizmái tanúsága szerint is, érzékelt a nyelv szerepének fontosságát. A pszichoanalízis kapcsán mondja ki közös funkciójukat. „A pszichoanalízisnek nagysága és veszedelme, hogy – mint a nyelv: *költ és gondolkodik helyettünk*.” (41.) A nyelv, mondja ki egy másik aforizmusban, „színháztárs”. „Saját jelentésének kopott szobra, zengő szobra, szégyenlős szobra ugyanaz a szó. Mennyi költőlélek vándorol a nyelvben!” (47.) S azt is észreveszi: „Minden intimitásnak más a nyelve – s lefordíthatatlan.” (43.) De számol a nyelvrontás sajátos, a konvencionális várakozásokra rációzó, nem föltétlenül negatív szerepével is. „Nyelvrontásból él a nyelv: nyilvánvaló, ha egyszer javítani már nem lehet.” (38.) S a szóhoz való írói viszonyt is képes definiálni: „Író és szó. Nem tud parancsolni, aki engedelmeskedni nem tud a nyelvnek.” (41.) A nyelv eszköze, de csodálkozása tárgya is. „Örök csodálkozás a nyelv” (39.), mondja.

Összefüggő irodalomszociológiát nem ad, de több fontos utalása is van az irodalom szociológiai dimenziójára. Az alapvető distinkció megjelenik nála. „Két külön dolog. Van az irodalom – s vannak a nagy írók.” (23.) Ez bizonyos nézőpontból már már banalizálás (a fiatal József Attila annak idején meg is fricskázta ezt a tézist), de ami irodalomszociológiailag evidens, nagyon sok értelmezői irány számára máig meg nem értett összefüggés. Osvát mint szerkesztő azonban ezzel a problémával napi gyakorisággal találkozott. Nem véletlen, hogy – implicite saját szerkesztői gyakorlatára, horribile dictu: tévedéseire is – reflektált „fércművek” és „remekművek” viszonyát tematizálva: „A fércművek és a remekművek titokzatos rokonsága magyarázza meg leginkább a nagy kritikusok csúfos tévedéseit” (32.), írta. Ez a „titokzatos rokonság”, amely egyaránt megtalálha-

tó a fércműben és a remekműben, maga az irodalmiság. Megkülönböztetésük „technikai” szempontból sokszor nem elvégezhető, a distinkcióhoz külső nézőpont kell. E probléma annyira foglalkoztatja, hogy egy fiktív szerkesztői üzenetben is, Petőfivel példálózva, kitért rá. „Petőfinek nincsenek középszerű versei”, írta. „Ha könyvből kivesszük azokat a darabokat, melyeket mindnyájan remeknek tartunk – egy vaskos kötet közölhetetlen vers marad a kezünkben. De nincs egy sem köztük, melyben nem lehet lángolni látni a geniet. Óriási példázat a fiatal költő számára, aki nem akarja megérteni, hogy annyi tehetséget mutató verse között – egyetlen kielégítő sem akad.” (42.) Nem kétséges persze, hogy ez az érvelés a *tévedő, melléfogó* Osvát önmagát is igazoló gesztusa, de nemcsak az. A „remekmű” és az irodalom között, az irodalom önmagába záródó nyelvi létmódja miatt nem olyan könnyű megvonni a határt, mint ahogy egy későbbi kor, *hagyománnyal* is alátámasztott perspektívájából ez már többé-kevésbé világos. Ehhez képest összehasonlíthatatlanul egyszerűbb eset a „korszellemről” való distanciálódás igénye: „művészeknek, ha ér valamit, minden fontosabb, mint az a rossz lehelet, amit korszellemnek neveznek”, írta (19.). A Nyugat szerkesztőjétől, valljuk meg, nem is igen volt várható más álláspont. A Nyugat irányítói hosszú időn keresztül a „korszellem” ellenében navigálták a lapot. Az irodalom azonban, s az aktuális irodalomeszmény is az 1890-es évektől az Osvát haláláig terjedő, nem is nagyon hosszú, de „sűrű” évtizedekben belső átalakuláson ment keresztül. A modernségnek modern kihívói léptek föl az irodalom színpadára, s új tapasztalatok új érveléssel törtek be az irodalmi beszédterbe. Megváltozott az „értelme” – vélelmezett – mibenléte is. Erre a szituációra a maga módján Osvát aforizmusában is reagált. Az „értelmetlenség”-ről mint „műfajról” ezt jegyezte meg: „Így védik: a világ értelmetlenségét – csak értelmetlenséggel lehet kifejezni. Jó, de mivel veszik észre? Nem az értelmükkel? És hogyan különböztetjük meg a beszélőt a mondanivalójától? A nyers értelmetlenséget a 'művészitől'?” (46.) A kérdések jogosultak, ma talán még inkább, mint 1928-ban voltak. De egy kifejezés-elvű irodalom szemszögéből ezek a kérdések csak fölvetethetők, de meg nem válaszolhatók.

Osvát a születő – képződő – irodalom szerkesztője volt, „első” kritikus, az irodalom – általában: a kultúra – történetiségét azonban fel- és elismerte. „Posztumusz korrektúrákból áll a kultúra”, írta. „S művészet, erkölcs, igazság – mind, mind *esprit d'escalier*”. (18.) A francia nyelvű frazéma jelöletlen idézet Denis Diderot-tól, magyarra kb. így fordítható: 'elkésztett ötlet'. Ez a meghatározás kétszeresen is jogos. A művészet saját jelen idejéhez képest is 'elkésztett', vagy ha úgy elfogadhatóbb: *követő* beszédaktus. S abban az érte-

lemben is helytálló a meghatározás, hogy maga a mű is ki van téve a folyó idő utólagos, „posztumusz” kritikájának, sőt „korrektúrájának”.

7

Osvát aforizmái általában nem politizálnak, ritka, amikor ilyen jellegű utalása érhető tetten. Az egyik azonban igencsak fontos, s az akkori idők vízvázlatzó fejleményére – 1919-re – reflektál. Véleménye – ítélete – lesújtó: „Nincs kegyetlenebb, mint a gyáva. A forradalmak és ellenforradalmak kegyetlensége a kollektív vakmerőséggé részegedett személyes gyávaságok dúskáló bosszúja.” (41.) Ebben nemcsak az az érdekes, hogy mindkettőt minősíti, hanem az is, hogy az események célja és szerepe zárójelbe kerül, figyelmen kívül marad, s csak szociálpszichológiájukra figyel. (Ítélete ebben a szűkített megközelítésben egyébként pontos, jó megfigyelőre vall.) Magában a szűkítésben alighanem a politikától, mint speciális tevékenységformától való idegenkedése is benne van. „Politikai” utalásai ugyanis az individualista megjegyzései, pszichologizálók és radikalizmusellenesek. „Jobbra” is vág, de inkább „balra”. Szimptomatikus amit a „diktátor” születéséről mond: „A mindenki politizálásából születik: a diktátor.” (30.) Ebben implicite benne van, hogy ne politizáljon „mindenki” (hogy ki politizálhat, arról nem beszél), de ha komolyan vesszük, akkor, egyebek közt, az antik demokráciát is elutasítjuk, amely éppen előírta, hogy „mindenki” politizáljon, azaz vegyen részt a *polis* életében, a közéletben. S ebbe a pszichologizáló individualizmusba illik bele a „kommunizmus” és a „kommunisták” antipolitikus, szűkített kritikája is. „Milyen kommunizmus az, aminek a magva nem az az érzés, hogy: ami az enyém, az a tied.” (21.) Vagy: „Következetes kommunista nem engedhet vonzódásainak. S ez a legnagyobb rabszolgaság: az érzelmi!” (44.) Ez utóbbihoz ugyan hozzáfűzi: „Vagy ez is megváltozhat bennünk?” (44.) Ám ez a kritika egészében sem nem igazán mély, sem nem igazán éleslátó. Inkább csak az idegenkedés, a személyes averzió jele. Amikor kritikája konkrétabb, amikor olyasmiről beszél, amit jobban ismer, diagnózisa is pontosabb. „Az értelmiség szervilis”, fogalmazza meg tapasztalatát. „De legszervilisebb a tömegmozgalmakban.” (42.)

Az elejtett, alkalmi utalások is mutatják: a Nyugat szerkesztője, politikai értelemben, személyiségvédő konzervatív volt. (A kultúrharcban azért tűnhetett föl „radikálisnak”, mert egy „szabadságharcos” folyóirat szerkesztője volt, s a „moderneket” s az „antimoderneket” harcában az egyik nagy ütközőpont éppen a személyiség lehetőségeinek meghatározása körül alakult ki.)

8

Nagy kérdés, ezek az aforizmak csak a kései Osvát beállítódását jellemzik-e, avagy retrospektíve is felvilágosítást adnak róla, elveiről?

Bizonyos, hogy csalódásai, keserősége 1918/19 utáni fejlemény. Az ország közviszonyainak alakulása, a személyes életút eseménytörténete (anyagi gondok, felesége öngyilkossága, lánya betegsége stb.) ezt nagy mértékben valószínűsíti. Szemléletének két eleme: személyiség központúsága és irodalomfelfogása azonban bizonyosan régtől fogva meglévő, konstans eleme volt beállítódásának. A személyiség, az individuum központi – meghatározó – vonatkoztatási pontként való kezelése, mindenek elé való helyezése, jogainak és lehetőségeinek szavatolása voltaképpen a Nyugat létének *sine qua non*-ja. Enélkül „a” Nyugat, s máig méltányolt fénykora, amely korszakos irodalomtörténeti jelentőséget ad neki, az 1908/18 közötti nagy periódus egyszerűen nem formálódhatott volna ki. (Ez a beállítódás természetesen nemcsak Osvát preferenciáit, gondolkodását jellemezte, de a Nyugat belső körét, nem utolsósorban a főszerkesztő Ignotusét is. A személyiségnek ez a tisztelete közös meggyőződés volt. S ennek irodalmi előnyeit, lehetőségteremtő, inspiratív hatását az írók is a maguk bőrén érezték – a személyiségnek a gyakorlati tisztelete és a személyiségvariánsoknak a tolerálása, sőt méltánylása, önértékként való elismerése teremtette meg azt az alkotói – intellektuális és érzelmi – légkört, amely alkotásra ösztönzött, s bátorított a „szabad” önkifejezésre, az új írói megoldásokra.) Ennek a légkörnek a fenntartása, valamint az „eredményeknek” a közös, egy céger alatti prezentálása a Nyugat teljesítményének két legfontosabb előfeltétele volt.

A kifejezés-elvűség ugyancsak régi és tartósan érvényesülő meggyőződése volt Osvátnak. Mint mindenki, akit megérintett A Hét szerkesztőségének írói atmoszférája, ő is az irodalomnak ebbe a kifejezéscentrikus felfogásába nevelődött bele. Ez az elv egyszerre legitimálta a tapasztalatok és érzések kimondásának jogát, s tette lehetővé, hogy az irodalom s a szellemi élet magába fogadja, felhasználja mindazt a tapasztalatot, amely az átalakuló világra való, közösen kihordott reakcióként lehetővé tette a modernségben való eligazodást és a modernség tovább építését. Azaz a habitusban megalapozta a Nyugat újdonságát, sokszínűségét: gazdagságát. Összefoglalóan megnevezve: nívóját.

A kifejezés-elvűség természetesen történeti eszmény, nem mindenhol s nem mindenkor érvényesülő univerzális elv. Korlátai is vannak. A kifejezés be is zárja a művet egy helyzet- és személyiségfüggő kontextusba, meghatározza a szöveg strukturális lehetőségeit. Ezt Osvát nem tudta, vagy önmaga előtt sem ismerte

be, saját elmélete elnyomta benne a zavaró tapasztalatot. De a fénykorban ez a kifejezés-elvűség biztosította a megújulást, s ez mintegy visszamenőleg is, előre is „igazolta” gyakorlatát.

9

Osvát igazi, testhez álló szerepe, jól ismerte föl, nem az írás volt, hanem az előolvasás, a születő mű körüli bíbelődés és az (életvilág rejtett hálózatán keresztül) összekapcsolható szövegek összekapcsolása: „összerakása”. Ez gyakorlati „tudást” feltételezett, egy mozgó, helyezhető, műhöz és szerzőhöz igazodó speciális kompetenciát. De ez a kompetencia nem egyszerűsíthető le a pusztá improvizációra. Az aforizmák legfőbb tanulsága az, hogy mindabban, ami okos vagy ötletes, olykor: erőszakos improvizációnak vélelmeződött, mögöttes orientációként jelen volt egy látens elmélet. A szerkesztői gyakorlat persze több és finomabb szerkezetű volt, mint az e gyakorlatot is mozgó virtuális elmélet, de enélkül az elmélet nélkül nem lett volna működőképes.

Ismeretes, a magyar avantgárd fellépésétől (1915/17) kezdve támadta a Nyugatot, s a „modernséget” nem a Nyugattól, hanem saját magától számította. Tverdota György (2018) egyik tanulmányában ad egy kis szemelvénygyűjteményt A Tett és a Ma Nyugat-ellenes gúnyolódásaiból. Ilyeneket idéz: „Félrenarkotizálják a publikumot”. A nyugatos költészet „a l'art pour l'art boci-boci tarkája”, „nyikorgó technikázás a gondolatszurdinákkal”. „Splendid isolation, tour d'ivoire, éneskedés, szópecérség, amely hiábavaló mókává szegényül”. A Nyugat-generáció „világfájdalmas hangulat-pepecseléséről, a kivirágzott homlokú sznobok rímcsöngetéséről” beszéltek. S így tovább. E gúnyolódás ellen felvethető persze a kérdés, az avantgárd vajon jobb, *előbb* irodalmat produkált-e, mint a Nyugat, s méltányos volt-e ez a kritika? Egy dolog azonban bizonyos, az avantgárd produkciójában egy új történeti tapasztalat szólalt meg, az *én* – a személyi-

ség – *történeti* válságának tapasztalata. Ők pont annak a válságát érzékelték, ami Osvát s a Nyugat központi értéke, alapszempontja volt. S ez a diszkrepancia felhívja a figyelmet arra, hogy Osvát (s a Nyugat) személyiség-elvű beállítódása csakugyan 19. századi eredetű volt, a „nagy háború” perspektívájából már-már archaikus képződmény. A nagy, kollektív vérontás strukturális irracionálisának a futurizmus értelmetlenségé volt az irodalmi analógója. Kiderült ugyanis, hogy ami 19. századi perspektívából *anómália* volt, az valójában, bármily szörnyű, mélyebben fekvő *törvényszerűség*. Ez a történeti kontextus értelemszerűen minősíti Osvát „elméletét”, meggyőződéseit is. Visszatulja a modernség egy korábbi fázisába, stádiumába. De nem értékteleníti el teljesítményét. A 19. századi eredetű elv ugyanis, tetszik vagy sem, a Nyugat fénykorában nagyon is élő, „modern” tapasztalatok irodalmi artikulálását tette lehetővé. S ez az artikuláció olyan irodalmi nívót eredményezett, amelyet a személyiség válságának avantgárd szószólói nem tudtak, nem tudhattak megközelíteni. Mert maguk is a válság részei voltak.

Az értelmetlenség értelmetlenséggel való kifejezésére reflektáló Osvát-aforizma nagyon is jól érzékelt valamit.

Lengyel András (Békéscsaba, 1950): irodalomtörténész, Szegeden él. Kutatási területe a 20. századi magyar irodalom- és művelődéstörténet, időnként visszanyúlva a 19. század végéhez is. Megközelítésére a filológiai és gondolkodástörténeti szempontok kombinálása jellemző. Számos könyv szerzője, legújabb kötete (marginalitástörténeti tárgyú írásai egy gyűjteménye) ősszel jelenik meg. Déry-, Tömörkény- és Komlós Aladár-díjas. Újabban Ignótus Hugó életművét kutatja, de elsősorban ma is József Attila-kutató (akit persze pályája során sok másféle alkotó is foglalkoztatott, Kosztolányitól Németh Andorán át Cholnoky Viktorig). A Szeged-kutatásban is letette névjegyet.

JEGYZET

Osvát aforizmáit *Az elégedetlenség könyvéből* című, *Összegyűjtött írások* alcímű kötetből (Bp. 1995) idézem, zárójelben megadva a kötet oldalszámát. A róla szóló fontosabb irodalom: *Osvát Ernő a kortársak között*. Szerk. Kőszeg Ferenc, Márványi Judit. Bp. 1985., Fráter Zoltán: *Osvát Ernő élete és halála*. Bp. 1987., Kosztolánczy Tibor: *A fiatal Osvát Ernő*. Bp. 2009., Osvát Kálmán: *Osvát Ernő. Adatok Osvát Ernő életrajzához*. Nyugat, 1930. 23. sz., Uő: *Előfutarak: Osvát-*

életrajzhoz. Magyar Csillag, 1944. márc. 15., Kenéz-Kurlander Ede: *Osvát Ernő ősei*. Szombat, 1929. Nov. 16., Uő: *Újabb adatok Osvát Ernő őseiről*. Szombat, 1929. dec. 7., *Halott leányával szembenézve látte át szívét Osvát Ernő*. Az Est, 1929. okt. 30. 5–6., *Osvát Ernő felesége megmérgezte magát*. Az Est, 1927. máj. 4. 6., *Osvát Ernőné meghalt*. Pesti Napló, 1927. máj. 5. 13., Reichard Piroksa: *Osvát Ernő jegyzetei*. Nyugat, 1933. 21. sz., stb. Újabban: Szilágyi Judit: *Osvát Er-*

nő és a nők. Kalligram, 2008. 4. sz. Schöpflin Aladár idézett Osvát-jellemzése: *Osvát Ernő*. Nyugat, 1919. 1. sz. A Hét személyiség- és kifejezés-elvű gyakorlatáról lásd: Lengyel András: „Minden forradalom elfeledi megindítóit” Ignótus és A Hét alapozó, közös másfél évtizedéről. *Múlt és Jövő*, 2017. 4. sz. – Tverdota György könyve: *Hagyomány és lelemény. A magyar irodalmi modernség első hulláma*. Bp. 2018. (A hivatkozott rész: 10.)

Körbekerülő megpróbáltatás a „Mi az ember?” LÉT-kérdésében

„Főnixmadár
Újjászületnem
könnyű: az árnyékom is
elhamvad olykor.”

Demény Péter (alias Ivan Karamazov)¹

A – nem a kísérlet, hanem a megpróbáltatás értelmében vett – filozófiai próbálkozás azt vizsgálja ontológiailag és egzisztenciálisan a meg, hogy milyen és mekkora súlya van valójában a „Mi az ember?” kérdésének. Ebben pedig egy Kant-tal és Heideggerrel lefolytatott lényegi kérdező párbeszéd során arra következtetésre jut, hogy a „Mi az ember?” kérdésre nem lehet – és nem is „szabad” – tárgyilag és információszerűen megtöltött, meghatározás-típusú „válaszokat” adni. Hanem a kérdés valódi súlyának és amplitúdójának az igazán *meg-felelő* – tehát *nem* válasz, hanem – *felelet*, csak úgy szólhat hitelesen és megnyitón, hogy: Az ember pontosan az a sajátos létező aki saját magát, a létezőket és a közepettük lefolytatott, lefolytatandó mindenkori saját létét, saját maga meg a „többi” ember számára is kérdésesen – azaz: önmagára a világan át kérdezve – *történéssé* teszi. Így azonban az is bebizonyosodik, hogy a *Lét – emberi!* – *értelemkérdése valamint a „Mi az ember?” – persze ugyancsak emberi, létmódszerű – lehetőségkérdése, úgy a holdudvaraik-láthatáraik, akárcsak az amplitúdójuk meg a radikalitásuk (mélységük-gyökerességük) tekintetében is: voltaképpen egybeesnek.*

A filozofálás lényegével és értelmeivel kapcsolatos nagyon is élénk és aktuális – azaz: *actus*-ban tartandó – bár a XVIII. század végén lefolytatott morfondírozásai során, Immanuel Kant arra a következtetésre jutott, hogy ún. *cosmopolitico* és *emineti* értelemben is, filozófia valójában csakis „az emberiség végcéljaival” való tagolt és kimondott kapcsolatában állhat hitelesen bele a maga értelmeibe-értelmességébe. Az sem lényegtelen, hogy ugyanaz a Kant eme végcélokat éppen hogy olyan *alapkérdésekben* ill., olyan *alapkérdésekként* fogalmazta meg, amelyek nemcsak a súlyuk s hatalmasságuk okán, hanem végkérdés-mivoltuk miatt is kitüntetettek. Tudjuk, úgy hangzanak: „Mit tudhatok?”; „Mit kell tennem?” és „Mit remélhetek?”.

Az is igaz, hogy maga Kant az ezekkel a kérdésekkel való bajlódást egyfajta „ágazatokhoz” csatolja. Amelyeknek nem mindegyikéről eleve világos, hogy valóban, s főképpen miként kapcsolódnak a filozófiához magához? Hiszen arra a kérdésre, hogy „Mit remélhetek?”, Kant szerint a vallás, és nem a filozófia hívatott – legalábbis látszólag – „válaszolni”... (Persze, végkérdésről van valójában itt is szó, tehát arról, hogy mielőtt „meghallgatnánk” s elfogadnánk a valásnak a reá „adott” mindenféle reményhozó válasza- it, előbb filozófiai kell felülvizsgálni, hogy, végtére ill., valójában... Mi is a vallás maga?)

Recte: a végkérdések csak azért „végső”-kérdések mert egyfelől el kell jutni hozzájuk – azaz fel kell törnünk és ki kell építenünk a hozzájuk elvezető utat – de, másfelől, azért is, mert rajtuk, a horizontjaikon és holdudvaraikon... *túl-haladni*... nemigen tudunk. Nem tudunk, mondjuk, azon a kérdésen túl-ismerni, és túltudni, hogy: „Mit tudhatok?” Hiszen – a dolgok közepén – mégiscsak éppen általa-belőle ismerünk, tudunk és tudhatunk „mindent” vagy bármit is. Ideértve azt is amit éppen nem tudunk (vagy nem is „tudhatunk”).

Az emberiségnek az eme vég-kérdéseibe öntött vég-céljairól való elemző és útépítő meditációi közepette azonban ugyanaz a Kant arra a belátásra, illetve következtetésre érkezik, hogy a közöttük levő kapcsolat, azoknak az *egymáshoz küldése és egymáshoz tartozása* mégiscsak túlvisz, pontosabban csak *továbbküld* – belőlük! – rajtuk. Hogy tehát az emberiség végcéljai valójában mindegyre egy *újabb* – de pontosan a *legfőbb* – (vég)kérdésbe küldenek és futnak egybe. Ez a kérdés, minden végcél legvégsőbbike, minden vég-kérés legvégsőbbike (és legelrejtettebbike) úgy hangzik mindegyre újra fel, hogy: „Mi az ember?” Még akkor is, ha, igen problematikusán, de az evvel a kérdéssel való „foglakozást”, maga Kant, egy újabb „diszciplínára”, az ún. „antropológiára” bízta. S amelyet, ráadásul, saját magának – bármennyire is tartotta volt személyre szóló szellemi feladatnak a dolgot – már nem maradt ideje-ereje kérdezni ill., „kidolgozni”.²

Ettől függetlenül a „Mi az ember?” legfőbb végkérdésében ill., az ember(iség) filozófiai / egzisztenciális végcéljában, Kant nem csupán saját maga, illetve a rákövetkező (filozófus)generációk számára fogalmazott meg valami tanácsos dolgot meg valami fontos vagy éppen lényeges feladatot, hanem – ezzel együtt, de sokkal inkább – egy olyan vonatkozást hozott a felszínre, amely a filozófia számára – bár rejtetten és akár mögöttes- vagy éppen másodlagosként értett-kezelt módon – de valójában mindig is *eredendő* volt és az is maradt. Úgy a lényegére akárcsak a mindenkori eredeteire és értelmeire való tekintettel. Ezt, bár fáradságos, a preszókratikusoktól fogva egészen Husserlig, Heideggerig vagy Gadamerig nem „nehéz” történelmileg is felmutatni vagy szemléltetni.

Egy effajta feladatra ezért itt nem is vállalkozunk. Most ugyanis bennünket sokkal inkább az érdekel, hogy, egyfelől, mit is jelent filozófiailag – vagyis számunkra emberek számára, illetve egyáltalán az ember-mivoltunk, emberlétünk számára – az a kérdés, hogy „Mi az ember?”, és, másfelől, hogy – ehhez mérten – milyen állapotban találjuk mi manapság (is) ezt a kérdést? Vagyis mi magunkat.

Az embert persze mindegyre „foglalkoztatja”... az ember. Ha akarja, ha nem, ha „kimondottan” kérdezi is, vagy ha nem. És ez a „Mi az ember?” kérdé-

sével a legnagyobb baj meg a legnagyobb nehézség is. Hiszen, egyfelől, az ember mindig is megmutatja, „megmondja” magáról, hogy kicsoda-micsoda, és azt is, hogy ebben a maga-megmutatásban hogyan is értelmezi-értvényesíti önmagát, másfelől pedig ezt állandóan úgy, illetve olyan „eleve” adott megértési, megértettségi szituáltságban teszi, amely egyben mindegyre *elfojtja* a saját magára való, de azért ugyancsak mindegyre elkerülhetetlen, *kimondott* alap-kérdést. Hiszen, a „világa” mindenkor eleve tele van a reá adott vagy adandó-kíváncsú mindenféle kész válasszokkal. Ezt teszik ugyanis a kétségkívül már az írásbeliség megjelenése előtt körvonalazódó mitológiák, a vallások, de az ún. embertudományok is. Értelmezék ezek a tudományok saját magukat akár „természet”- vagy „társadalomtudományokként”.

Mindezeknek ill., bármelyiküknek már a pusztta megléte is éppen azt bizonyítja, hogy valamilyen módon az emberhez, az ember-mivolthoz *hozzátartozik* önmagának a valamilyen – alapvetően történelmi – értelmezettsége és értettsége-elhelyezettsége is. Ez pedig elképzelhetetlen anélkül, hogy ne tartozna ugyanahhoz ugyanannak a „kérdzettség”, tehát a valamiképpen kérdessége is.

Amikor tehát Kant a „Mi az ember?” kérdését a filozófia legmagasabb és leglényegesebb kérdéseként kezeli, akkor ezzel ő – akárcsak minden lényegi gondolkodó és mindig – valójában nem tesz mást, mint KÉRDŐEN a felszínre hoz egy a filozófia s az ember lényegével kapcsolatos, alapvető – s persze ontológiai, azaz – lét-vonatkozást.

Az itteni meditáció azonban – és nyilván – a mi eddigi vizsgálódásainkhoz is kapcsolódik, egyfelől elmélyítve, másfelől azonban kiszélesítve azokat. Hiszen, legfőbb vonalaikban, ezek a megelőző vizsgálódások kutatások a *titok* egzisztenciális ontologikumából kiindulva³, az emberi végesség – a *halál* – *ontológiai metafizikumán* keresztül⁴, az időiség tagolt (*a múlt, a jövő*)⁵ létkarakterein átmenően, a *történetiség* s a *sza-badság* ontologikumának⁶ az irányában valamint az ezekhez kötődő s a *lehetőség ontológiája* révén megvizsgált *emberi betegségnek* a *létkérdéseit* taglalták⁷. Az „embernek” nevezett létező sajátos ontológiai azonos-sága, valamint mi magunk *lét-módjainak* a körvonalazott *tematizálása* értelmében.⁸

Ezek a meditációk olyan összefogó és/de továbbvivő irányba lendítenek most, amelynek a megfogalmazását tehát már Kant megadta: „*Mi az ember?*” Hatalmas kérdés amelynek a tematizálása bizonyára alapos megfontolást igényel. A legmegfontolandóbb persze nem *pusztán* valamilyen „megfelelőbb” „filozófiai antropológiának” a „kidolgozása” vagy a története s ennek a filiaációinak a felkutatása, vagy *pusztán* a mostani antropológiák felfedezéseinek a „filozófiai jelentőségeinek” kihangsúlyozása: HANEM AZ, HOGY

MIKÉPPEN TARTOZIK A „MI AZ EMBER?” KÉRDÉSE-KÉRDEZÉSE MAGÁHOZ AZ EMBERHEZ – éspedig kimondottan lét- és *LÉT-MÓD-SZERŰEN* – HOZZÁ?!

A meditáció „végcélja” ezért nem lehet az embernek egyfajta „általános és /de hasznos információkkal teli” „definíciója”, sem pedig annak a leírása ahogyan az ember – egykoron vagy manapság –, „előfordul”. Hiszen, az embernek a mindenféle fogalmi „definíciója” azonnal a kérdés és a kérdezése által éppen felmerülő *lehetőségek* horizontjait porlasztja, azoknak a végük-nélküli létállapotoknak a leírása pedig ahogyan az ember létezett és létezik, semmiféle eligazítást nem nyújthat a „Mi az ember?” kérdés-szerűségének az ontológiai lényegiségére vonatkozólag. Mert az/ez a kérdés valójában, egyrészt történetileg létszerűen mindigre *együttidőiesít*, másrészt pedig *megnyit*.

Nos, éppen ebben jelenthet mérföldkövet szerintem most is egy Heideggerrel (újra)kezdemenyezett dialógus. Hiszen ő egyfelől éppen és egyáltalán az EMBER „fogalmát” problematizálja – radikálisan és pontosan a *Dasein*, az *Itt-Lét* nevében-szavában –, másfelől pedig ezt olyan történelmi tisztánlátásra-jutással teszi, hogy végül is „sorsszerűen” „meghaladhatatlannak” vagy lerázhatatlannak találja azt⁹... Úgy és abban, hogy kimutatja: valójában az ember az, aki Önmaga számára mindegyre és létszerűen *olyan* „probléma”... amelynek a végig- a végéig-gondolásától ő, ugyancsak mindegyre és létszerűen... *menekül* ill., *elfordul*...

Ehhez, mint jeleztük, kimutathatónak kell lennie – mint ahogy ki is mutatható! – hogy a „Mi az ember?” kérdése, nem csupán Kantnak egy „nagyszerű felvetése”, hanem *olyan*, amelyben ő egy lényegi vonatkozást hozott a felszínre, amely ott bujkál nem csak a „mindenkor” *újraszületésre hozott* filozófia erőfeszítéseinek a gyökereiben és alapjaiban, hanem voltaképpen mindegyik *létmódban* amelyben és amellyel a történelmi ember *van*.

De, fogjunk bele és kérdezzük ismét újra, hogy valójában *kinek a kérdése* a „Mi az ember?” kérdése, és, hogy vajon érti, értjük-e ezt a kérdést – annak az amplitúdóját és a mélységet – akkor, amikor rá szietős „tárgyi” válasz(oka)t keres(ünk), kutat(unk) vagy „ad(unk)”?

Persze, akárcsak minden kérdés, ez „is” *emberi kérdés*! Mi ugyanis nem ismerünk nem-emberi kérdéseket. Nem is tudhatunk tehát róluk, mert – ha valamilyen csoda révén a tudomásunkra is jutna ilyesmi – az azonnal a miénkké, azaz emberivé válna.

A „Mi az ember?” kérdése azonban az, illetve olyan kérdés, amelyben az ember – mi magunk – önmagára-önmagunkra kérdez/kérdezzük. Még pontosabban: önmagunkra kérdezzük önmagunk világával.

Az ember számára a kérdés persze *létmód* s nem egy véletlen állapot, amelybe ő néha-néha, alkalom-

szerűen és esetlegesen belecsöppen. A „Mi az ember?” kérdése azonban – eredeteire-forrásaira való tekintettel – nem jelenthet mást, mint az ember ön-problematikusságának a mindenkori ön-megnyitását. Hiszen, egyáltalán, minden kérdés megnyitás, éspedig a kérdezettnek – meg persze a kérdezőnek – a problematikusságára való tekintettel lefolytatott megnyitása. Mert kérdezni csak az kérdez, aki maga is kérdéses s csak ezáltal válhat számára valami... kérdésessé. Úgyhogy csak ő tudja a kérdéseit akár elfojtani vagy félrevinni, stb.

Csakhogy a kérdezést mi emberek – már a hagyományaink alapján is – a kérdés és a válasz „logikájában” műveljük. Az idézőjel arra akarja persze felhívni a figyelmet, hogy éppen a kérdésnek nincsen valóságos logikája, bárhány „helyességi”, „szabályfelfedő” kísérlet lett-volt-van az ilyesmire. Gadamer szavai – melyek szerint nincsen módszer amely „megtaníthatna kérdezni” – különös mélységekbe küldenek...

Ha tehát kérdés van – mondja a hagyományadta ember – akkor a válasz is követeltetik. Valahogy úgy formáztattunk a saját hagyományainkban, hogy nem tudunk-akarunk – lehetőleg mihamarabbi és talán bármilyen – válaszok nélkül megmaradni. Meg persze úgy is, hogy – ugyancsak a hagyományainkkal – mintegy előre tálaljuk a valójában ill., hitelesen és súllyal akár még *újra-kérdezetlen*... „kérdésekre” adandó válaszokat. Hogy tehát már ne is kérdezzük igazán a kényelmetlen, a nehéz, a súlyos kérdéseket.

Ez persze különös éllel vonatkozik a „Mi az ember?” kérdésére is! Valahogy mindig, mindenkor és mindenhol „tudjuk”, illetve eleve megkapjuk rá a választ. Pontosabban: annak a mindenkori pótlékait. A ókori görögök is tudták, hogy akik nem-görögül beszélnek, hát nem igazán emberek, hanem *barbaros*-ok. Meg, hogy a rabszolga csak beszélő szerszám. A keresztény is jól tudja, hogy a más-hívó valójában hitetlen. A mohamedán pedig megfordítva, de ugyancsak. Meg – közösen – azt is tudják, hogy az isten-nélküli (*a-theos*) sem tartható igazában embernek... Meg, hogy a mindenféle *ilyenek* – össze és vissza – csakis az ellensége(in)k lehetnek...

Az olyan kutatások pedig mint az antropológiaiak voltaképpen csak kiszélesítik és színezgetik az embernek a voltaképpen *ön-nem-tudásával*, önelvétésével kapcsolatos horizontjait. Amelyeket a posztmodern manapság egymással egyenértékű egymás mellett való el-beszélések gyanánt szentesít. A patriarchizmus is tudja, hogy embernek valójában a férfi számíttatik, a „szélesebb látókörűek” pedig azt tudják, hogy az ember... egyenlő: nő plusz férfi ill., megfordítva... (Az ún. „shemale” persze már nem ide tartozik...) És így tovább!¹⁰

Az ember tehát amikor magát magáról, a maga mi-voltáról kérdezi..., valahogy, már eleve, tudja is a vá-

laszt. Mert az saját maga által meg van „adva”, ki van készítve neki. De mi más jelent az ilyesmi, mint azt, hogy az ember eleve álkérdésekben és álkérdésekkel kérdezi és „határozza meg” mindegyre önmagát?! Hiszen a kérdés, amelyre valójában már eleve megvan, elő van készítve a válasz, bizonyára álkérdés. Az antropológia pedig – bár maga is emberi létmód – többnyire és valójában azt kérdezi-kutatja, hogy *Hogyan?* van, illetve fordul elő az ember szertesét.

Az álkérdés itt az „igazi”, a hiteles-súlyos kérdésnek a meghatározásszerű válaszaiban való elfojtása, lehatárolása, felhígítása, súlytalanítása. Hiszen, valójában, a fent emlegetett válaszok – pontosabban: látszólagos meghatározások – maguk is voltaképpen a „Mi az ember? kérdéséből fakadnak. Csakhogy, a kérdésre való tekintettel: *értetlenül*. Azt is mondhatjuk, hogy az ember, az emberiség története a „Mi az ember?” kérdésének az – ugyan kikerülhetetlen, de – értetlenül maradt és *ekképpen* átadott-hagyományozott kérdésének (*recte*: megválaszolásának) a története. Úgyhogy magát a kérdést nem is szélesíteni vagy összpontosítani kell.. hanem *megérteni*! A kérdésésétől ugyanis úgysem „szabadíthatjuk” magunkat valójában „fel”.

A halandó – s mint ilyen, történeti – ember ugyanis mindegyre és önmaga számára „problematikus”, „problematizáló”, tehát kérdéses-kérdező létező. Csak így lehet ő a többi létezők közepette *létre-hozó* és/illetve világgépző létező. Sem önmaga sem pedig a többi létező számára sem „mindegy” ezért, hogy miképpen „határozza” meg, helyezi el közepettük az ember önmagát. Egyáltalán nem mindegy, mondjuk a „környezetünk” számára, hogy az ember a szerves meg a szervetlen természet felhatalmazott „uraként” érti és érvényesíti-e saját magát. És persze, történelmileg-perspektivikusan, az ilyesmi az emberre magára is visszaüt.

De, vajon tudunk-e – pontosabban: „szabad-e” nekünk – a „Mi az ember?” lét- meg önfelnyitó kérdésére-kérdésünkre, meghatározás-, illetve megoldásszerű válaszokat „adni”? Miközben épp az antropológiától tudunk az emberi létezés elképesztő (néha csodálatos, gyakran pedig megütköztető) sokféleségéről? Nem vétjük-e eleve el az ilyesmivel a kérdést magát? Pontosabban: annak e létsúlyát? Meg persze mi magunkat is?

A létsúlyú kérdésekre úgysem elegendők a „megoldásnak” tetsző ún. információkat szolgáltató „válaszok”. Ahogy többször utaltam is erre, „gyakorlatilag” nemigen tudunk a „Mi az ember?” kérdésére nem záró, nem beszűkítő és/de igazán fenntartható „tartalmi” válaszokat adni... Ezért valójában a lét-súlyú kérdéseknek megfelelő válaszokat úgy is kell hívniuk, hogy: *felelet*! Amely tehát *meg-felel* a kérdés lényegi, állandóan tematizálandó *kihívásainak*.

A „Mi az ember?” – emberi! – kérdésének tehát *meg kell felelni*. Hiszen a kérdésben az ember maga, önön ontológiai specifikumát kérdezi és/de már érvényesíti is! Mert az ember – a mindenkori élő halandó ember – ontológiai specifikumának éppen a lényegi vonatkozása, hogy kérdéses, tehát kérdező... tehát, hogy önmaga számára is folytonos „probléma”... A „Mi az ember?” kérdése pedig pontosan ezt az eredendő meg lerázhatatlan létsajátosságszerű, tehát létsúlyú vonatkozást hozza – ugyancsak lét- és kihívásszerűen! – a felszínre. Amelyet persze nemcsak Kanttal vagy Kant óta, hanem amióta és ameddig az ember van, kimondottan vagy kimondatlanul, de létmódszerűen és állandóan – értetlenül – kérdeznek/kérdezzük. És „meg is válaszolunk”, meg is „oldunk”...

Az értetlenség legmélyén épp a kérdés – meg a kérdezés – létsúlyának a meg-nem-értése húzódik. Annak a meg-nem-értése, hogy tehát *épp általa, miatta és e révén... ember az ember!* Tehát vagyunk a többi létező, a világunk-világaink közepette *létre-hozó* mi magunk.

Úgyhogy a „Mi az ember?” emberi kérdésének, annak a sajátosságainak, súlyának és mindenkori kihívásainak a legmegfelelőbb *felelete* úgy hangzik és hangozhat csupán, hogy: Az ember pontosan az a sajátos létező, aki saját magát, a létezőket és a közepettük lefolytatott, lefolytatandó mindenkori létét, saját maga meg a „többi” ember számára is kérdésesen – azaz: (kölcönösen) önmagára kérdezve – *történésé* teszi.

A megfelelő felelet tehát nem a kérdés – szükségképpen beszűkítő – „megválaszolása” hanem „csak” annak az újra- és újra felmerítő és/de nyitottan hagyott, kimondott, tehát létmódszerű, újra-kérdezése. Ez persze éppenhogy nem „kis” vagy „kevés” dolog, hanem, akárcsak önmagunk elérése, pontosan a legnehezebb.

Nélküle azonban...?

Ha tehát alaposabban belegondolunk, akkor rájöhetünk, megtudhatjuk, hogy valójában a „Mi az ember?” kérdése, annak a megpróbáltatása, minden egyes új, megszülető emberrel és/vagy generációval – mindenkor történelmileg aktuálisan, de – újra megszületik. És, valamiképpen, de szükségszerűen, meg is „válaszoltatik”. Ha nem mással, hát a már előre kész, hagyományadta, pótlék-„válaszokkal”... Amelyekkel tehát a kérdés folyamatosan ál-kérdéssé tétetik. Az ember ugyanis nem pusztán – akárcsak minden, ami él – véges (életű), hanem: *halandó*.¹¹ Belátottan vagy nem, de ezért bír számára-számunkra az élet súllyal és téttel is. A „halhatatlanoknak” az élet súlytalan. Valójában nem veszélyeztet, nem fenyegetheti „azt” semmi

és semmikor. A többi élő számára pedig az élet természeti – majd/vagy az ember által képzett – feltételek és lehetőségek által körvonalazott, változó, mozgózajló adottság. Születik, növekedik, változik-fejlődik, majd kimúl. Vagy kihál. De *nem történik!*

Csak a halandók számára bír az élet(ük) történnő súllyal, nehézséggel meg persze téttel is. Ezért tekintenek a halandók a többi létezőre, a többi halandóra, önmagukra, a világukra stb. éppen hogy – kihasználható vagy fenyegető – *lehetőségek*¹² gyanánt. Azaz kérdezőkként megnyitón vagy... elzárón. És pontosan ezért jelenti ill., egyenesen képezi a kérdés *az emberi szabadság lényegét*¹³ is. Mindenkor – és mindenhol – sajátosan tagolódva. Vagyis történetileg és történelemképzőn. A maga sajátos – hiteles, meg-felelő vagy éppen félresikló – létmódjaiban és létmódjaival.

A megismerés, a tudományok, a művészetek, a technika megvalósításai, a vallások, az intézmények kialakítása és megváltoztatása-tökéletesítése, maga a filozófia stb. mind egy szálíg emberi létmódok, amelyekkel a halandó s emiatt kérdéses-kérdező történeti ember a saját létsúlyainak a – megkönnyítő vagy éppen megnehezítő – felvállalásai gyanánt épít ki és folytat. Eképpen, pl. a tudományok, a tudományos igazságok keresése-kutatása egyáltalán nem holmi kíváncsisgó megfigyelések, kísérletek meg elméletek egyre szélesedő, tökélesedő halmazai, hanem *emberi létmódok*. Amelyeket az emberiség a maga tudósoknak – tudós embereknek – hívott tisztviselői által-révén művel és fejleszt mindenkor ki. Hiszen az ún. természettudományok művelése révén mi emberek valójában mi magunkat helyezzük el a természet, a világegyetem stb. közepette. Éspedig pontosan *a lehetőségekre* való tekintettel.¹⁴ Úgyhogy – a persze „relatív” és történeti – igazságot sem azért szeretjük jobban, mert az szebb vagy magasabb-emelkedeteb... mint a hamis, hanem mert csakis az igazságok azok, amelyek révén, és amelyek alapján mi emberek a mi magunk (hitelesebb) létehetőségeit tárhatjuk fel és körvonalazhatjuk. A dolgok veszélyeivel együtt. Az ember- a társadalomtudományokkal kapcsolatosan is természetesen ugyanez a helyzet.

Úgyhogy a tudományok eredendő és végső megalapozása – akárcsak (az elégséges indoklás elvén nyugtalankodó) minden megalapozás – nem jelenthet mást, mint annak a tisztázását, hogy egyáltalán *Miért?*, *Miből eredően?* művelünk mi emberek olyasmiket, amiket (történetileg szerteágazó) tudományoknak hívunk?! A művészetekkel, a technikával, a vallásokkal, az emberi kapcsolatok intézményeivel és formáival is nyilván ugyanez a helyzet.

Az erre a kérdéskötegre az eddigi meditációim és kutatásaim alapján adott válaszom nagyvonalakban úgy szólt és szól: Azért, mert halandók vagyunk. És

mert innen eredően – meg ennek köszönhetően! – vagyunk mi valójában mindenkor végesek. Nem pedig körvonalatlanul el- és szétterült végük-nélküliek vagy bárgyú „mindent-tudók”... Hiszen a mindentudóval is hasonló – lenne! – a „helyzet” mint a halhatatlannal. Mert „mindentudó” csak „az” lehet ami/aki *megismerés nélkül* tud. A megismerés fáradalmaira és veszélyeire ugyanis csak az kényszerül, aki *nem* tud mindent. Pontosabban: mindig nem tud valamit... amit tudni lenne szüksége. Úgyhogy kérdez meg kutat. És ennek az ő számára, ráadásul, még létsúlya is van. Emiatt azután, akkor amikor valamit fáradalmasan-veszélyesen ő végre megtud, akkor ezzel együtt azt is megtudja szükségképpen, hogy... TUD. Evvel szemben a „mindentudó” tudhat ugyan és esetleg mindent... kivéve azonban azt, hogy... egyáltalán... tud. A tudás tudásához ugyanis csakis a nem-tudás tudásán át – *recte*: a kérdéses-ségen, a kérdésen és annak a kimondott kérdésesen át – vezet a kacskaringós, veszedelmes és többnyire csodálatos, meghökkentő vagy megütköztető út! Ezzel szemben, a „mindent-tudónál” *bárgyúbb izé-t* nemigen lehetne elképzelni.¹⁵

A mostani elmélkedések azonban egy újabb és ugyancsak eredendő, valamint megalapozó vonatkozást hoztak a felszínre. Azt tehát, hogy annak a kihívó kérdésnek, hogy valójában *Miért?* is művelünk, saját létmódjaink gyanánt, mi emberek – mint sajátos létezők – olyasmiket, amiket (szerteágazó) tudományoknak, művészeteknek, technikáknak, vallásoknak, az emberi kapcsolatok intézményeinek és formáinak stb. hívunk, a kérdés súlyának és amplitúdójának a valóban meg-felelő felelete voltaképpen már úgy szól, hogy: Azért mert, az ember pontosan az a sajátos létező aki saját magát, a létezőket és a közepettük lefolytatott, lefolytatandó mindenkori létét-életét, saját maga meg a „többi” ember meg létező számára és illetőleg is kérdésesen – azaz: önmagára a világon át kérdezve – létmódszerűen *történéssé* teszi. Ez tehát immár *a lét értelmére* lendülő – s persze többnyire és mindegyre elfeledett... de a gondolkodók által néha-néha mégiscsak újraszületésre hozott – lényegi kérdésnek is a legmegfelelőbb *felelete*. Hiszen a „*Miért?*” eme kérdése *elsősorban* éppen hogy nem ok-kutató vagy valaminek a mire-valóságára utaló-vonatkozó... hanem pontosan megalapozó ill., az alapok, a gyökerek s az eredetek után kutató *értelemkérdés*.¹⁶

Mert, kiderül, a Lét – emberi! – értelemkérdése és a „Mi az ember?” – persze ugyancsak emberi és értelemkutató meg értelemadó – létmód-szerűen tagolódó kérdése, úgy a holdudvaraik-láthatáraik, akárcsak az amplitúdójuk meg a radikalitásuk (mélységük-gyökereességük) tekintetében: egybeesnek. Hiszen lét meg lét-értelem csak akkor és addig van –kérdésesen! –, amikor és ameddig van a magát, a maga kérdéses létező-

sét létmódszerűen érvényesítő-lefolytató (bármilyen) létező. A mi esetünkben tehát: ember.

Ekképpen bebizonyosodik persze az is, hogy a „Mi az ember?” – kimondott vagy kimondatlan – kérdése számunkra nem valami diszciplináris – és főként nem valamiféle „külsődleges” – kérdés, hanem éppen hogy eredendő, sajátos és megalapozó lét- és létmódszerű emberi-ontológiai vonatkozás. A kimondottan a meghalás értelmében vett halandósággal, az ebből eredő történetiséggel¹⁷ meg a történetiséget tagoló szabadsággal együtt. Vagyis: együttesen eredendően. *Recte*: kooriginálisan.

Olyan tehát amellyel – mi emberek – csak és csak is a *filozófia* által, a filozófia – értelmét megértett! – „művelése” során szembesülhetünk.¹⁸

Mint ahogy a *Motto* – persze költői, tehát gondolkodói párbeszédre hívó – pontossággal ezt ki is mondja: „*Újjászületnem könnyű: az árnyékom is elhamvad olykor.*”

Úgyhogy, most talán már többet tudunk – azaz jobban-hitelesebben értjük – az immár idézőjel nélkül kimondott/leírt *Mi az ember?* kérdését és annak a kérdésésének a súlyát, a tétjét és az általa megnyitott – és nyitva tartandó – lét-lehetőségeket is. Kudarccokat meg/vagy sikereket...

JEGYZETEK

- 1 A egyszerű szöveget Demény Péter – alias Ivan Karamazov – Facebook oldaláról vettem át.
- 2 Ismeretes, hogy a „pragmatikus” szempontból felvázolt és kiadott Kant-antropológia valójában a hasonló címmel tartott egyetemi előadásainak a kevésbé fel- és átdolgozott változata, amelynek a publikálása már annak idején elég nagy csalódást okozott a megjelenésére várakozók számára.
- 3 Lásd: *Határ – Hallgatás – Titok – A zárság útjai a létben és a filozófiában*, „Komp-Press”, Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 1996, 318 o. ISBN 973 9766110 (Letölthető: https://www.researchgate.net/publication/273331704_Hatar_-_Hallgatás_-_Titok_-_A_zárság útjai_a_filozófiában_es_a_létben) valamint: *Fenomenologia existențială a secretului – Încercare de filosofie aplicată*, Paralela 45, Pitești, 2001, 286 o. ISBN 973-593-376-5 (Letölthető francia nyelvű kivonat: https://www.researchgate.net/publication/288466489_Fenomenologia_existentia_a_secretului_-_Încercare_de_filosofie_aplicată)
- 4 Lásd: *Halandóan lakozik szabadságában az ember*, Pozsony, Kalligram, 2007, 321 o. ISBN 978-80-7149-977-0; (Letölthető: https://www.researchgate.net/publication/273329578_Halandóan_lakozik_szabadságában_az_ember); *KÉRDÉS-PONTOK a történelemhez, a halálhoz és a szabadsághoz*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca (Kolozsvár), 2008, 254 o. ISBN 978-973-610-817-4 (Letölthető: https://www.researchgate.net/publication/273330986_KERDES-PONTOK_a_tortenelemhez_a_halalhoz_es_a_szabadsaghoz) és *Death and History*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2015, 180 o. ISBN 9783659802379 (Letölthető kivonat: https://www.researchgate.net/publication/285592315_Death_and_History)

- 5 Uo. és *Filozófia és Itt-Lét – Tanulmányok*, Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 1999, 156 o. ISBN 973-97099-6-6 (Letölthető: https://www.researchgate.net/publication/273332010_Filozofia_es_Itt-Let_-_Tanulmányok)
- 6 Lásd: *Kérdő Jelezés – több-csendbeni alkalmazott filozófiai zajhaborítás a szabad(ság) kérdés(é)ben*, Kalligram, Pozsony, 2004, 216 o. ISBN 80-7149-672-3 (Letölthető: https://www.researchgate.net/publication/273329855_Kerdő_jelezés_több-csendbeni_alkalmazott_filozófiai_zajhaborítás_a_szabadság_kérdésében) valamint *EXISTENCE(s) – Short deep-forage Chapters*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2017, 249 o. ISBN: 978-3-659-39612-0 (Letölthető kivonat: https://www.researchgate.net/publication/317335627_EXISTENCEs_-_Short_deep-forage_Chapters_-)
- 7 Lásd: *A betegség – az élő létehetősége – Prolegoméná az emberi betegség filozófiájához / Illness – A Possibility of the Living Being – Prolegomena to the Philosophy of Human Illness* (Kétnyelvű, magyar-angol kiadás). Kalligram, Pozsony, 2011, 204 o. ISBN 978-80-8101-499-4 (Letölthető: https://www.researchgate.net/publication/273330709_A_betegség_az_előlehetősége_Illness_a_Possibility_of_the_Living_Being)

- 8 A „tematizálás” és a vele kapcsolatos *téma* kifejezéseket egy általam kidolgozott és „kipróbált” horizontban használom. Eszerint a „tematizálással” kapcsolatosan egyáltalán nem a megvizsgálandó dolgoknak egy előre meghatározott körére, hanem sokkal inkább azoknak az *eredetükre* ill., filozófiai felvállalásuknak a nagyon is sajátos természetére gondolok. A tematizálás voltaképpen „intenciója” végeredményben az, hogy az immár megkerülhetetlenként feltörő témákkal-ügyekkel kapcsolatosan rá-szánja a filozófiát arra, hogy folyamatosan önmagát is aktualizálják, azaz valóban *actusban* levőkén érvényesítsék. Egy egzisztenciálisan meg-próbáló kihívásnak való mindenkor meg-*felelés* próbálkozásának az értelmében. Úgyhogy, a tematizáló kérdés-„válasza” mindegyre az *emancipáció*. Egy kérdésnek a kimondott tematizálás értelmében való felvállalása ezáltal mindig is a *sürgősség* nyomatekára tesz szert. Mert benne valami olyasmiről van szó ami *reánk tartozik*, sőt, kikerülhetetlenül nyomaszt, ezért nem is lehet elhalasztani. A mi magunk lét-kihívásai. Csupán a tematizálás során nyílik meg a „téma”, és általa derül fény annak belső feszültségeire meg ezeknek a holdudvaraira is. Ebben persze mindig *újabb és újabb* témákhoz küldenek. Úgyhogy, „tematizálásnak” csak az a meditáció számíthat, amely a maga nyomasztó „időszerűségével” egyetemben,

mindegyre visszahajlik, magának „a filozófiának” a valamelyik lényegi és központi momentumához, mégpedig oly módon, hogy annak a megvilágításához új vagy tagoltabb támpontokat is ad. A filozofálás „élő” történelmi jelenében, s így a jövőre való tekintettel is felvállalva azt. A tematizálást az jellemzi, tehát hogy az többnyire éppen hogy a filozófia belső automatizmusain túli, *de persze az aktualitást cseppet sem nélkülöző* kérdések tematizálása. (Itt a helye néhány régebbi etimológiai meditáció pontosságának. Természetesen a görög *théma* szóval-nével kapcsolatosan. Amelynek a jelentéshorizontjainak a középpontjában valójában az „elkészült”, a „letett” dolog áll. Csakhogy egyrészt úgy, hogy magába vonja-tartja elkészítésének a folyamatát stb. másrészt pedig úgy és abban az értelemben is, hogy csak így, elkészülve – a szél- és körvonalai, határai *péras-aiba* tagoltan beleállva kezd el az igazán létezni. Azaz, hatni, elszenvetni stb. Lásd az (Út)-keresés és téma–találkozás – AZ ALKALMAZOTT FILOZÓFIAI TEMATIZÁLÁS „MÓDSZERBELI” ÉRTELEMLÉHETŐSÉGEIRŐL c. tanulmányt a *Kérdő Jelezés – több-csendbeni alkalmazott filozófiái zajháborítás a szabad(ság) kérdés(é)ben*, Kalligram, Pozsony, 2004, kiváltképpen az 50–54 oldalakat.) A *théma* jelentéseivel kapcsolatosan köszönettel tartozok Rigán Lóránd kollegámnak.

9 Tehát a „végére” vissza is tér hozzá.

10 Megjegyzendő, hogy itt mindig is lényegi-elvi megfontolásokról van szó és nincsen módunk belemenni a különböző „emberképek”, kimondott vagy kimondatlan „ember-meghatározások” közötti tényleges és számos különbség taglalásába. Úgy a társadalmasodás mint, mondjuk, erkölcsi vonatkozásaik tekintetében. Hiszen jelentős különbségek vannak például az iszlám különböző emberképei valamint az iszlamista öngyilkos-gyilkos terrorista

szervek ember-körvonalazásai között. Ez persze kereszténységre stb. hasonlóan érvényes. (A felvetésért Lippai Cecíliának tartozom köszönettel.) A terrorizmussal kapcsolatosan pedig lásd a *Live – Death – Secret and Terrorism* c. tanulmányunkat (In: *Philobiblon – The „Lucian Blaga” Central University Library Bulletin*, Cluj University Press, Vol. XIII, 2008, 206–220 o.) Letölthető: https://www.researchgate.net/publication/273131802_Life_-_Death_-_Secret_-_Terrorism

11 Az itteni megfontolások is Martin Heidegger kérdéseire kapcsolódnak kérdezőn. A kiindulópontként használt *kérdés-pontokról* részletesebb elemzések a *KÉRDÉS-PONTOK a történelemhez, a halálhoz és a szabadsághoz* c. kötetben olvashatók. (Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008, 254 o.)

12 A lehetőséggel kapcsolatosan lásd részletesebben *A betegség – az élő létlehetősége – Prolegomena az emberi betegség filozófiájához / Illness – A Possibility of the Living Being – Prolegomena to the Philosophy of Human Illness* c. kötetem elemzéseit (Kétnyelvű, magyar – angol kiadás, Kalligram, Pozsony, 2011, 204 o.)

13 Lásd *KÉRDÉS-PONTOK a történelemhez, a halálhoz és a szabadsághoz*. . . Uo.

14 Mi emberek a legkeményebb általunk felfedezett természeti törvényekre is elsősorban a *lehetőség(ek)* – vonatkozásában tekintünk. Ide értve persze a fenyegető lehetőségeket is! Pl. a gravitáció csillagzatokat is összefogó kemény törvényeit épp azok használatára és fenyegető lehetőségeire való tekintettel vizsgáljuk. E nélkül elképzelhetetlenek a repülőgépek, az űrhajózás, de a házépítés stb. is. A folyók meg a patakok sodrásában egyaránt látjuk a hajózás meg a malmok lehetőségeit, de az áradások pusztító veszélyeit is.

15 A „halhatatlanság” akárcsak a „mindentudás” légi, súlytalanító-megkönnyítő vágyakozásainak az elemzésével kapcsolatosan lásd bővebben *Az eutanázia, avagy a méltóság(d)hoz segített halál* c. Exkurzust a *Halandóan lakozik szabadságában az ember* c. kötetből. Uo.

16 A megalapozással és vele kapcsolatos „elégéses indoklás” elvére vonatkozóan lásd a *Foundation of Philosophy and Atheism in Heidegger's Early Works – Prolegomena to an Existential-Ontological Perspective* c. tanulmányunkat [*Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 8, 22 (Spring 2009): 115–128]] (Letölthető: https://www.researchgate.net/publication/49614268_The_Foundation_of_Philosophy_and_Atheism_in_Heidegger%27s_Early_Works_-_Prolegomena_to_an_Existential-Ontological_Perspective)

17 Lásd a *Death and History* c. kötet fejezeteit (Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2015, 180 o.)

18 Ez persze távolról sem jelenti, hogy a „Mi az ember?” kérdése egyfelől valamiféle ünnepnapi kérdés lenne, amelyet alkalmas ceremónia gyanánt fogalmaznánk meg. . . vagy pedig csak akkor, amikor más dolgunk éppen nem akad. Ellenkezőleg: mi, mióta emberek ill., embereként vagyunk, mindig is benne állunk a kérdés – ugyan elfojtott és meg nem értett valamint félrevitt – horizontjaiban! Úgyhogy, másfelől, ebben a kérdésben egyáltalán nem a filozófiának valamiféle szakszerű „professzionális” ügyteréről beszélünk, amelyet az ilyesmit művelő számára megélhetési munkafeladatként a „rendszer” ki- vagy felad, hanem a filozófia mindenkor egzisztenciális-ontológiai eredetéről, gyökereiről, alapjairól – tehát *Miért?*-jeiről – van benne (és általa) kérdéses és kérdező szó.

Király V(áradi) István (1952): a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem nyugalmazott filozófia docense. Főbb kutatási és publikációs témái a halál, a szabadság, a történelem, a múlt, a jövő, a betegség, a titok kérdéseiből származnak. Ezeket 12 egyéni kötetben és számos tanulmányban elemzi. Alapítója és 20 évig főszerkesztője a kolozsvári Egyetemi Kiadónál megjelenő *Philobiblon – Transylvanian Journal of Multidisciplinary Research in Humanities* c. nemzetközi tudományos folyóiratnak.

A vajdasági irodalom mint újragondolt kutatási objektum

Ha a fiatal irodalomtörténész, Szarvas Melinda első tanulmánykötetét jellemezni akarjuk, akkor leginkább az elhatárolások révén ragadhatjuk meg, mivel is foglalkozik, s csak ennek segítségével juthatunk el immár a definitív kijelentésekhez. A szerző irodalomtörténészként (s nem kritikusként) kíván foglalkozni egy regionális magyar irodalmisággal, amelyet azonban nem egyszerűen „határon túli magyar irodalom”-nak nevez, hanem rögtön definíciós kísérlettel is próbálkozik: ezért szerepel a kötet címében a „magyar vajdasági irodalom” színtagma. S ha ezek után azt hinnők, hogy immár tudjuk, miről is szólnak a tanulmányok, maga a kötet int óvatosságra. Szarvas izgalmas kérdései ugyanis új összefüggésekre irányulnak: hogyan tölthető meg tartalommal a tőle alkalmazott definíció, ki és miért tartozhat bele a magyar nyelvű vajdasági irodalomba, ennek milyen időbeli és térbeli korlátai vannak, s vajon, ha ezeket komolyan vesszük, milyen irodalmi kölcsönhatások mentén vizsgálhatók természetesen az itteni jelenségek. Ezeknek a dilemmáknak nyugtalanító aktualitása is van. Számomra ugyanis szinte szimbolikus végpontnak tekinthető Gerold László irodalmi lexikona, pontosabban annak újabb, második kiadása, amely összefoglal egy tradíciót és egy korszakot, s már a szerkesztés elveiben is jelzi az elmozdulást a térségi irodalom szokásos szemléletétől.¹ Például, nagyon helyesen, nem az írók lakóhelyének és tevékenységi körének helyszínétől teszi függővé az illető irodalmi életmű „vajdasági”-nak minősítését, s így odatartozónak minősíthet évtizedek óta Magyarországon élő írókat is (mint például a veszprémi Ex-Sympo-

Szarvas Melinda: *Tükörterem flamingóknak. Irodalomtörténeti tanulmányok a magyar vajdasági irodalomról*
Bp., Fialat Írók Szövetsége,
2018 (Minerva Könyvek 9.)

sion folyóirat szerkesztőit) vagy éppen olyan, pályájuk elején alkotókat is, akiket még csak korábbi, hosszas irodalmi munkásság sem köt feltétlenül a régióhoz, s akiknek a publikációs aktivitása is inkább magyarországi folyóiratoknál és kiadóknál zajlik (mint például Bencsik Orsolya vagy Kollár Árpád). A szememben ez a könyv amúgy is kiemelt jelentőségű: ez volt az utolsó könyve Geroldnak, amelyet baráti dedikációval személyesen tőle kaptam meg a Vörösmarty téren, a könyvhéten, 2016. június 10-én (a dátumot ő írta bele a könyvbe az ajánlás mellé), merthogy mindig ott szoktunk találkozni. A Forum Kiadó bódéjánál, persze. Gerold beszélgetésünk után nem sokkal, októberben hirtelen meghalt. Ekkor látam utoljára. Ezért is kapcsolódik össze mindmáig a fejemben ez a tőle kapott könyv a végleges elmúlás érzetével, mintha az a számbavétel, amelyet Gerold elvégzett, a magyar vajdasági irodalom feloldódásának (felszámolásának) utolsó pillanata és gesztusa lenne. Pedig talán nem kéne ezt éreznem. Az azonban bizonyos: a határon túli irodalom hagyományos paradigmájának vége van, a vajdasági irodalom esetében is, s ennek méltó mentője ez a lexikon.

Mit kezdhet ezzel a helyzettel egy fiatal irodalomtörténész, aki tudatosan a vajdasági irodalom iránt érdeklődik?

Szarvas Melinda tanulmánykötetének legfőbb erénye talán az, hogy ezekkel a folyamatokkal láthatólag teljesen tisztában van (még ha nem fogalmaz is olyan erősen, mint én az előbb). Teoretikusan ezért is próbál meg kidolgozni egy olyan szemléleti keretet, amely a vajdasági irodalom teljes időszakának a leírására alkalmas lehet, ideértve az utóbbi évtizedek felgyorsult változásait is. Így jutott el a kulturális gravitáció elméletéhez, amely a magyar nyelvű vajdasági irodalom kettős erőterében való létezését teszi markánsan értelmezhetővé, azzal együtt, hogy bizonyos időszakokban a térségi elv (a szerb és horvát nyelvű irodalom mint közeg), más időszakokban meg inkább a nyelvi hovartartozás (a magyar nyelvű irodalom mint hagyomány és hatóerő) jelent fontosabb igazodási pontot, nagyobb „gravitációt”, de mindkét irányultságnak van jelentősége a térségi irodalom identitásában (15–28.). Ez a modell (a maga dinamizmusával) jó alapot nyújt akár a legutóbbi időszak megértéséhez is, amikor – az 1990-es évek délszláv háborúinak következtében felgyorsult, megfordíthatatlan elvándorlás miatt is – jelentősen kiürült a magyar vajdasági irodalom művelőinek tábora, s az újabb generációk irodalomba való bekapcsolódása is alig-alig működik, pontosabban: igen kevesen vannak, akik Szerbiában akarnak maradni, és irodalmat akarnak művelni. Miközben az irodalmi intézményrendszer összességében és elemeiben (könyvkiadók, folyóiratok stb.) nem gyöngült meg jelentősen. Az, hogy ebben a folyamatban ne a végső felszámolódás bevezető jelenségét lássuk, a Szarvas Melindától bevezetett modell sokat segíthet. Ezt csupán egyetlen adalékkal lehetne tán kiegészíteni. A vajdasági irodalom bizonyos jelentős életművei egyre inkább poétikai hagyományként fejtenek ki vonzerőt, s ez még inkább lehetővé teszi a nem lokalizálható irodalmi hatást, tehát azt, hogy topográfiai értelemben nem a Vajdaságban létrejövő művek is a magyar vajdasági irodalomhoz sorolhatók legyenek.

Arra, hogy mennyire meghatározhatja a művek poétikai megformálását is a feltételezett szűkebb vagy tá-

gabb olvasóközönséghez való igazodás, most csak egy példát idéznék föl. Érdeemes megfigyelni a fordítás nélkül hagyott szerb vendégzsövegek jelentőségét a vajdasági íróktól származó szövegekben: merthogy egy író biztos lehet abban, hogy ezeket csak a szerbül is (jól vagy rosszul) tudó helyi olvasó tudja dekódolni, egy magyarországi olvasó bizonyosan nem (legalábbis nagy valószínűséggel ez a helyzet). Lovas Ildikó első, még Újvidéken kiadott könyveiben érezhetően gyakrabban fordult elő ez a megoldás – s ennek az érezhető módosulása a szélesebb, s elsőrendűen magyarországi olvasóközönségnek szánt kötetében, a *Kijárat az Adriára* címűben következett be.² Mert bár itt is van fordítás nélkül hagyott szerb vendégzsöveg, de igen kevés: Lovas Ildikó itt már nem helyi olvasókra számított elsősorban. Párhuzamként érdemes Tamási Áron példáját fölidézni: az *Ábel a rengetegben* első, még erdélyi kiadásában³ a székely szereplők – nyelvjárásuknak megfelelően – suksükköltek, de amikor a regény Magyarországon is megjelent, Tamási módosított ezen, mert a magyarországi nyelvérzék szerint ez – egy szívos nyelvhelyességi babona szerint – a műveletlenség jele. Igaz, hogy ezzel torzult a tájnyelvi hitelesség (mondhatjuk: egy igazi, székelyföldi szereplő soha nem beszélt volna így), de megfelelt a megcélzott nagyobb olvasóközönség igényének.

Ha ilyen típusú párhuzamosságokra is ügyelünk, akkor már sokkal finomabb hatáseffektusok és komparatív tendenciák rajzolódhatnak ki. Szarvas Melinda könyvében erre több példa is van: ilyen a hosszú idő óta Svédországban élő Domonkos István *Kormány-eltörésben* című művét újraíró újabb szövegek elemzése vagy éppen a soha a Vajdaságban nem élt Kosztolányi Dezső vajdasági íróként való értelmezését elvégző tanulmány. De említhetném akár a Gion Nándort és Móricz Zsigmondot kontrasztban elemző dolgozatot is. Ezek a megközelítések azzal jelentenek komoly újdonságot a vajdasági irodalomról szóló diszkurzusban, hogy másféle, nem kézenfekvő vagy szokványos összefüggések lehetőségét állítják, s ezzel dinamizálják a művek megértésének a folyamatát is.

A szerzőnek azonban van más, igen lényegi ötlete is ennek a regionális irodalomnak a megragadására. S ez a megoldás valóban irodalomtörténeti gondolkodásra vall, mert hiszen a kánonikus művek komparatív elemzése még a minőségelv érvényre juttatását jelenti. Ám Szarvas Melinda arra is vállalkozik, hogy az irodalomalapítás kezdeti időszakát is áttekintse, azt a korszakot, amikor egyfelől még nincsenek esztétikai érvei a vajdasági irodalomnak a saját létjogosultsága mellett, másfelől az irodalmi intézményrendszer kiépítése is sürgető feladat. Ennek a periódusnak a megragadását kísérli meg a „dilettantizmus” kérdését előtérbe állító tanulmány, amely él egy fontos irodalomtörténeti tipológiai lehetőségével is: a vajdasági irodalomteremtést a magyar irodalom 18. század végi, 19. század eleji helyzetével veti össze, amikor kísértetiesen hasonló helyzettel néztek szembe az irodalomszervezésre vállalkozó írók. Ennek a periódusnak volt tekintélyelvi, konkrét hatása is a délvidéki magyar irodalomban; gondoljunk csak a Szenteleky Kornélt Kazinczy Ferenchez mérő hasonlítások jelentőségére. A másik meg-

figyelés, amelyre számos fontos adalékot tartalmaz ez a tanulmány, az szintén a kezdetek egyik ösztönző példájára mutat rá: az erdélyi irodalom mintájára. Az utódállami helyzetbe került kisebbségi régiók közül ugyanis Erdély volt az, amelyik már jóval korábbról (voltaképpen a 19. századtól) rendelkezett egy különálló regionális irodalmi öntudattal⁴ – s most ne is beszéljünk az erdélyiség századokkal korábbi, historizálható előképet hordozó példáiról. Ez jelenthette azt a mintát, amelyet egy önálló irodalmi (és irodalomszervezési) múlttal nem rendelkező, hagyománytalan, újonnan és kényszerűen kialakult régió követni tudhatott vagy legalább célképzetként maga elé tűzhetett. Ilyenformán – folytatván Szarvas Melinda kötetének logikáját – fontos lenne a vajdasági irodalom kezdeti éveit módszeresen összevetni a transzszilvanizmus korai időszakával, a hasonlóságokra és a különbségekre egyaránt figyelve.

A tanulmánykötetben jelen van a kulturális gravitáció másik elemének egy lehetséges aspektusa is. A többségi, nem magyar nyelvű irodalmi jelenségeket egyelőre csupán Danilo Kiš

képviseli, akinek a magyar irodalmi jelenségek (ezen esetben Kosztolányi kapcsán) történő komparatív elemzése voltaképpen kézenfekvő ötlet, már csak Kiš közismert magyar származása és magyar nyelvtudása miatt is (bár az, amit Szarvas elvégez, még senkinek nem jutott az eszébe). Ebből a dolgozatról azonban mégiscsak hiányzik a szerb nyelvű szakirodalom figyelembe vétele – s egyáltalán, Kiš szerb recepciója. Onnan ugyanis hátha másképpen és más látszik belőle, mint Kosztolányi Dezső felől nézve. Bár kétségtelen, a szerző nagyon ügyesen hárítja el ennek a számonkérhetőségét, de azért csak nem sikerült megnyugtatót, hogy ez jól van így módszertanilag. Az az irány, amelyet ez a tanulmány jelez, kétségkívül nagyon fontos, s érdemes tovább is vinni (hiszen éppen ez tehetné teljesebbé és meggyőzővé a szerzőtől felállított irodalmi modell relevanciáját), de ez aligha működik a szerb (és akár adott esetben a horvát) szakirodalom felhasználása nélkül.

Érdekes módszertani kérdéseket is felvet a Szarvas Melindától felhasznált forrásanyag kérdése. Az előszóban a szerző idézi Marco Čudić szavait, amelyben – egyébként teljes elismeréssel – őt „kivülálló”-nak nevezi. Szarvas Melinda ezt azzal kommentálja: „igaza van, onnan én látszom *kivülállónak*.” (10.) Nyilván a kérdés roppant érdekes következményekkel jár, sok irányban továbbgondolható, ám egy aspektusát feltétlenül érdemes hangsúlyozni. Szarvas Melinda számára ez a pozíció azt teszi lehetővé, hogy a kiadott szövegek (könyvek, folyóiratcikkek) alapján alakítson ki képet a vajdasági irodalomról – miközben természetesen valóban kívül áll a helyi irodalmi élet belső viszonyain és érdekcsoportjain. Ám egy átlátható méretű (hogy azt ne mondjam: belterjes) irodalmi intézményrendszeren belül számos olyan összefüggés (személyi összefonódás, klikkharc, pletyka, stb) lehet, amely nem kerül bele az egykorú nyomtatott nyilvánosságba, ám mégis képes alakítani azt. Ezek az egykorúan nem dokumentált történetek és viszonyok pedig csak az oral history felől ismerhetők meg. Ennek megismerésére, felgyűjtésére, dokumentálására Erdélyben vannak ki-

sérletek – nem tudom, vannak-e hasonló törekvések a Vajdaságban is. Az bizonyos, Szarvas Melinda kívülállásából az is következik, hogy efféle információkat látványosan nem használ föl. Pedig irodalomtörténészként ezekre rászorulna, mert csak egy kritikus tekinthetne el ezektől nagyvonalúan, de egy, a folyamatok megrajzolásán fáradozó irodalomtörténész nem. Úgy vélem tehát, hogy mégiscsak kísérletet kellene tenni a „kivülállóság” ezen aspektusának a felszámolására. Nyilván nem kérhető számon egy ilyen, nagyívű dokumentációs munka elvégzése Szarvas Melindán, de azt azért ne felejtjük el, hogy lassan az utolsó pillanatban vagyunk, hogy a hatvanas évek irodalmi áttörésének, a Symposion-nemzedéknek a tagjait még személyesen megkérdezhessük: Bánai János és Gerold László már halott, Tolnai Ottó ma holnap nyolcvan éves lesz. S hogy ennek milyen komoly jelentősége lehet, azt éppen a tanulmánykötet egyik darabja tárja föl – nem csupán azzal, amit állít, hanem legalább ennyire azzal is, ami hiányzik belőle. A Gion-kérdés kapcsán ugyanis Szarvas Melinda is beleütközik az író eltérő magyarországi és vajdasági recepciójának problémájába, s itt csupán feltevéseket fogalmaz meg arról, hogy az író pályáját nyomon követő Gerold László a „kilencvenes és kétezres években alig-alig írt” a megjelenő új művekről (140.). De mondhatnánk egy másik feltűnő jelenséget is: az egyik legjelentősebb vajdasági kritikus, Thomka Beáta például tudtommal egyáltalán nem írt Gionról (miközben Tolnai Ottóról monográfiát publikált). Hogy ebben a jelenségben esztétikai fönntartásokat, emberi vagy morális csalódottságot kell-e inkább látnunk, csak olyan, a nyomtatott szövegeken kívül források segíthetnének dönteni, amelyeket kizárólag az oral history-tól remélhetünk immár.⁵ S ezen a ponton a kívülállás, tehát az, hogy az ilyen típusú emberi viszonylatokat meghatározó körülményeket nem ismerjük, már inkább hátrányos. Legalábbis irodalomtörténeti alapállás szerint feltétlenül. Még akkor is, ha a már elkészült, rendelkezésre álló, publikált interjúk figyelembe vétele sok mindent megoldhat – de mindent biztosan nem.

Már hivatkoztam Gerold László lexikonára. Ennek a munkának a nyitódátuma 1918, s ez éppen 100 évet jelent mint a vajdasági irodalom élettartama e kritika írásának az időpontjában – tehát ez az évszázados történet nem túl hosszú, s akár egy család minitájára is elgondolható időszakot fog át. A család ideidézése pedig nem pusztán metafora. A vajdasági irodalom egyik (de talán a leginkább elterjedt és elfogadott) kánonikus névsora ezt ki is rajzolja, Kosztolányi és Csáth szimbolikus alakjától, amelyek persze csak egy tudatos österemtés révén kapcsolhatók ide, Tolnai Ottón át egészen a mai legifjabb nemzedékig. Idézzük csak föl Tolnai nagyszabású írói gesztusait például Csáth irodalmi ősként való felmutatására,⁶ valamint azt, hogy a jelenlegi legfiatalabb írónemzedék számára is milyen mértékben jelent mércét és igazodási pontot Tolnai munkássága. S akkor talán jobban megértettük azt is, mi is voltaképpen a vajdasági irodalom. Vagy kerüljük a nagyotmondást: megérthettünk egy igen fontos hagyományvonulatot, amelyet kizárólag a vajdasági irodalom kapcsán lehet kirajzolni. S ez már akár arra is válasz, mi is (lehet) a vajdasági magyar irodalom. Ideális értelemben.

Szarvas Melindától pedig okkal joggal várhatunk ehhez új kérdéseket.

JEGYZETEK

- 1 Gerold László, Vajdasági magyar irodalmi lexikon (1918–2014), Újvidék, Forum, 2016.
- 2 Lovas Ildikó, Kijárat az Adriára: James Bond Bácskában, Pozsony, Kalligram, 2005.
- 3 Tamási Áron, Ábel a rengetegben, Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, 1932.
- 4 Vö. T. Szabó Levente, Erdélyiség-képzetek (és regionális történetek) a 19. század közepén = Uő., A tér képei: tér, irodalom, társadalom: Tanulmányok, Kolozsvár, Komp-Press – Korunk, 2008 (Ariadné könyvek), 13–99.
- 5 Ennek a dilemmának bizonyos elemeit már korábban igyekeztem végiggondolni egy kritikában: Szilágyi Márton, A „maradék” Gion (Gion Nándor: Véres patkányirtás idomított görényekkel), Kalligram, 2012. október, 96–100.
- 6 Tolnai Ottó, árvacsáth, Bp., Orpheusz – Forum, 1992.

■ **Szilágyi Márton** (1965, Gyula): irodalomtörténész, az ELTE Bölcsészettudományi Karán a XVIII–XIX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék vezetője. Legutóbbi kötete: *Mi vagyok én? – Arany János költészete* (Pesti Kalligram, 2017).

Posztfaktuális vidámpark

Borda Réka debüt kötete, a *Hoax* 2017-ben jelent meg a Scholar Kiadónál, és nehéz lenne azzal vádolni, hogy voltaképp csak egy gyűjteményes kötet az évek során felhalmozódott versekből, hisz az elejétől a végéig működtetett markáns versnyelvvel, képhálózattal, képalkotási eljárásokkal és világosan formálódó, egyenes vonalú térendszerrel szembesülünk.

Pál Sándor Attila az *Élet és Irodalom*ban írt kritikájában tartózkodik attól, hogy generációs költészetként kategorizálja Borda könyvét, de megállapítja, hogy a kötet erőteljesen dolgozik „90's kids” élményekkel, mint például a 9/11 vagy a Hale-Bopp üstökös, tehát a *Hoax* generációsan mégiscsak kontúrozott. Én továbbmennék: ezek az élmények jóval többek, mint eszközök vagy díszletek, mert funkciójuk nem kizárólag az, hogy (szükségszerűen) kijelöljék a versbeszélő és a versek helyét a történelemben, hanem összefüggésben állnak azzal a térendszerrel, amelyet a kötet már címében és mottójában is kínál. Úgy tűnik, Magyarországon nemzedékében Borda Réka az első, aki egy teljes verseskötetet szentelt annak, hogy nyelvet keresen (és olykor találjon is) a generáció és tágabban az egész társadalmat érintő, összefoglalóan az információs társadalmi átalakulás kérdéseire. (Referenciális csemege: a szerző végzettsége szerint design-teoretikus és kutatási területe a poszt-internet költészet.) A *Hoax* szerencsére egyáltalán nem moralizáló alapállásból száraz szétjelenségeket, nem teszi mérlegre a régen jobb volt-e dilemmáját, felállítva ezzel egy hamis dichotómiát, azonban izgalmas poétikai megközelítésmódokkal kísérletezik olyan kollektív kérdések kapcsán, amelyeket a felépített világ szerint nagyrészt az internet és a digitalizáció generál.

Borda verseiben kardinális fontosságú a versbeszélő pozíciója és végigkövetkező retorikája. A hang, amin

Borda Réka:
Hoax
Scholar, Budapest, 2017

és ahonnan a szövegek megszólalnak távolságtartó, olykor kicsit modorosan hivataloskodó, kérlelhetetlen, saját világát ismerő és uraló – érdekes módon ez még az első ciklusban található családi-magánéleti szakasz verseiben is érvényesül. Ez a hang (pl. szórend, névelőhasználat, szókincs, jelzőhasználat, de elsősorban retorika tekintetében) olvasható úgy, mint magának a „korszellemnek” a hangja, egyszerre a hoaxoké és híreké. A beszédmód lényege a sokszor gépies, neutralizált, monoton mantraszerű megszólalás egy olyan világban, ahol formai (itt poétikai) alapon már nem eldönthető, hogy mi „igaz” és mi „hamis”. Borda prófétai babérokra törő mondánivalót ad hol egy mesterséges intelligencia, hol egy híradós szájába. Példa a Hale-Bopp üstököséből: „Ősszel sötét árnyalatok kontúrozzák / a bróker arcát”, vagy szemléletes még a *Trópusi mese* zárata: „Egy könnyezőpálma áll a téren, várja a buszt / aminek végálmomása Mililániról Cseljabinszkra vált. // Hajnalra elfelejti, mi történt egyszer, / amikor hasonló járatra szállt”. De leginkább a ciklusokat elválasztó rövid prózai szövegekben ütközik ki legtisztábban: „Ebben utat engedsz a láthatatlan síkoknak. Így a megmagyarázhatatlan történeteknek, a feletted és előtted állóknak, amik szivattyúként vonzzák magukhoz fiatalságod. Gyorsíts fel, fuss rajtuk keresztül, forogj rajtuk, libikókázz rajtuk, mint ha nem lenne holnap. Nincsen holnap. Repülj el egy uráli tömeggyilkosság vagy egy mozdulatlan játszótér felett. Tedd melléjük leírhatatlan álmaid, amikben férfiak képében jósolsz meg merényleteket – olyan felettes pillanatok, amik az embert rejtélyes módon formálják.”

Ehhez a retorikai pozícióhoz jól passzol Borda sok versen átívelő laza asszociációs, képhalmazó, hömpölygő nyelve, amit olykor nem tud kontroll alatt tartani és sajnos előfordul, hogy teljes versstruktúrákat érintő képzavarokba fut ki. (Erről egyébként Lapis József is tesz említést az *ÉS*-ben közölt *Ex libris*ében.) A *Nincs felettem égbolt* például ebből a szempontból zavarba ejtő szöveg, hiszen teljesen zavaros, már-már önparadisztikus nyelven megszólaló versszakokat váltanak hálálpontos strófák. „Odébb daruk marokkóznak a vallató lámpafény alatt / szürke pálcikáik befektetésekké állnak össze. / Minden út agyagozáshoz vezet: / megalomán fazekasok kies parkolóházakat / és áramvonalas autókat gyúrnak polcaikra.” Majd ezt követi egy egyszerűségében kristálytisza szakasz: „Egy ráncos reklámlakát alatt kamaszok / bontják fel első sőrüket, körmük alatt / üveges milói vénuszok szisszennek fel.” A *Hoax* általam vélt gondolati-ideológiai állítása miatt egyébként elhibázottnak tartom a könyv tematikus cikluselrendezését, amely a családi-magánéleti szövegektől indulva, koncentrikus köreiben kifelé bővül, egyre tágabb társadalmi kontextusokat felölelő versekben folytatódik. A kérdéskör, ahonnan a *Hoax* szól, esszenciálisan plurális, formáját tekintve a sorrendiséget elutasító vagy azt nem ismerő rendszer, ahol minden mindent átjár és minden mindennel felcserélhető, ezzel pedig nem passzol ez a hagyományos kötetstruktúra. Szintén a *Nincs felettem égbolt* című versben olvasható az ezt magyarázó vállalás: „Ugyanazok az utcák, mellékutak, téveszmék / hálózák a földet, szervezetet, agykérget. / Idővel rovarok vésnek szeszélyes járatokat / és töltik meg ürességgel a tömör anyagokat.”

Ezzel szemben nem róható fel a kötetnek az ún. Wikipédia–National Geographic műveltséganyag táncba hívása. Dékány Dávid *Darwin Motel* című kötetében szintén alkalmazta ezt az eljárásmódot, azonban Bordánál ideológiailag sokkal indokoltabbnak érzem az általam vélt és felvázolt térendszer tekintetében, ami tehát tudatosan számot vet a közös tudás és a közös tudáshoz való hozzáállások megváltozott formáival is. Ezek a megoldások pedig

nem felszíni attrakciók, boomok, hanem gondolatilag megalapozott szövegesemények: a meg nem erősíthető forrásból származó, közösen gyártott-eltörölt információk az egyszerre demokratikusnak tűnő mégis monopolizált internetbe vannak lazán bevésődve. Ehhez kapcsolódik a kötet asztrológiai-kozmikus pillére is, ami laza rokon-ságba hozza a *Hoaxot* Sirokai Mátyás költészetével, azonban előfordul az is, hogy belefullad a kötet a megdolgozott hagyományba, a Madármetamorfózis című szöveg olyan hatást kelt, mintha egy légmentes dobozban összeráztuk volna Sirokai és Nemes Z. költészetét: „Az Urál északi részén pedig titkos katonai gépként / repkedett: hatalmas szárnyai alól szagatlan tollakat / engedett ki, amik kivégezték Gyatlov professzort és társait. / Annyira összezavarta a kutatókat, / hogy a mai napig találgatják, mi történhetett velük. // Nem sokkal később egy üstökös pár képébe

bújt. / Érthetetlen szavakat csicsereggett egy teleszkópba, / amitől egy elkábult fiú csak ennyit tudott leírni: hűha!”

A *Hoax*ban megtalálhatók teljesen konkrét jelenségekre, eseményekre reflektáló úgymond „klasszikus” politikai versek is. Ilyen például a Ha kicserél-nénk virágokra és a Láttam vezetőin-ket, ami a menekültválságot helyezi fókuszba és abból a szempontból is kiemelt helyen szerepel, hogy az egyetlen különálló versszöveg, amelyhez egy Ginsberg-idézet is tartozik (ezen kívül csak a kötet legelején olvasható egy, a kötet egészére vonatkozó mot-tó). Ezek a szövegek bár meggyőződésem, hogy külön-külön működnének, de a kötetkonceptió tekintetében kis-sé következetlennek hatnak. A könyv, ahogy fentebb is írtam, olyan politikai valóságot vázol fel, ahol nincsenek külön harcok, ügyek, politikai esemé-nyek, hanem arról az ideológiai észle-lésről tud számot adni, ahol maga az

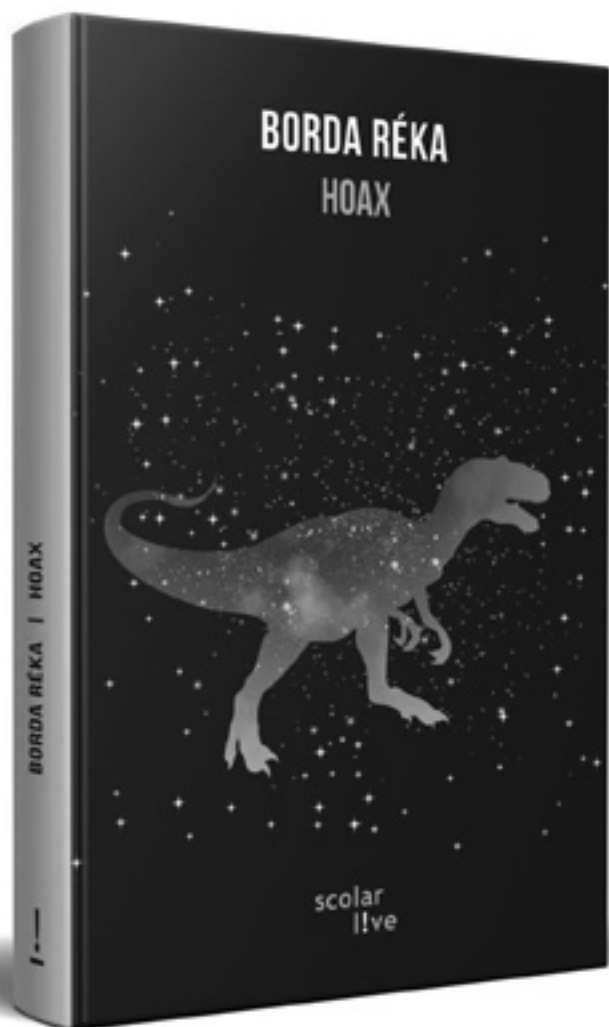
észlelés, „az igazság és hazugság” kérdé-se a legfőbb és egyetlen politikai prob-léma. Ha a szövegtér erre a kérdéskör-re összpontosul, akkor ebbe nehezen helyezhetők bele a konkrét morális-politikai-ideológiai dilemmákról szóló versszövegek, a post-truthban ugyanis nincsen igazságszolgáltatás.

A könyv a Scholar Live szépirodal-mi sorozat darabjaként jelent meg, borítójával, designjával összhangban áll Borda szövegeivel. A ciklusokat el-választó fekete lapos rejtvenyek, me-lyek a rövid prózai szövegekre fény-játékkal kiolvashatóvá teszik az elrej-tett cikluscímeket is – annak ellenére, hogy a cikluselrendezéssel nem értek egyet –, a külsínt tekintve szintén jól illeszkednek a Hoax versvilágába. Az egyetlen ilyen jellegű probléma az ösz-szes Scholar Live-os könyvben a kötetek minden oldalán a lapszéleken középre nyomtatott felkiáltójel-logó, ami rend-kívüli módon zavaró az olvasásélmény tekintetében, a kiadónak érdemes len-ne megfontolnia, hogy esetleg felhagy-ezzel a szokással. A szerkesztőt terhe-li továbbá az, amit Horváth Éva a Je-lenkorban írott kritikájában – igaz, né-mi jóindulattal túlinterpertálva – már említett: a páros szervek rendszeresen a nyelvtanilag helytelen többes szá-mban szerepelnek.

Összességében Borda Réka a *Hoax*-szal igen izgalmas és egyelőre kiakná-zatlan kérdéskör megfogására tett kí-sérletet, markáns és helyenként nagyon is egyedi nyelvet teremtve. Kötetének gondolati-politikai vállalása komplex és figyelemre méltó, következetlensé-gei, pontatlanságai pedig betudhatók annak, hogy első kötetről beszélünk.

■ ■ ■

■ **Vida Kamilla:** 1997-ben született Pé-csett. Költő, az ELTE BTK és a Társadalom-elméleti Kollégium hallgatója, a Késelés Villával rendezvénysorozat társszerkesz-tő-moderátora. Tagja a József Attila Kör-nek és a Fiatalkor Szövetségének. Első kötetén dolgozik.

Az automaton bokája

Bartók Imre maga antiregénynek nevezte új könyvét, Szalay Zoltán a *dunszt.sk*-n megjelent kritikájában (az egyetlen publikus reflexió jelen szöveg írásáig) nem nagyon tud másról számot adni, mint a *Jerikó épül* sokoldalú megragadhatatlanságáról, és valóban sok laikus és vajt fülű olvasó érezheti egyszerre, hogy valami olyat forgat, ami talán precedens nélküli a magyar irodalomban. Ha beránt magával a szöveg, egyből úgy is tovább kérdezhetünk: talán a befogadói, értelmezői eszközeink bizonyulnak elégtelennek, meghaladottnak? A megjelenés közelsége (hiányzó recepció és hatástörténet) és szerény módszertani apparátusom miatt mégis közel lehetetlennek gondolom, hogy ezen a ponton megkísérlejem megrajzolni Bartók könyvének műfaji és történeti horizontjait. Ugyanakkor fontosnak tartom, hogy megkísérleljük megközelíteni azokat az ellentmondásos prózaírói eljárás-módokat, szerkesztési gyakorlatokat, retorikai oppozíciókat és emlékezettechnikai kettőségeket, amelyeknek egymás mellé rendelése a gyökértelesség és idegenség látszatát kölcsönzi a szövegnek. Megítélésem szerint a rigorózus pszichoanalitikus következtetesség és annak poétikai integrációja az, ami elsősorban kiemelheti a *Jerikót* a kortárs prózafolyamból; elemzésem megírása közben ezért egy olyan olvasási stratégia optimuma lebegett a szemem előtt, amely kevéssé a nyelvi performativitásra, az irodalmi szöveg eseményjellegére helyezi a hangsúlyt, hanem sokkal inkább annak sajátos (és egy ponton túl már csak a pszichoanalízis eredendő ambivalenciájával befogható) belső feltételrendszerének operativitására és rekurzivitására, egyáltalán a valamilyen módon történő jelölés lehetőségkondícióira koncentrálni.

(transzparencia)

Bartók a könyv utolsó appendixeként egy interjút szerepeltet, amelyben ő maga több oldalról direkt mó-

Bartók Imre:
Jerikó épül
Budapest, Jelenkor, 2018

don nyújt értelmezési keretet a szöveg lehetséges befogadásához. Mind ezt úgy teszi, hogy közben csak a saját szerzői imperatívuszaira koncentrál: „Egy percre sem kergettem azt az illúziót, hogy bárkinek az alakját is élesé tehetem. Ennyiben a könyv valóban kudarcok és kitérések krónikája, sőt inkább egyetlen, igen súlyos kudarc krónikája. Nincs megrajzolható alak, csak a monstruozitás és legfeljebb annak demonstrálása lehetséges” (605.); „a szöveg a megértés igényével íródott, csak éppen írás közben fokozottan szembesültem azzal a korábbi tapasztalattal, hogy nincs mit megérteni.” (598.) Figyelemreméltó gesztus, ugyanis azzal, hogy radikálisan visszavon az olvasóval egy a priorit (mely szerint mindig arra kérdezzünk: mit gondolhatott, mit akarhatott a szerző), egy újfajta szabadságfokot biztosít neki – az értelmetlen, hermeneutikailag operacionalizálhatatlan elemek bár jelen vannak, az ezekkel folytatott játék a befogadói önkény alá utalódik. Mégis, milyen törekeny mindez. A szövegbe illesztett egyik Bartók-kritika mondja: „Szerző és olvasója barátságáról van szó, akik már órák óta párba-joznak a fövényen, de olyan ügyetlenek és határozatlanok, hogy képtelenek megsebezni egymást.” (413.) Kettőn áll a vásár: a szerzői autoritás illúziójának elhagyása kéz a kézben jár a szorongással, amit a szöveg gazdátlansága vált ki belőlünk. A montázs minden darabja potenciálisan egy talált tárgy felelőtlenségét hordozza magán. „Nem a tettek az elborzasztóak, vagyis mindaz, ami megtörtént, hanem az azokat kísérő üres tekintet.” (598.) Minden elem diszkurzíve kódolja saját értelmezési tartományát, vonatkozási rendszerét, csak éppen a centrál-

is teleológia pszichotikus struktúrája kényszeríti lendületbe azt a sajátos interszubbektivitást szerző és olvasó között, amely az üres tekintet monolitját ruházza fel differenciálódási lehetőségekkel (és egy lehetséges heterogenitás hamis illúziójával). Észrevétlenül kukkolókká lettünk téve, csak éppen nincsen mit meglesnünk; úgy mond „kétszeresen” vagyunk elzárva valamitől, ami a szerzőből „egyszeres” elzártasága révén is az értelmetlen feldolgozás pszeudoszubbektív lehetőségfeltételeinek kutatását és artikulálását kényszerítette ki. Ami marad – közösen kapdosni a nyelv és a psziché szekularizálhatatlan automatonjának bokája után. „A szerzőség egy funkció, semmi több, ha úgy tetszik, biológiai funkció. Minden erőnkkel azon kell lennünk, hogy megszabadítsuk az irodalmat a ráakódott liturgikus motívumoktól, és hogy újra »közönséges« tegyük, nem azért, hogy megfoszszuk a jelentőségétől – éppen ellenkezőleg, azért, hogy visszanyerje.” (598.) Bartók úgy mélyíti el a múlt ontológiai és narratológiai hozzáférhetetlenségét, hogy közben a transzparencia kényszerével rajzolja körül azt (és ez többek között még az irodalmi utalásrendszerek, vagy a szülők vendégsszövegeinek kezelése kapcsán is visszatükröződik).

(pszichoanalízis és költőiség)

Fentebb a pszichoanalízis prózapoétikai gyakorlatba emeléséről beszéltem. Mégis célravezetőnek látom, ha a kérdést elsődlegesen a sajátos bartóki szövegáradat „költőieskedő”, nagyban a nyelv figurativitására és spontán asszociációra (602.) építő szólamai felől közelítjük meg. Ha engedünk azoknak a „tudományos konnotációknak”, amelyeknek amúgy maga a szöveg is rendre aláúcol, valamint az én-elbeszélés jellemzően műfajelméletileg értett, de szociokulturálisan kódolt kevertrendszerét engedjük megbillenni a pszichoanalízis (ittthon többé-kevésbé integrálatlan, és értelmezésemben leginkább Lacannál központosuló hagyománya) felé – akkor a könyv emlékezetrendszere egy koherensebb és megragadhatóbb arcát mutathatja. Ahogyan többször is elhangzik, a nyelv: elsősorban bizalomvesztés. Ha a személyes múlt értelmét és je-

lentőségét önmaguk totalitásban kutatjuk, abba ütközhetünk, hogy az énnarratíva (legyen az bármennyire töredékes vagy fikcionalizált) megalkotása elképzelhetetlennek tűnik ösjelenettermelés nélkül, ez utóbbi pedig sokkal inkább a (legtágabban értett) szövegkörnyezet metaforikus-retorikus kombinációs és permutációs lehetőségeitől függ, mintsem „tényleges” kauzális vagy narratív tényezőktől. Valamitől, „ami – ez már persze a pszichoanalízis szóhasználatára – jóval előttünk gondolkodik”. (602.) A nyelvi emlékezet a képalkotói lehetőségfeltételek kiszolgáltatottja, szubjektuma pedig “nem a gyerek, hanem maga is egy folyamatos mozgásban lévő, önmaga előtt tisztázatlan problémakomplexum” (601.) – legalábbis valaki, akinek a tisztábban látás végett egyben és mozgás közben kell felnagyítania a jelen korának és a múltjának végtelenül egyéni-egyedi, valamint inherensen közösségre meghatározott nyelvi-figurális játéktérét. Ezért fordul a könyvben minden „stabil” elbeszélés sokszorosan túlterhelt lírai karneválba, ezért enged a szöveg a mémesülés minden csábításának, ezért íródik az összes jelenet újra és újra egymáshoz képest kicsit eltorzított hallucinációkban: a megragadás materiáját képező öncsaló transzfigurációk akkor „mutatják meg a foguk fehérjét”, akkor engedik magukon kidomborodni sajátos inhumán mozgásukat, ha jelölési soraik önmagában megfoghatatlan alapelve minél többször önmagára alkalmaztatik. Persze ez már eleve csak sűrítések és eltolások árterében realizálódhat. Mindez többnyire szerve-

sen fakad a pszichózis strukturális sajátosságaira komolyan építő elbeszélői diszpozíció természetéből.

(anti-bildungsroman?) – szorongás és politikum)

Végső soron ezért lehet olyan érzésünk, mintha egy Bildungsroman fonákján lennénk, amely valahogyan mégsem mutat rokonságot a megszokott-ismert „anti”-mintákkal. A leírás nyelvi-filozófiai-pszichológiai koncepciója nagyon erős és stabil („a szöveg is egy moccanatlan kristályszerkezet: minden oldala csupa metafizika” – komment a *moly.hu*-ról), és emellett még a saját magára vonatkoztatódás kényszere is autoriter pozícióban tartja. Mindez azt jelenti, hogy a „személyiségfejlődés” vagy a „személyiségábrázolás folyamatjellege” felől tényleg viszonyulhatatlanságban tartja olvasóját a *Jerikó*. Ám ez az autoritás mintha már eleve hátba támadta volna az olvasót is: ha sikerült magunkévá tennünk a megértés lehetetlenségének elképzelését a szöveg állításai és ábrázolásai felől, akkor arra is rá kell jönnünk, hogy már saját olvasói gyakorlatunk is e furcsán rekurzív, narratív és poétikai önbámulás szimptómaegyütteséből bomlott ki. Így pedig a „Bildung” kérdése is sokkal inkább érinti már a fentebb jelzett interszubjektív játék kölcsönöségi aspektusait, mintsem egy valós vagy fiktív szerző vagy ábrázolt karakter feltételezett útját. Ugyanakkor azt gondolom, mégsem ott fogunk kilyukadni, hogy a fejlődésregény az olvasó saját olvasási fejlődésének allegóriája.

Ha jobban megnézzük, milyen kulturális szettingbe ágyazódik a regény, elsőre biztosan a nyugati absztrakt gondolkodás végeláthatatlan, poros lelikonjai sejlenek fel. De nem történik meg ugyanez mondjuk Kertész Imre vagy Esterházy Péter olvasása közben? És mint mindkét szerzőnél: a popkultúra, a hatalmi kultúra, a politikai közbeszéd, a mindenkor korszak totális és agresszív esztétikája nem csak „áttűnik” a szövegen, hanem alányúl a grammatikájának és a retorikájának egyaránt. Egy részletet hoznék a könyvből: „ennek a nagy, német gondolkodónak nincs mondanivalója, a jóléti bölcselkedés már-már megejtő építményét emeli a pusztába, ahonnan csodás ki-

látás nyílik, hová is, nos, ugyanerre a pusztára, ahonnan riadalmában saját kilátójába menekült. Sosem érdekelt a historizmus, talán ha lekötöznék, és behajítanának az oroszlanok közé, ki tudja?” (555.); valamint arra a mozzanatra hívnám fel a figyelmet, hogy az apa állandó ismérvei közül kettő az, hogy 1) sosincs otthon, és 2) mindig otthon ül és a tévét nézi, ahonnet „a tudás, a világ megismerése” folyik. Úgy tűnik, arcunk még lehet saját, de tébolyunk a koré. A kilencvenes évek Magyarországa képtelen volt saját magát nem a nemlétező dinamizmushaladás-fejlődése felől definiálni; mint kórtünet: a progresszió és konjunktúra világszéles horizontjában tétlenség, bestialitás és katatónia. A *Jerikó* olvasása közben *átéljük* (szinte masinisztikusan kényszerülünk bele a logikájába), amint a rendszerváltás évtizedének komplett szociokulturális szorongáshálózata saját értelmezői praxisunk térképévé vált, így (visszaautalva az interszubjektivitásra) az örök jelen hívogató vákuumában mi is újra és újra megtapasztalhatjuk, milyen igazából soha fel nem nőni.

A *Jerikó* szerintem akkor nyerhet bármifajta kiindulási értelmet, ha a poétikai és emlékezettechnikai modelljeit már mindig egy feltételezett politikai állítás tükrében próbáljuk meg szétszálazni-működtetni. Hiszen az a szöveg, ami logikájában ennyire épít a psziché apparátusközpontú metaforikájára, valamint képes nagyon széles körű társadalmi lenyomatok nyelvi integrálására, az szükségszerűen megképezi annak a dimenzióját, ahonnet az irodalom közösségi elgondolásai egyrészt új perspektívákat nyitnak magának a regénynek, másrészt önmaguk megújítására is kényszerülnek. Az elmúlt években talán Szijj Ferenc *Növényolimpiája* kezdeményezte hasonló struktúrák együttes faggatását, mindenesetre azt gondolom, nem éréktelen számolnunk vele, hogy az aluljárók legsötétje a könyvespolcra költözött. ■ ■ ■

■ **Csete Soma:** Szekszárdon született 1996-ban, Pécsen nőtt fel, jelenleg Budapesten tanul. Verseket, kritikákat ír.